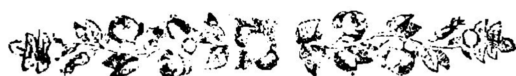
ต้นวงศ์ตระกูล

พะญาศรีสหเทพชื่อทองเพ็ง

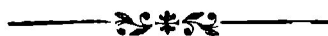
นาย ก.ศ.ร. กุหลาบอายุศม์ ๗๒ ปี
มีน่าที่เปนนิพันธการี (หรือ) เอดิเตอร์
สยามประเภทสุนทโรวาทพิเศษ
ผู้เรียบเรียงเรื่องมหามุขมาตยานุกูลวงศ์

เกื้อกุลเพื่อนมนุษย์

เรา กุหลาบนี่เชื้อ ชาติไทย
ยลร่างชำรุดไวย เสื่อมแล้ว
รีบเบิดวิทยาไข สู่เพื่อน มนุษย์นา
เปรียบประดุจดวงแก้ว ประดิษฐ์ให้สว่างเห็น

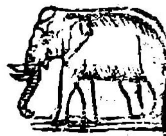
ใช่จิตรคิดโลกล้ำ ทรัพย์หลาย เลยพ่อ
แก่มากกลัวเร็วตาย รีบรั้น
เฉลี่ยทรัพย์เปลี่ยนซื้อขาย พอยืด ยาวนา
อุส่าห์เรียงเรียบค้น เลือกล้วนนิติสาร์

K. S. R. Kularb aged 72 ye rs,

ก. ศ.ร. กุหลาบ อายุศม์ ๗๒ ปี

(ไฎ)

ต้นวงศ์ตระกูล

พะญาศรีสหเทพชื่อทองเพ็ง

ประฐมบรรพบุรุศย์วงศ์ตระกูลเดิม ของพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) นั้นคือ พะญาจ่าแสนยากร (จรุญ) อธิบดีกรมมหาดไทย ฝ่ายพระราชวังบวรฯ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจ้าวอยู่หัวบรมโกษฐ์ ซึ่งเปนพระจ้าวแผ่นดินพระองค์ ที่ ๓๐ ในกรุงศรีอยุทธยา (จะพรรณาให้ละเอียดตามต้นฉบับเดิม)

พะญาจ่าแสนยากร (จรุญ) มีบุตร ๓ คน บุตรีที่ ๑ เปนหญิงชื่อจำเริญ ๆ ผู้นี้ เปนท่านผู้หญิงภรรยาหลวงใน เจ้าพะญาอินทราภัย (อรุณ) บุตรที่ ๒ เปนชายชื่อนายจ่าหรัศ บุตรที่ ๓ เปนหญิงชื่อท่านรัศมี ๆ ผู้นี้ได้ถวายตัวทำราชการฝ่ายใน ได้เปนพระสนมนางห้าม ในกรมพระราชวังบวร ฯ ในแผ่นดินพระจ้าวอยู่หัวพระบรมโกษฐ์ กรมพระราชวังบวรฯ ที่ทรงพระนามว่าดังนี้ ☞ "จ้าวฟ้านราธิเบศร กรมขุนเสนาพิทักษ์" (อีกนัยหนึ่งทรงพระนามว่า) "จ้าวฟ้ากุ้ง" เจ้าจอมมารดารัศมีมีพระองค์จ้าวชายพระองค์ ๑ ทรงพระนามว่าดังนี้ ☞ "พระองค์จ้าวศรีสังข์" ท่านพระองค์นี้เมื่อกรุงเก่าเสียแก่พม่านั้น พระองค์จ้าวศรีสังข์หนีไปอยู่เมืองเขมร

อนึ่งนายจ่าหรัศบุตรที่ ๒ ของพะญาจ่าแสนยากร (จรุญ) นั้น นายจ่าหรศได้ถวายตัวทำราชการ เปนมหาดเล็กในกรมพระราชวังบวร ฯ ทรง

พระนามว่าดังนี้ ☞ "เจ้าฟ้าอุทุมภรกรมขุนพรพินิจ" (อีกในยหนึ่งทรงพระนามว่า) "เจ้าฟ้าดอกมะเดื่อ" ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกษฐ์ ซึ่งเปนพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ที่ ๓๐ ในกรุงศรีอยุทธยา ครั้งนั้นกรมพระราชวังบวร ฯ ทรงตั้งนายจำหรัศ เปนหลวงรักษ์เสนาในกรมมหาดไทย ฝ่ายพระราชวังบวร ฯ

อนึ่งหลวงรักษ์เสนา (จำหรัศ) มีบุตรด้วยกันกับภรรยาหลวง ๖ คน แต่ชื่อบุตรทั้ง ๕ คนหามีปรากฎในจดหมายเหตุโบราณไม่ เพราะตกไปอยู่เมืองพม่าครั้งกรุงเก่าแตกนั้น แต่ยังปรากฎชื่อบุตรชายที่ ๑ ของหลวงรักษ์เสนา (จำหรัศ) แต่ผู้เดียวคือ ชื่อนายทองขวัญ ๆ ผู้นี้มีคำอธิบายว่า เปนบิดาพระญาศรีสีหเทพ (ทองเพ็ง) ภายหลังหลวงรักษ์เสนา (จำหรัศ) มีบุตรด้วยกันกับอนุภรรยาอีก ๒ คน ๆ พี่ชื่อนายยิ้มคนน้องชื่อนายแย้ม (ที่ว่าชื่อยิ้มคือเปนที่นายรัด ที่ว่าชื่อนายแย้มเปนที่นายแก่วน เปนนายเวรกรมมหาดไทยในรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพ ฯ)

อนึ่งเมื่อครั้งกรุงศรีอยุทธยาเสียพระมหานคร แก่พม่าข้าศึกในแผ่นดินพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์นั้น พม่าข้าศึกกวาดต้อนครอบครัวไทยไปเมืองพม่ามาก ครั้งนั้นหลวงรักษ์เสนา (จำหรัศ) กับภรรยาหลวงแลอนุภรรยาแลบุตรหลายคนก็ตกไปเปนเชลยพม่าด้วย ยังเหลือบุตรอยู่ในแผ่นดินสยามสามคนเท่านั้นคือ นายทองขวัญบุตรภรรยาหลวงคนหนึ่ง กับนายยิ้มกับนายแย้มบุตรอนุภรรยา ๒ คน

ครั้งนั้นกรุงเก่าเสียแก่พม่าข้าศึกนั้น นายทองขวัญกับนายยิ้มนายแย้มสามคนพี่น้อง จึ่งพลัดพรากจากบิดามารดาวงศาคณาญาติ ต่างคนก็ต่างพากันหนีพม่าข้าศึกไปในที่ต่าง ๆ ให้ห่างไกลอันตรายร้ายแรงได้ ครั้งกำลังกรุงเก่าแตกนั้น นายทองขวัญกับนายยิ้มนายแย้มสามคนพี่น้อง จึงพากัน

หนีพม่าข้าศึก ติดตามท่านอาจารย์ไป หนีออกจากกรุงศรีอยุทธยา ไปอาไศรยอยู่ในเมืองพระพิศณุโลกย์ ๆ นั้นยังไม่เสียบ้านเมืองแก่พม่าข้าศึก

(จะขอมีคำอธิบายกลางบันทัดว่า คำอธิบายว่าท่านอาจารย์ของนายทองขวัญนายยิ้มนายแย้มนั้นคือ สมเด็จพระบรมมหาไปยะกาธิบดี คือสมเด็จพระบรมชนกนารถ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ รัชกาลที่ ๑ กรุงเทพมหานคร ที่ออกนามว่าท่านอาจารย์นั้น ตั้งแต่ท่านยังเปนข้าราชการมีตำแหน่งสำคัญ ในกรมมหาดไทยในแผ่นดินพระบาท สมเด็จพระจ้าวอยู่หัวพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ ในกรุงศรีอยุทธยาโบราณในกาลครั้งโน้นนั้น จบคำอธิบายแต่เท่านี้)

อนึ่งนายทองขวัญกับนายยิ้มนายแย้ม ทั้งสามคนพี่น้องนี้ได้หนีพม่าปัจจามิตร ติดตามท่านอาจารย์ไปอาไศรยอยู่ในเมืองพิศณุโลกย์ ในสมัยนั้นยังหาทันได้ถูกรบถูกตีด้วยพม่าข้าศึกไม่ จึ่งได้ตรงไปอาไศรยอยู่ เพื่อจะหาความสุขสบายแก่ตนเท่านั้น

ครั้งนั้นท่านเจ้าพะญาสุระสีห์ พิศมาธิราช ชาติพัทยาธิเบศร์วราธิบดีอภัยพิริยะปรากรมพาหุ (ชื่อบุญเรือง) เปนผู้สำเร็จราชการเมืองพระพิศณุโลกย์ ท่านเจ้าพะญาผู้สำเร็จราชการเมืองพระพิศณุโลกย์ ได้ทราบกิติศรับท์อิงกิจฎาคาร ว่ากรุงศรีอยุทธยาเสียพระมหานครแก่พม่าข้าศึกแล้ว หาพระจ้าวแผ่นดินสยามจะปกครอง พระราชวงศานุวงศ์ แลข้าราชการ ทั้งสมณะพราหมณาจารีย์ อาณาประชาราษฎรมิได้ บ้านเมืองเปนจลาจลผู้คนหาที่พึ่งมิได้เช่นนั้น เปนการว่างเปล่าหาพระจ้าวแผ่นดินมิได้เลย ครั้งนั้นเจ้าพะญาพระพิศณุโลกย์ (บุญเรือง) จึ่งมีใจอหังการกำเริบโดยโมหะจิตร คิดตั้งตนขึ้นเปนพระจ้าวแผ่นดินเอกราชสยาม ยกเมืองพระพิศณุโลกย์ขึ้นเปนกรุง

พระพิศณุโลกย์ราชธานีศรีอยุทธยามหานคร จัดรั้งงานราชการบ้านเมือง ให้มั่นคงแขงแรง คล้ายกรุงศรีอยุทธยามหานครเสร็จแล้ว จึงตั้งข้าราชการทุกตำแหน่งทุกกระทรวงทั้งปวงการ คือ ตั้งเอกอุรรคมหาเสนาบดี ๑ ตั้งอรรคมหาเสนาบดี ๒ ตั้งจัตุรสดมภ์เสนาบดี ๔ ตั้งอัฐมนตรี ๘ ตั้งขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยครบทุกนาที่เต็มตามตำแหน่ง ในพระราชกำหนดกฎหมายถ้วนทุกประการ แล้วจึงจัดการราชาภิเษกโดยตั้งเขปเศร็จแล้ว เสด็จออกขุนนางถวายดอกไม้ธูปเทียน ขาดแต่ยังไม่มีพิธีแห่เลียบพระนครเท่านั้น โดยคำสั่งของตน ๆ ก็บังคับให้ใช้ว่าดังนี้ ☞ "พระราชโองการ" ทั้งทรงพระราชยานเสด็จ มีหมู่องครักษ์แห่นำตามเสด็จหน้าหลัง อย่างแบบแผนพระมหากระษัตริย์ในกรุงศรีอยุทธยา ทรงตั้งพะญาไชยบูลย์ (จัน) ปลัดเมืองพระพิศณุโลกย์ ซึ่งเปนพระราชอนุชาให้เปน พระมหาอุปราชย์กรมพระราชวังบวร ฯ รับพระราชบัณฑูร แล้วทรงตั้งพระราชโอรสแลพระราชธิดา แลพระราชภาคินัยแลภาคินี กับพระราชวงศานุวงศ์ แต่ล้วนเปนจ้าวฟ้าบ้าง เปนพระองค์จ้าวบ้าง เปนจ้าวต่างกรมบ้าง เปนจ้าวราชนิกูลบ้างต่าง ๆ กันที่ชิดแลห่าง ทั้งทรงจัดรั้งงานราชการบ้านเมืองไว้ให้มั่นคง คอยถ้าจะรับรองกองทัพพม่าเพื่อจะเลยมา ตีกรุงพระพิศณุโลกย์บ้าง ในครั้งตั้งเปนเอกราช จึ่งคอยระวังข้าศึกพม่าให้จงดี

อนึ่งครั้งนั้นพระจ้าวกรุงพระพิศณุโลกย์ทรงทราบว่า สมเด็จพระบรมไปยะการิบดี เปนข้าราชการมีตำแหน่งสำคัญ ในกรมมหาดไทยในกรุงศรีอยุทธยา ซึ่งหนีพม่าขึ้นมาอาไศรยอยู่ในกรุงพระพิศณุโลกย์ ทั้งพระจ้าวกรุงพระพิศณุโลกย์ก็ทรงคุ้นเคย ชอบพอกันกับสมเด็จพระบรมไปยะการิบดีมาแต่ก่อน ด้วยเมื่อเมืองพระพิศณุโลกย์ แต่ยังเปนหัวเมืองขึ้นอยู่ในกรมมหาดไทยในกรุงศรีอยุทธยามาช้านานแล้ว เมื่อพระจ้าวกรุงพระพิศณุโลกย์ได้ทรงทราบ

ดังนี้ จึงทรงยินดีเปนที่นับถือในสมเด็จพระบรมไปยะกาธิบดี ซึ่งท่านเปนข้าราชการที่สำคัญในกรมมหาดไทย ในกรุงศรีอยุทธยามาแต่ก่อนนั้นแล้ว พระเจ้ากรุงศรีพระพิศณุโลกย์ ทรงหวังตั้งพระราชหฤทัยว่า จะได้ทรงปฤกษาหารือราชการบ้านเมือง ที่คนตั้งตนขึ้นเปนเอกราชใหม่นั้น จะได้ขอสติปัญญาท่านผู้นี้ชี้แจง แบบแผนราชการในกรุงพระพิศณุโลกย์ต่อไปภายน่า เพราะเหตุดังนี้จึงพระเจ้ากรุงพระพิศณุโลกย์ จึงมีพระราชโองการดำหรัศสั่ง ให้ตั้งสมเด็จพระบรมไปยะกาธิบดี เปนเจ้าพะญาจักรกรีที่สมุหนายก อรรคมหาเสนาบดีกรมมหาดไทย ในกรุงพระพิศณุโลกย์ราชธานีศรีอยุทธยา

ครั้งนั้นท่านเจ้าพะญาจักรกรีกรุงพระพิศณุโลกย์ มีบัญชาสั่งให้ตั้งนายทองขวัญ บุตรหลวงรักษ์เสนา (จำหรัศ) ด้วยนายทองขวัญเปนสานุศิสย์ของท่าน แต่นายทองขวัญก็หนีพม่าข้าศึก ติดตามท่านมาอยู่ในกรุงพระพิศณุโลกย์ด้วย บัดนี้ท่านตั้งนายทองขวัญ ให้เปนที่นายชำนาญนายเวรกรมมหาดไทยในกรุงพระพิศณุโลกย์ แต่นายยิ้มกับนายแย้ม น้องชายนายชำนาญ (ทองขวัญ) ทั้งสองคนนั้นให้เปนเสมียร ของนายชำนาญ(ทองขวัญ) เพราะว่าอายุศม์นายยิ้มนายแย้มยังน้อยนัก นายชำนาญ (ทองขวัญ) นายเวรได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ในกรุงพระพิศณุโลกย์

อนึ่งท่านเจ้าพะญาจักรกรีผู้นี้หนีพม่าข้าศึกมาจากกรุงศรีอยุทธยา ขึ้นมาอยู่ในกรุงพระพิศณุโลกย์ราชธานี พร้อมด้วยอนุภรรยาคนหนึ่งชื่อหม่อมบุญมา ๆ ผู้นี้ เปนบุตรีหลวงทุกขราษฎ์เมืองนครราชสิมา กับท่านพาพระครุณโอรสผู้น้อยที่ ๗ ผู้หนึ่ง ซึ่งเปนพระบุตรชายเล็กของท่านเจ้าพะญา

จักรกรีคิด ตามมารดาขึ้นมาด้วยพร้อมกันกับบิดา เพราะเวลากรุงศรีอยุทธยาแตกทำลายนั้น ท่านเจ้าพะญาจักรกรีมีเหตุการณ์ ได้พลัดพรากจากกันกับพระชายาแลพระโอรสพระธิดาของท่าน ๆ จึ่งได้หนีพม่ามากับอนุภรรยาแลตรุณโอรสผู้น้อย ขึ้นมาพร้อมด้วยกันกับนายชำนาญ (ทองขวัญ) แลนายยิ้มนายแย้ม อยู่ในเมืองพระพิศณุโลกย์จนได้รับตำแหน่งที่ เจ้าพะญาจักรกรีธรรคมหาเสนาบดีกรมมหาดไทย ในกรุงพระพิศณุโลกย์ราชธานีศรีอยุทธยาโบราณ

ครั้นอยู่มากาลครั้งหนึ่ง จึ่งท่านเจ้าพะญาจักรกรี ป่วยด้วยอาการเปนโรคโบราณทุพลภาพ จึ่งถึงอาสัญญะกรรมลงในกรุงพระพิศณุโลกย์ราชธานีฝ่ายหม่อมบุญมาชายากับตรุณโอรส พร้อมกันกับนายชำนาญ (ทองขวัญ) นายเวร แลนายยิ้มนายแย้มสานุศิสย์สามคน พร้อมใจกันช่วยจัดการกระทำการฌาปะนะกิจปลงศพเจ้าพะญาจักรกรี ทำโดยรีบเร่งร้อนรนขวนขวายให้แล้วไปคราวหนึ่ง ในที่ป่าช้าวัดกลางเมืองพระพิศณุโลกย์ เพราะด้วยในสมัยนั้นกำลังมีกองทัพพระเจ้าตาก (สิน) ยกแสนพลโยธาหาญมาจากกรุงธนบุรีศรีอยุทธยา มาล้อมกรุงพระพิศณุโลกย์ราชธานี จึ่งมิได้ทำการปลงศพเปนการใหญ่ให้สมกับเกียรติยศได้ ทำแต่พ้นสังเขปเปนแล้ว ไปได้เปนการดีก็แล้วกันเท่านั้น

อนึ่งครั้งนั้นที่มีกองทัพ พระเจ้าตากยกมาจากกรุงธนบุรี มีรี้พลมาล้อมกรุงพระพิศณุโลกย์ ๆ ต่อสู้รบกันโดยสามารถอาจหาญยิ่งหนัก พลทหารกองพระมหาอุปราชย์กรุงพระพิศณุโลกย์ ยิงปืนนกสับคาบศิลายาว ๗ คืบออกไป ต้องพระฌงค์เบื้องซ้ายแห่งพระเจ้าตาก (สิน) พระเจ้าแผ่นดินกรุงธนบุรีศรีอยุทธยา กำลังทรงพระคชาธารอยู่ นำพลทหารในสมรภูมิยุทธ์

ที่พระฌงค์ถูกกระสุนปืนนั้นเปนแผลฉกรรจ์ จนถึงพระมังษังหวะพระโลหิตไหล เปนที่ชุ่มชื้นพระบุพโพอยู่เสมอมิได้ขาด กระสุนปืนนั้นถูกเผินไปหน่อยหนึ่ง จึ่งหาถูกถนัดตรงพระอัฐิไม่ เปนแต่พระมังษะขาดเปนช่องไปหน่อยหนึ่งเท่านั้น ขณะนั้นพระจ้าวตากมีพระราไชงการดำหรัศสั่งแก่ นายทัพนายกองให้ล่าทัพกลับลงไปยังกรุงธนบุรี เพื่อจะรักษาพระองค์หายดีเปนปรกติแล้ว จึ่งจะยกกองทัพหลวงขึ้นมาแก้ฝีมือกัน กับกรุงพระพิศณุโลกอีกเล่าในคราวหลัง

ครั้นอยู่มากาลสมัยหนึ่ง จึ่งพระจ้าวกรุงพระพิศณุโลกย์ทรงพระประชวรเปนไข้ พิศม์ได้ ๑๕ วันเสด็จดับขันธ์สวรรค์คต พระชนมายุศม์ได้ ๕๒ พรรษาถ้วนควรที่จะสังเวชน์ ด้วยลาภแลยศเปนเครื่องอนิจจัง ไม่เที่ยงว่าเปนของใคร แลเปนสมบัติวิบัติต่อ ๆ กันไป หาใช่สมบัติถาวรวัดถุไม่ ไม่ควรจะพิศวงหลงใหลในวิบากสมบัติเลย เปนสมบัติวิวัฒนะกรรม หายฌะแลพัฒนานุกิจ ไม่ควรคิดจะแย่งชิงซึ่งกันและกันใช่คุณใช่ประโยชน์ เห็นเปนคะรุโทษในอดีตอนาคตเปนแน่

ครั้นเมื่อพระจ้าวกรุงพระพิศณุโลกย์สวรรค์คตแล้ว พระมหาอุปราชย์กรมพระราชวังบวร ฯ พระอนุชาธิราช ได้ครอบบ้านครองเมืองแทนพระเชษฐาธิราช ในกรุงพระพิศณุโลกย์ราชธานีต่อไป

ในครั้งนั้นฝ่ายที่เมืองสวางคบุรี เปนแว่นแคว้นแดนพระราชอาณาจักรสยาม เจ้าเมืองสวางคบุรีมีชื่อว่ามหาเรือน ได้ยกตนตั้งตัวขึ้นเปนพระจ้าวแผ่นดินสยาม เอกราชใหญ่ฝ่ายเหนือเมื่อว่างราชการกรุงเก่า แต่ยักย้ายให้ร้องเรียกว่าพระจ้าวฝาง ครั้งนั้นพระจ้าวฝางยกกองทัพใหญ่ลงมาตีกรุงพระพิศณุโลกย์แตกยับเยินป่นปี้หมดทั้งสิ้น เพราะมีรี้พลแลศาสตราวุทธ์ยุทธภัณฑ์น้อยกว่า กองทัพเมืองสวางคบุรี ๆ จึ่งรบตีมีไชยชำนะ พระจ้าวฝางกวาด

ต้อนครอบครัวชาวกรุงพระพิศณุโลกย์ อพยพเทครัวพลเมืองพระพิศณุโลกย์ขึ้นไป ไว้ในเมืองสวางคบุรี เปนอันมาก

ครั้งนั้นพระจ้าวตาก (สิน) หายประชวรแล้ว จึ่งได้เสด็จตรีธาทัพหลวงยกกองทัพขึ้นไป ตีเมืองสวางคบุรีได้ ในครั้งแรกเปนพระประฐมฤกษ์ กวาดต้อนครอบครัวชาวเมืองสวางคบุรี ทั้งชาวเมืองพระพิศณุโลกย์ที่ตกค้างอยู่ในเมืองสวางคบุรีมาด้วยมาก คราวนี้หม่อมบุญมาชายา (ในสมเด็จพระบรมไปยะการิบดี) คือ ท่านเจ้าพะญาจักรกรีที่ถึงอาสัญญะกรรม จึ่งพาพระครุณโอรส ที่ทรงพระเยาว์ (คือจ้าวฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา) กับพานายชำนาญ (ทองขวัญ) แลนายยิ้มกับนายแย้ม ผู้เปนเพื่อนร่วมทุกข์มาด้วยกัน พร้อมกันพากันออกมาจากเมืองสวางคบุรี ตรงมาเฝ้าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ แต่ยังดำรงตำแหน่งเปนที่พะญาอภัยโนริด เปนแม่ทัพน่าของพระจ้าวตากกรุงธนบุรี ตรีธาทัพหลวงมาตีเมืองสวางคบุรี ได้ในสมัยนั้น ครั้งนั้นกองทัพหลวงพระจ้าวตาก ยกล่าถอยทัพหลวงลงไปพักพลอยู่ ที่ตำบลเกยไชยแขวงเมืองพระพิศณุโลกย์ คอยหนุนกองทัพน่าข้าวราชการทั้งปวงให้มั่นคง

อนึ่งท่านพะญาอภัยโนริดแม่ทัพกรุงธนบุรี จึ่งรับพระอนุชาร่วมพระชนกเดียวกัน แต่ว่าต่างพระชนนีกัน รับมาเลี้ยงไว้ โดยปรกติสุจริตภาพ แลรับเชิญหม่อมบุญมาพระมารดาเลี้ยง มาทำนุกบำรุงไว้ ให้มีความศุขมาก เพราะเหตุด้วยหม่อมบุญมา เปนผู้มีพระคุณปะการใหญ่ยิ่งหนัก ที่ติดตามพระภัศดาขึ้นไปปฏิบัติความป่วยไข้ แล้วได้ปลงศพสามีด้วย นับว่าเปนความชอบของหม่อมบุญมามาก กับนายชำนาญ (ทองขวัญ) แลนายยิ้มนายแย้ม ทั้งสามคนนี้ที่เปนสานุศิสย์ของพระชนกนารถ คนทั้งสามนี้ก็ได้

ติดตามอาจารย์ขึ้นไปปฏิบัติ โดยน้ำใจสุจริตภาพกระตัญญูกะตะเวทิตาคุณต่อ พระชนกนารถของท่านพระญาอภัยโนริต ๆ จึ่งได้มีความกรุณาจิตรชุบเลี้ยงคนทั้งสามไว้ ให้มีความศุขสำราญใจที่ได้จงรักภักดี เข้ามาขอพึ่งบุญอยู่ในสำนักนี้ ท่านพระญาอภัยโนริต ๆ จึ่งเห็นว่า คนทั้งสามนี้เปนอันเตวาสิก สัทธิงวิหาริกพระชนกนารถนั้น คนทั้งสามก็ว่าเปนผู้มีคุณได้ในสมัยกันดาร ที่ตั้งใจติดตามครูบาอาจารย์ขึ้นไป ปฏิบัติรักษาพยาบาลอาการป่วยไข้ จนตลอดในการปลงศพเสร็จกิจ ในคราวกันดารที่เมืองพระพิศณุโลกย์ฝ่ายเหนือ เพราะฉนั้นท่านพระญาอภัยโนริตจึ่งได้มีความกรุณา ทำนุกบำรุงคนทั้งสามให้มีความศุขพอสมควร แก่เวลาแลกำลังของท่าน พอที่จะทำได้ในสมัยนั้น ที่ท่านเปนขุนนางผู้ใหญ่ในกรุงธนบุรี

ครั้นอยู่มากาลสมัยภายหลังเวลานั้น ท่านพระญาอภัยโนริตได้เลื่อนตำแหน่งยศเปน เจ้าพระญายมราชเสนาบดี จัตุรสดมภ์กรมพระนครบาล แล้วเลื่อนที่เปนเจ้าพระญาจักรกรี ที่สมุหนายกอรรคมหาเสนาบดี กรมมหาดไทยในกรุงธนบุรีศรีอยุทธยา ครั้งนี้ท่านเจ้าพระญาจักรกรี รับนายชำนาญ (ทองขวัญ) มาตั้งไว้ในตำแหน่งที่นายชำนาญนายเวร กรมมหาดไทยในกรุงธนบุรีตามที่ตำแหน่งเดิม จะยักย้ายให้เปนที่อื่นไม่ได้เปนอันขาด ด้วยตำแหน่งนี้เปนที่สำคัญเคยทำมาก่อน ชำนิชำนาญราชการมากแล้วให้คงที่เดิม ด้วยนายชำนาญ (ทองขวัญ) ผู้นี้ เปนที่ต่างโสต ต่างจักษุ ของท่านเจ้าพระญาจักรกรีที่สมุหนายก

ครั้งนั้นนายชำนาญ (ทองขวัญ) นายเวรกรมมหาดไทย ได้รับพระราชทานเบี้ยหวัดเท่ากัน กับเจ้ากรมมหาดไทยในกรุงธนบุรี เมื่อปลายแผ่นดินพระเจ้าตากกรุงธนบุรีนั้น ท่านเจ้าพระญาจักรกรีที่สมุหนายก กราบบังคมทูลพระเจ้าตากว่าดังนี้ ☞ "หลวงราชเสนา (บุญเลี้ยง) ไปราช

การขัดตาทัพพม่า ที่ตำบลลาดหญ้าท่าดินแดง แขวงเมืองไซรโยคต่อกับเมืองกาญจนบุรี หลวงราชเสนา (บุญเลี้ยง) หายหน้าไป ไม่กลับมากรุงธนบุรีจนเท่าทุกวันนี้ สงไสยว่าพม่าข้าศึกจะจับเปนไปเปนเชลยหรือ หรือจะถึงแก่กรรมในกลางยุทธภูมิประการใด ไม่ทราบเกล้าทราบกระหม่อมหาศพไม่พบ ครั้นสืบถามตามเชลยพม่าที่รับมาได้บ้าง ก็ไม่ได้ความว่าเปนตายร้ายดีประการใดไม่ ตกลงคงตำแหน่งราชการ ที่หลวงราชเสนาว่างเปล่าอยู่ หามีผู้ที่จะรับการฉลองพระเดชพระคุณไม่ จึงได้ขอรับพระราชทานพระบรมราชานุญาต จะออกหมายสั่งตั้งนายชำนาญ (ทองขวัญ) นายเวรให้เปนที่หลวงราชเสนาแทนที่ หลวงราชเสนา (บุญเลี้ยง) ต่อไป จะควรมิควรประการใด สุดแท้แต่จะทรงพระมหากรุณาโปรฎเกล้า ฯ ขอเดชะ"

ครั้งนั้นพระจ้าวตากทรงเห็นชอบด้วย จึ่งมีพระราโชงการดำหรัศเหนือเกล้า ฯ ว่าดังนี้ ☞ "ให้นายชำนาญ (ทองขวัญ) นายเวรว่าที่หลวงราชเสนาไปพลางก่อนกว่าจะมีโอกาศตั้งได้ แต่ให้นายชำนาญ (ทองขวัญ) ไปทัพเขมร ด้วยเจ้าพะญาจักรกรีเสียก่อนเถิด ถ้ากลับมาจากทัพเขมรเมืองบันทายเพชรเมื่อใด จึ่งจะตั้งนายชำนาญ (ทองขวัญ) ให้เปนที่ หลวงราชเสนาแท้ ๆ ทีเดียวเมื่อนั้น แต่เบี้ยหวัดผ้าปีในที่หลวงราชเสนา แลผลประโยชน์ ในทางราชการตำแหน่งที่หลวงราชเสนานั้น มอบให้นายชำนาญ (ทองขวัญ) ก็ให้นายชำนาญ (ทองขวัญ) ได้รับไปเปนกำลังราชการทุกอย่างเทอญ

ครั้งนั้นพระจ้าวตากทรงพระกรุณาโปรฎเกล้า ฯ เลื่อนตำแหน่งยศเจ้าพะญาจักรกรีขึ้นเปน สมเด็จเจ้าพะญามหากระษัตริย์ศึก (๑๓๑) เอกอุอรรคมหาเสนาบดีผู้สำเร็จราชการกองทัพ เปนแม่ทัพหลวงยกพลทหารออกไปปราบปราม การจลาจลเมืองบันทายเพชร์แผ่นดินเขมร ครั้งนั้นนาย

ชำนาญ (ทองขวัญ) ว่าที่หลวงราชเสนา ได้เปนนายทัพนายกองไป ด้วย สมเด็จเจ้าพะญามหากระษัตริย์ศึก เพราะว่านายชำนาญ (ทองขวัญ) เปนผู้สนิทสนม เหมือนข้าหลวงเดิมในสมเด็จเจ้าพะญามหากระษัตริย์ศึก (คือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ รัชกาลที่ ๑ กรุงเทพ ฯ)

ครั้งนั้นพระจ้าวตากทรงพระกรุณาโปรฎเกล้า ฯ ให้ท่านเจ้าพะญาศรีอรรคราช (สวาดิ์) ผู้ว่าที่เสนาบดีจัตุรสดมภ์กรมพระนครบาล เลื่อนตำแหน่งยศใหญ่ขึ้นเปนเจ้าพะญาอินทราภัยที่สมุหนายก แทนที่เจ้าพะญาจักรีฯ เลื่อนที่เปนสมเด็จเจ้าพะญามหากระษัตริย์ศึก (เจ้าพะญาอินทราภัยผู้นี้เปนต้นวงศ์ตระกูล ท่านทรัพย์มารดาหลวงจินดารักษ์ (จัน) แลเปนต้นแซ่ต้นวงศ์ตระกูลพระนิกรกิติการ (กี๊) แลผู้อื่นอีกหลายท่านด้วยกัน

อนึ่งเมื่อสมเด็จเจ้าพะญามหากระษัตริย์ศึก ไปทัพเขมรจวนจะกลับมาจากเมืองบันทายเพชร์นั้น ท่านก็พอทราบประพฤติเหตุการณ์ร้ายว่า ที่กรุงธนบุรีศรีอยุทธยาบังเกิดการจลาจล ผู้คนปั่นป่วนสับสนกันเปนอลหม่าน เพราะด้วยราชการบ้านเมืองผันแปรไป ในทางอยุติธรรมเปนบุพกรรมของพลเมือง สมเด็จเจ้าพะญามหากระษัตริย์ศึกท่านดำริห์ จะกลับเข้ามาระงับดับเหตุร้ายอันตรายจลาจลนั้น ท่านจึงมีพระประสาสน์สั่งแก่นายชำนาญ (ทองขวัญ) ให้คุมครอบครัวพักอยู่ ณะเมืองพระตะบอง ครั้งนั้นสมเด็จเจ้าพะญามหากระษัตริย์ศึก จะกลับเข้ามาถึงกรุงธนบุรีศรีอยุทธยานั้น ก็พอสิ้นบุญพระจ้าวตาก (สิน) ล่วงลับพระชนม์ชีพไป ราชการในกรุงธนบุรีก็เปลี่ยนแปลงเปนแผ่นดินใหม่

ฝ่ายนายชำนาญ (ทองขวัญ) ผู้ได้รับฉันทานุมัติ ในท่านแม่ทัพหลวงไว้แต่ก่อนแล้ว นายชำนาญ (ทองขวัญ) จึงสั่งพะญายมราช (แบน)

ขุนนางฝ่ายเขมรผู้สวามิภักดิ์ต่อแม่ทัพไทย สั่งให้พระญายมราช (แบน) คุมกำลังกองทัพเขมร ไปล้อมจับพระจ้าวลูกยาเธอกรมขุนอินทรพิทักษ์ พระราชบุตรพระจ้าวตากไว้ก่อน แล้วมอบให้คุมกองทัพไทยไปกวาดต้อนครอบครัวเขมร อพยพเข้ามาส่งยังกรุงธนบุรีศรีอยุทธยาเปนอันมาก

ฝ่ายสมเด็จเจ้าพระญามหากระษัตริย์ศึก ได้เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชราไชยมะไหสุริยาภิเษก เปนเอกอรรคมหาราชาธิราช ณกรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยา ทรงพระบรมราชปรมาภิธัยว่าดังนี้ ☞ "พระบาทสมเด็จพระปรโมรุราชามหาจักรกรี บรมนารถบพิตรพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์" รัชกาลที่ ๑ กรุงเทพมหานคร ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ ทรงสถาปนาพระราชอิศริยยศ เจ้าพระญาสุรสีห์พิศมาธิราช พระราชอนุชาเปนสมเด็จพระบรมอนุชาธิราช พระมหาอุปราชย์ กรมพระราชวังบวร ฯ แล้วทรงตั้งพระราชอนุชาแลพระราโชรสพระราชธิดา พระราชภาคิไนยแลพระราชภาคินี ทั้งพระราชวงศานุวงศ์ เปนจ้าวฟ้าบ้าง เปนพระองค์จ้าวสามัญบ้าง เปนจ้าวต่างกรมบ้าง เปนจ้าวหากรมมิได้บ้าง ทั้งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งแต่งตำแหน่งยศ ข้าหลวงเดิมแลข้าหลวงใหญ่ ที่ได้ราชการมีความชอบมากแลน้อย ต่อแผ่นดินบ้างในพระองค์บ้าง ให้มีถานันดรบรรดาศักดิ์อรรคถาน ตามสมควรแก่ความชอบคุณานุคุณถ้วนทั่วทุกคน ไว้สำหรับราชการแผ่นดินทั้งสิ้น ในกรุงสยาม

แต่ในสมัยนั้นพัญเอิน นายชำนาญ (ทองขวัญ) นายเวร จะรับราชการฉนองพระเดชพระคุณ เหมือนเช่นแต่กาลก่อนนั้นหาได้ไม่ ด้วยนายชำนาญ (ทองขวัญ) ป่วยเปนโรคลมอัมพาต ติดมาจากเมืองบันทายเพชร์เขมร ไม่สามารถจะรับราชการฉนอง ในใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทได้เต็ม

กำลังไม่ได้ เพราะโรคภัยไข้ป่วยมีมาจากเมืองเขมรอาการเปนง่อย เพราะเหตุฉนี้นายชำนาญ (ทองขวัญ) จึ่งไม่ได้เลื่อนตำแหน่งยศเปนพระเปนพะญา โดยที่มีความชอบมาแต่ก่อนมาก เปนอเนกานุประการ เหลือที่จะพรรณาให้ละเอียดได้ แม้แต่นายชำนาญ (ทองขวัญ) ป่วยเช่นนั้น ก็ยังสามารถอาจรับพระราชทาน เบี้ยหวัดผ้าปีในตำแหน่งที่ หลวงราชเสนาอยู่เสมอ ทั้งเครื่องราชอิศริยยศในตำแหน่งที่หลวงราชเสนา มีคนโทบังกะหรี่แลสองปักเชิงปุมเปนต้น ก็พระราชทานให้นายชำนาญ (ทองขวัญ) เก็บรักษาไว้เปนเครื่องระฦกถึงความชอบของตนมาแต่หลัง ถ้ามีไดสำเภาหลวงไปค้าขายเมืองจีน กลับเข้ามามีกำไรมากน้อยเท่าได ๆ ก็พระราชทานผ้าแพรแลภาชนะ เครื่องทองเหลืองแลถ้วยชาม ให้แก่นายชำนาญ (ทองขวัญ) เสมอทุกปีมิได้ขาดทุกมรสุมสำเภา

ครั้นอยู่มากาลสมัยหนึ่ง จึ่งทรงพระกรุณาโปรฎเกล้า ฯ ให้เทียบที่ไว้ว่าถ้านายชำนาญ (ทองขวัญ) หายป่วยเมื่อใด จะโปรฎเกล้า ฯ ให้เปนพะญาราชนิกูล ราชปลัดทูลฉลองกรมมหาดไทยเมื่อนั้นด้วย ครั้งนั้นพระราชทานเบี้ยหวัดที่พะญาราชนิกูลไม่มีตัว ก็พระราชทานยกให้ไปเพิ่มเติมเบี้ยหวัดให้นายชำนาญ (ทองขวัญ) ไปเปนการรักษาตัวกว่าจะหายป่วยให้ดีได้ ตกลงคงเทียบที่ตำแหน่งพะญาราชนิกูล ใช่แต่เท่านั้นเมื่อไรเล่ายังโปรฎเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องราชอิศริยยศ ของพะญาราชนิกูลให้แก่นายชำนาญ (ทองขวัญ) นั้นหมด คือพานหมากคนโทน้ำกระโถนแต่ล้วนทองคำทั้งสิ้น เพื่อจะได้เปนเครื่องยินดีจะได้หายป่วยบ้าง

ครั้งหนึ่งจึ่งทรงพระกรุณาโปรฎเกล้า ฯ ดำหรัศสั่ง เจ้าพะญารัตนาพิพิธ (สน) ที่สมุหนายก ให้ตั้งน้องชายนายชำนาญ (ทองขวัญ) ทั้งสองคนนั้น ที่เปนน้องชายร่วมบิดาอันเดียวกันแต่ต่างมารดากัน ให้ตั้งน้องชายคนใหญ่ที่ชื่อ นายยิ้มเปนที่นายรัตนายเวร ให้ตั้งน้องชายคนเล็กที่ชื่อนายแย้มเปนที่นายแกว่นนายเวร ในกรมมหาดไทยทั้งสองคนพี่น้อง แล้วโปรฎเกล้า ฯ พระราชทาน สองบั้กรีวสายบัวให้นุ่งเข้าเฝ้า เมื่อเวลาอ่านหนังสือใบบัตรใบบอกหัวเมืองถวาย แล้วพระราชทานเบี้ยหวัดให้เสมอ ที่หลวงศรีเสนาแลหลวงราชเสนาเท่ากัน เปนบำเหน็จบำนาญความชอบ

นายรัต (ยิ้ม) นายเวร แลนายแกว่น (แย้ม) นายเวร ทั้งสองคนนี้เปนพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน นายรัต (ยิ้ม) นายเวรมีภรรยาชื่อทองค่อน นายแกว่น (แย้ม) นายเวรมีภรรยาชื่อทองอยู่ นายชำนาญ (ทองขวัญ) นายเวรพี่ชายใหญ่ มีภรรยาชื่อท่านทองขอน

ประวัติ

นายชำนาญ (ทองขวัญ) บิดาพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง)

อนึ่งนายชำนาญ (ทองขวัญ) นายเวร เดิมได้กระทำการวิวาหะมงคลกัน กับท่านทองขอนภรรยาผู้นี้ เปนบุตรีพะญานครอินทร์ (สมิงนระเดชะ) เจ้ากรมกองรามัญ พะญานครอินทร์เปนน้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน กับท้าวทรงกันดาน (ชื่อเม้ยทอ) เปนท้าวผู้ใหญ่ในราชการฝ่ายใน พระราชวังหลวงกรุงธนบุรีศรีอยุทธยา ท้าวทรงกันดาน (เม้ยทอ) ผู้นี้เดิมที่เปนเจ้าจอมอยู่งานพระสนมเอก ในกรมพระราชวังบวร ฯ (ที่มีพระนามศักดิ์ว่า)

"สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้านราธิเบศร์ไชยเชษฐสุริยวงศ์ กรมขุนเสนาพิทักษ์" (อีกนัยหนึ่งว่าเจ้าฟ้ากุ้ง) เปนกรมพระราชวังบวร ฯ ในแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกษฐ์ กรุงศรีอยุทธยา ฯ แตกทำลายเสียพระนครแก่พม่าข้าศึกแล้ว เจ้าจอมมารดา (เม้ยทอ) ได้มารับราชการ เปนท้าวทรงกันดานในกรุงธนบุรี ท้าวทรงกันดาน (เม้ยทอ) พี่สาว แลพะญานครอินทร์ (สมิงนระเดชะ) น้องชาย ทั้งสองคนพี่น้องนี้เปนบุตรเจ้าพะญารามจัตุรงค์ (มะโดด) ได้เปนที่เจ้าพะญาจักรกรีรามัญ ในแผ่นดินกรุงธนบุรี บ้านเจ้าพะญารามจัตุรงค์ (มะโดด) อยู่ที่ริมฝั่งคลองกลางเมืองธนบุรีที่เรียกกันว่าคลองมอญ ในเวลากรุงธนบุรียังปรกติอยู่นั้น เขาร้องเรียกกันว่าท้าวทรงกันดานทองมอญ เปนผู้สำเร็จราชการพระคลังฝ่ายใน

ฝ่ายพะญานครอินทร์ (สมิงนระเดชะ) เปนผู้บังคับบัญชาพลทหารกองมอญ รักษาป้อมวิไชเยนทร์ ที่ตั้งอยู่ปากคลองบางกอกใหญ่ป้อม ๑ ที่ตั้งอยู่ที่ปากคลองตลาดป้อม ๑ เรียกกันว่าป้อมค่ายค่ายคู่กรุงธนบุรี ภายหลังป้อมนี้เปลี่ยนชื่อใหม่ ในรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพ ฯ ว่า "ป้อมวิไชยประสิทธิ์" ป้อมวิไชเยนทร์ (หรือ) ป้อมวิไชยประสิทธิ์นั้น ป้อมฝั่งตวันออกตั้งอยู่ภายในปากคลองตลาด

(คำอธิบายว่าป้อมวิไชยประสิทธิ์ฝั่งตวันออกนั้น ตั้งอยู่ที่ตรงสถานกระทรวงเกษตราธิการ แลป้อมนี้รื้อเสียหมดในรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพ ฯ รื้อเมื่อสร้างกรุงเทพ ฯ ในปีขาลจัตวาศก จุฬศักราช ๑๑๔๔ ปีนั้นเอง แต่แท้ที่จริงนั้นป้อมวิไชยประสิทธิ์นี้ อยู่ที่กระทรวงนานั้นเอง)

แลบ้านพะญานครอินทร์ (สมิงนระเดชะ) นั้น ตั้งอยู่ที่ริมฝั่งคลองตลาด

ใกล้บ้อมวิไชยประสิทธิ์ฝั่งตวันออก (หรือ) ริมเชิงตะภานมอญข้ามคลอง ตลาดที่บ้านพะญานครอินทร์นั้นมีบ้านเรือน พวกรามัญหรือมอญตั้งอยู่มาก เรียงรายไปจนตลอดตะภานข้ามคลอง จึ่งเรียกว่าตะภานมอญมาจนะท่าทุก วันนี้ ๆ ยังเรียกว่าตะภานมอญสี่กั๊กบ้านพะญาศรี เพราะเดิมที่เปนบ้าน พะญานครอินทร์ ภายหลังเปนบ้านนายชำนาญ (ทองขวัญ) แล้วเปน บ้านพะญาศรี คนจึ่งเรียกว่าสี่กั๊กบ้านพะญาศรี ๆ มีชื่อปรากฎมา ๑๒๕ปี ถึงปีที่เรียบเรียงหนังสือฉบับนี้ เมื่อ ร,ศ, ๑๒๕

ประวัติ

ลำดับวงศ์ตระกูลพะญาศรีสหเทพ

(ทองเพ็ง)

อนึ่งแต่เดิมนายชำนาญ (ทองขวัญ) ได้กระทำการวิวาหะมงคลแต่งงาน การขันหมากกัน กับท่านทองขอนบุตรีพะญานครอินทร์ (สมิงนระเดชะ) นายชำนาญ (ทองขวัญ) อยู่กินเปนสามีภริยากัน กับท่านทองขอนภรรยา ที่บ้าน พะญานครอินทร์บิดาภรรยาช้านาน จนบังเกิดบุตรหลานหลายคน ที่บ้านตำบลนั้น ๆ มีกำหนดกว้างยาวดังนี้ คือ :—

บ้านเดิมที่ตำบลสี่กั๊กพะญาศรีนั้น เดิมเปนบ้านของพะญานครอินทร์ ภาย หลังเปนบ้านนายชำนาญ (ทองขวัญ) บุตรเขย ภายหลังเปนบ้านพะญาศรี สหเทพ (ทองเพ็ง) บุตรนายชำนาญ (ทองขวัญ) ภายหลังเปนบ้านร้าง รกมาช้านาน จนรัฐบาลสยามจัดซื้อเปนที่หลวงไป เพื่อจะได้ก่อสร้าง สถานราชการ บ้านตำบลนี้มียาวด้านเหนือ ๑๕ วา กว้างด้านทิศตวันออก ไปทิศตวันตก ๑๐ วา รวมกว้างยาวรวมสี่เหลี่ยมนั้น นับได้ ๕๐ วาเปน

กำหนดที่เดิม ภายหลังเพิ่มเติมที่บ้านผู้อื่นสมทบเข้าอีก จึ่งกลายเปน บ้านใหญ่โตไปในทุกวันนี้เปนที่มาก เดิมบ้านนี้มีเรือนปลูกด้วยเสาไม้แก่น ฝากระดานหลังคามุงจากทั้งสิ้น รั้วบ้านล้อมด้วยไม้ ไผ่ขัดแตะรอบสี่ด้าน

อนึ่งนายชำนาญ (ทองขวัญ) อยู่กินด้วยกัน กับท่านทองขอนภรรยา นั้นช้านาน บังเกิดบุตรหญิง ๒ คนบุตรชาย ๑ คนรวม ๓ คน บุตร ๓ คนนี้ที่จะระบุชื่อให้ปรากฏ เปนเกียรติยศแต่ ๓ คนเท่านี้ ยังมีบุตรอีกหลายคนไม่ควรจะระบุชื่อให้ปรากฏ เพราะไม่มีเกียรติยศอันใดจะให้ออกชื่อได้

บุตรที่ ๑ เปนหญิงชื่อท่านทองพิมพ์ ๆ ผู้นี้ ได้ถวายตัวเปนพรหมจริยะอุบาสิกาหามีสามีไม่ เปนผู้มีใจเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธสาศนามาก

บุตรที่ ๒ เปนชายชื่อนายทองเพ็ง (คือพะญาศรีสหเทพ)

บุตรที่ ๓ เปนหญิงชื่อท่านเทด ๆ ผู้นี้ เปนภรรยาแต่งงานกัน กับหลวงศรีเสนา (ทองอ่อน) ๆ ผู้นี้ เปนข้าราชการในรัชกาลที่ ๓ กรุงเทพ ฯ หลวงศรีเสนา (ทองอ่อน) ผู้นี้ ที่จ้าวอนุเวียงจันท์จับตัวไปได้ สั่งให้ฆ่าเสียที่เมืองเวียงจันท์ เมื่อกำลังยกทัพมาทำศึกกันกับกรุงเทพ ฯ ในรัชกาลที่ ๓ กรุงเทพ ฯ นั้น

แต่บุตรคนกลาง (หรือ) บุตรที่ ๒ ที่เปนชายชื่อนายทองเพ็ง ๆ สมภพเกิด เมื่อณวันพฤหัศบดีเดือนสี่ขึ้นสิบเอ็ดค่ำ ปีฉลูเบญจศกจุฬศักราช ๑๑๕๕ ปี เปนปีที่ ๑๒ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์รัชกาลที่ ๑ กรุงเทพ ฯ นายทองเพ็งมีรูปพรรณสัณฐานคมสันยิ่งนัก ขนคิ้วยาวปกหลังตา ขนหางคิ้วงอนช้อยบัดขึ้นไปจดขมับ ที่แก้มมีเคราะมากเต็มไปทั้งสองแก้ม มีลักษณะราศีเปนอะดียิ่งหนัก ทั้งมีสติปัญญาสามารถเฉลียวฉลาดคมสันว่องไว ในเชิงชั้นจะพูดจาปราไสไม่

ไล่ยรัดเลี่ยเปรียบผู้ใด ทั้งพูดจาโต้ตอบก็ทันท่วงที มีไหวพริบชั้นเชิงดีมาก

นายชำนาญ (ทองขวัญ) บิดา แลท่านทองขอนมารดา มีความเสน่หารักใคร่อาไลย ในนายทองเพ็งบุตรคนกลางยิ่งกว่าบุตรทั้งหลาย แลนายชำนาญ (ทองขวัญ) บิดาเห็นว่า นายทองเพ็งบุตรคนกลางนี้ มีน้ำใจประกอบไปด้วย สติสัมปะชัญญะวิริยะมาก ทั้งมีความพยายามพากเพียร ทั้งมีกิริยาว่องไวกับมีสติปัญญาอาชาไศรยพอใช้มาก บิดาจึ่งได้สั่งสอนหนังสือไทยแลเลขกับลูกคิด ทั้งฝึกหัดวิชาแบบอย่างมีทางราชการให้ชำนิชำนาญ มีกฎหมายและขนบธรรมเนียมแบบแผนเปนต้น แต่อายุศม์นายทองเพ็งได้แปดขวบปลาย ครั้นอายุศม์นายทองเพ็งเจริญไวยใหญ่ขึ้นแล้วได้ ๑๑ ปีหรือ ๑๒ ปีมีเศษ นายชำนาญ (ทองขวัญ) บิดา จึ่งพานายทองเพ็งผู้เปนบุตรสุดสวาดิ์ นำไปฝากนายรัตแลนายแกว่นผู้เปนอาว์ทั้งสอง ให้ช่วยสั่งสอนวิทยาต่าง ๆ ในทางราชการ แลขอให้แนะนำกระทำราชการ ในกระทรวงกรมมหาดไทยให้ว่องไวด้วย ให้นายทองเพ็งเปนเสมียรสำหรับ ศาลาเวรลูกขุนในฝ่ายซ้ายไปพลางก่อน ตั้งแต่นั้นต่อมานายทองเพ็งก็เปนเสมียร อยู่กับอาว์ทั้งสองในศาลาเวรลูกขุนใน

ครั้นนายทองเพ็งมีอายุศม์ได้ ๑๓ ปี บิดาจึ่งย้ายพาบุตรไปฝากไว้ ในสำนักนี้ เจ้าคุณประคูพระราชาคณะวัดสะเกษ ท่านอยู่คณะกุฏิคณะกุฏิเปนพระอาจาริย์ใหญ่ เจ้าคุณประคูท่านให้นิสสัยบวรพชา บวชนายทองเพ็งเปนสามเณรมหานิกาย สามเณรทองเพ็งบวชได้สองพรรษา ก็ลาสิกขาบทออกมาเปนฆะราวาศ แล้วกลับเข้ามารับราชการอยู่กับอาว์ทั้งสอง ต่อไปในศาลาเวรกรมมหาดไทย ในรัชกาลที่ ๒ กรุงเทพ ฯ

ครั้งนั้นเจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษมนตรี เปนอธิบดีผู้สำเร็จราชการใน

กรมมหาดไทย ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ กรุงเทพมหานคร เมื่อนายทองเพ็งรอบรู้สรรพราชการ ในกรมมหาดไทยมากแล้วพอเปนกำลังได้ ข้าวพ้ากรมหลวงพิทักษมนตรี จึ่งมีรับสั่งให้ตั้งนายทองเพ็งเปนที่หมื่นพิพิธอักษร มีตำแหน่งน่าที่เปนนายรองนายเวร ในกรมมหาดไทยในพระบรมมหาราชวัง ตลอดมาจนอายุศม์หมื่นพิพิธอักษร (ทองเพ็ง) ได้ ๒๓ ปี บิดามารดาจึ่งจัดการอุปสมบทหมื่นพิพิธอักษร (ทองเพ็ง) บวชที่วัดสะเกษ อยู่ในสังฆะสำนักนิ์เจ้าคุณประตูคณะกุฎวัดสะเกษ ด้วยเจ้าคุณประตูพระราชาคณะเปนพระอุปัทยาจาริย์ พระทองเพ็งได้ร่ำเรียนวิทยาทางพระพุทธสาศนา เปนปัจจัยได้พรรษาหนึ่ง จึ่งลาสึกจาบทออกมาเปนคฤหัสถ์ เข้ารับปฏิบัติทำราชการต่อไปในน่าที่เดิมในกรมมหาดไทย

พะญาศรีสหเทพ

(ทองเพ็ง)

มีภรรยาแลมีบุตรแลมีเรื่องต่าง ๆ

อยู่มากาลสมัยหนึ่ง จึ่งนายชำนาญ (ทองขวัญ) บิดา แลท่านทองขอนมารดา พร้อมใจกันแต่งผู้เฒ่าผู้แก่ไปสู่ขอ ท่านน้อยบุตรีท่านฉิมบิดาท่านนากมารดา แต่ท่านฉิมนั้นเปนบุตรพะญาพิพิธไอสูรย์ พะญาพิพิธเปนพี่ชายร่วมบิดาเดียวกัน กับท่านเจ้าพะญารัตนาพิพิธ (สน) ที่สมุหนายกในรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพ ฯ แต่พะญาพิพิธไอสูรย์ต่างมารดากันกับเจ้าพะญารัตนาพิพิธ (สน)

หม่อมแก่ฝ่ายหญิงขอปีเดือนขึ้นแรมวันเกิดฝ่ายชาย เพื่อจะนำมาเปรียบ

เทียบผสมดวงนาค ตามตำราโหราศาสตร์สงเคราะห์วิวาหะมงคล หมื่นพิพิธอักษร (ทองเพ็ง) เจ้าบ่าว เกิดณวันพฤหัสบดีเดือนสี่ขึ้นสิบเอ็ดค่ำ ปีฉลูเบญจศกจุฬศักราช ๑๑๕๕ ปี ฝ่ายท่านน้อยเจ้าสาวเกิดณวันศุกรปีวอก (ได้ความแต่เท่านี้ ค้นในจดหมายเหตุโบราณไม่พบ) เมื่อหมอดูตรวจปีเดือนทั้งเจ้าบ่าวแลเจ้าสาวเห็นดีกันแล้ว จึ่งได้นัดวันกำหนดการวิวาหะมงคล แต่งงานการขันหมากกันตามโบราณ กองทุนกันข้างละ ๑๐ ชั่ง ฝ่ายชายต้องให้เงินสินสอดอีก ๑ ชั่ง ผ้าไหว้ ๕ สำรับ กับขันหมากเอก ๕ เตียบ ขันหมากเลว ๑๐๘ ขัน ปลูกเรือนหอหลังหนึ่งสามห้องเสาไม้แก่นฝากระดาน หลังคามุงจาก ตามแบบในสมัยโน้นนั้นนับว่า เปนเรือนหอสำคัญยิ่งนัก

(อธิบายว่าการกองทุนกัน ๑๐ ชั่งในเวลาโน้นนั้น นับว่ามากเต็มที่ไม่มีผู้ใดจะสามารถกองกันได้ เงิน ๑๐ ชั่งในสมัยโน้นนั้นเท่าทุกวันนี้เท่า ๑๐๐ ชั่ง ด้วยในทุกวันนี้บ้านเมืองบริบูรณ์)

ปลูกเรือนหอที่บ้านบิดามารดาเจ้าสาว คือที่บ้านพะญาพิพิธไอสูรย์ (ส่าน) ตาเจ้าสาว อยู่ที่ริมคลองบางลำภูบนฝั่งใต้ (คือที่บ้านท่านเจ้าพะญานรรัตนราชมานิต (โต) ในรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพมหานคร)

อนึ่งหมื่นพิพิธอักษร (ทองเพ็ง) อยู่กินเปนสามีภริยากันกับท่านน้อยภรรยา ที่บ้านพะญาพิพิธไอสูรย์ (ส่าน) ตาภรรยา ช้านานเปนการปรกติภาพเรียบร้อยแล้ว

ครั้นอยู่มาในกาลครั้งหนึ่ง จึ่งนายชำนาญ (ทองขวัญ) ผู้เทียบที่พะญาราชนิกูล ป่วยเปนโรคลมอำมะพาธมาช้านาน จนร่างกายทุพลภาพลงทุกวัน ทั้งความชะรามาเบียดเบียฬสังขาร จะทนทานชีวิตรไปไม่

ได้ถึงแก่กรรม ในรัชกาลที่ ๒ กรุงเทพ ฯ เมื่อนายชำนาญทองขวัญ ถึงแก่กรรมนั้น มีชนมายุศม์ได้ ๗๗ ปี ด้วยเปนคนเกิดในกรุงเก่า

ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จ พระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ กรุงเทพ ฯ ทรงพระมหากรุณาโปรฎเกล้า ฯ พระราชทานน้ำอาบศพแลเครื่องรับศพ เหมือนอย่างข้าทูลลอองธุลีพระบาท ที่เปนพะญาตำแหน่งพานทองเสมอกัน (คือได้หีบทองทึบเปนต้น)

ครั้นอยู่มากาลสมัยหนึ่ง จึ่งหมื่นพิพิธอักษร (ทองเพ็ง) ในกรมมหาดไทย์ จึ่งได้ยกครอบครัวมาอยู่ในบ้านเดิม ของนายชำนาญ (ทองขวัญ) บิดา ที่ริมเชิงตะภานมอญ ฝั่งตวันออกคลองหลอด (คือที่บ้านสี่ก๊กพะญาศรีนั้นเอง)

หมื่นพิพิธอักษร (ทองเพ็ง) มีบุตรที่ ๑ เปนชายชื่อนายพึ่ง ๆ บังเกิดมาจาก ครรโภทรประเทศของท่านน้อยมารดา นายพึ่งผู้นี้คลอดที่บ้านตาทวดที่ตำบล บ้านพะญาพิพิธไอสุรย์ที่ริมฝั่งคลองบางลำภูบน

(คือที่บ้านท่านเจ้าพะญานรรัตนราชมานิต (โต) ที่ตลาดยอดหลังบ้านเจ้าพะญานรรัตนราชมานิตนั้น เดิมเปนบ้านของท่านเจ้าพะญารัตนาพิพิธ (สน) ๆ ผู้นี้ เปนน้องชายร่วมบิดาเดียวกันอันสนิท กับพะญาพิพิธไอสุรย์ (ส่าน) ๆ ผู้นี้นั้น เปนตาภรรยาพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) หมดคำอธิบายแต่เท่านี้)

(๔)

ความอัศจรรย์แปลกประหลาด

แห่งพระญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ได้ตำแหน่งยศ

อนึ่งในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในรัชกาลที่ ๒ กรุงเทพมหานครนั้น ทรงฝึกหัดหม่อมละครเรื่องอิเหนา จึงทรงพระราชนิพนธ์เปนคำร้องละคร เรื่องอิเหนาเปนบทกลอนไพเราะยิ่งนัก ครั้งนั้นทรงกะเกณฑ์พระราชวงศานุวงศ์ แลข้าทูลลอองธุลีพระบาทในพระราชวังหลวงแลฝ่ายในพระราชวังบวร ฯ ด้วย ให้ช่วยกันแต่งบทกลอนอิเหนา กะบั่นน่าที่กันแต่งเปนตอน ๆ ตามจับฉลาก ให้นำมาทูลเกล้า ฯ ถวายได้ทรงแก้ไขข้างบางบท แต่ขุนสุนทรโวหารว่าที่พระอาลักษณ์ (ชื่อภู่) กับจมื่นไวยวรนารถหัวหมื่นมหาดเล็ก (ชื่อเผือก) ทั้งสองคนนี้เปนกรรมการผู้ตัดสินชี้ขาดว่า บทกลอนของผู้นั้นดี ผู้นี้ไม่ดีจึ่งจะถวายได้

ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าจ้าวอยู่หัว แต่ยังทรงกรมเปนพระจ้าวลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทรอธิบดีกรมท่า รับพระราชโองการมาว่าจะทรงพระนิพนธ์ แต่งบทกลอนอิเหนาทูลเกล้า ฯ ถวายหลายตอน จึ่งมีรับสั่งขอต่อจ้าวฟ้ากรมหลวงพิทักษมนตรี ที่สมุหนายกอรรคมหาเสนาบดีกรมมหาดไทย ทรงขอเสมียรเอกฝีมือเร็วทั้งเขียนดีด้วยคนหนึ่ง ให้ส่งไปในวังกลางท่านจะให้เขียนบทกลอนอิเหนา ทูลเกล้า ฯ ถวายเปนตอน ๆ ไปทุกวันพระ วันพระวันโกนเปนวันว่างเวลาราชการ

ครั้งนั้นจ้าวฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี รับสั่งแก่นายแก่วนายเวรกรมมหาดไทย ให้จัดเสมียรฝีมือดีแลเร็วด้วย ส่งไปถวายในกรมวังกลาง

ตามพระประสงค์ ครั้งนั้นนายแกว่นนายเวรจึ่งส่งหมื่นพิพิธอักษร (ทองเพ็ง) หลานของตนไปถวายในกรมวังกลาง ๆ จึ่งได้ทรงใช้สรอยหมื่นพิพิธอักษร (ทองเพ็ง) สนิทสนมเหมือนข้าหลวงเดิม ถึงกับประทานเลื่อนเครื่องเสวยแล้ว ให้หมื่นพิพิธอักษร (ทองเพ็ง) รับประทาน เสมอทุกวันพระวันโกนเดือนละ ๘ ครั้งมิได้ขาด ด้วยวันพระวันโกนเปนวันว่างราชการหลวง จึ่งทรงแต่งบทกลอนเรื่องอิเหนาถวาย (เหตุนี้จึ่งเปนที่พอพระราชหฤไทยตลอดมาจนในแผ่นดินของท่าน ในรัชกาลที่ ๓ กรุงเทพ ฯ)

(ครั้นอยู่มากาลครั้งหนึ่ง จะเปนวันอันแรมเดือนปีใดไม่ปรากฏ ในจดหมายเหตุโบราณหามิได้ ได้พบปะมีแต่ข้อความสังเขปว่าดั่งนี้คือ ÷—)

ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ กรุงเทพมหานคร มีราชการเกี่ยวข้องกันกับกรุงเวียดนาม (กรุงเว้ประเทศญวน) พระจ้าวมินมางเดือดว่างเด้กรุงเวียดนามหรือกรุงเว้ มีพระราชสาส์นเข้ามาว่าด้วยเรื่องเมืองเขมร ซึ่งนักพระองค์จันทร์พระจ้าวกรุงกำพูชาธิบดี (เขมร) หนีไทยไปพึ่งญวน ๆ จะเกลี่ยไกล่ให้เขมรดีกันกับไทยเปนไมตรีกันต่อไปอย่างเดิม ครั้งนั้นสมเด็จพระจ้าวมินมางเดือดว่างเด้กรุงเว้ รับสั่งใช้ให้ราชทูตานุทูตญวนเชิญพระราชสาส์น เข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ๆ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้ท่านอรรคมหาเสนาบดี แต่งร่างพระราชสาส์นตอบราชทูตญวน ๆ ไม่รับพระราชสาส์นของไทยตอบไป ราชการจึ่งติดขัดค้างมากว่าปีเศษ

ครั้นรุ่งขึ้นปีน่าระดูแล้ง สมเด็จพระจ้าวมินมางเดือดว่างเด้กรุงเว้ แต่งขุนนางญวนชื่อองโดยลำภี เปนราชทูตเชิญพระราชสาส์น เข้ามาส่งให้จ้าวอนุผู้ครองเมืองเวียงจันทร์ ๆ จะรับส่งราชทูตญวนลงมาทางบก ราชทูต

ญวนไม่ลงมากรุงเทพ ฯ เปนแต่ว่าไม่มีกิจธุระสิ่งใดจึ่งไม่ลงไปกรุงเทพ ฯ ญวนส่งพระราชสาส์นให้ลาวแล้วญวนก็กลับไป

ฝ่ายเจ้าอนุจึ่งให้ท้าวอินทรสุริยวงศ์ เชิญพระราชสาส์นญวนกับถือศุภอักษร พระเจ้านครเวียงจันท์ลงมาวางยังศาลาเวร กรมมหาดไทยในกรุงเทพ ฯ ท่านอรรคมหาเสนาบดีมีบัญชาสั่ง ให้ล่ามแปลพระราชสาส์นญวนได้ ใจความว่า "ญวนตักเตือนพระราชสาส์นตอบ"

ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ดำหรัศสั่งจ้าวฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี ที่อรรคมหาเสนาบดีกรมมหาดไทย ให้ร่างพระราชสาส์นตอบญวน ตามขบวนความให้ได้เปรียบญวนมาก ๆ ครั้งนั้นได้ประชุมจ้าวนายขุนนางหลายท่าน ร่างแต่งพระราชสาส์นตอบญวนหลายฉบับด้วยกัน ท่านเสนาบดีนำขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายหลายฉบับ แต่ไม่โปรดสักฉบับเดียวเปนการกริ้วมาก

ครั้งนั้นจ้าวฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี จึ่งมีรับสั่งโปรดเกล้า ฯ ให้พระศรีสหเทพ (เหมือน) แต่งร่างพระราชสาส์นตอบญวน ไปถวายท่านทรงตรวจทอดพระเนตรก่อน

(พระศรีสหเทพชื่อเหมือนคนนี้ เดิมทีเปนที่นายแก่วนายเวรกรมมหาดไทย ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ภายหลังจึ่งได้เลื่อนที่เปนพระศรีสหเทพ ครั้งนั้นนายยิ้มน้องชายนายชำนาญ (ทองขวัญ) จึ่งได้เปนที่นายแก่วนายเวรแทนที่ต่อไป พระศรีสหเทพ (เหมือน) ผู้นี้เปนบิดาพระญาสุเรนทรราชเสนา (เมือง) แลเปนบิดาพระญาจ่าแสนบดีศรีบริบาล (เกด) แลเปนบิดาขุนมหาสนิท (ทองดี) ปลัดกรมพลพัน(ตำหรวจหลังวังหลวง) แลเปนบิดาเจ้าจอมบุญนากด้วย)

ฝ่ายพระศรีสหเทพ (เหมือน) ร่างพระราชสาส์นตอบญวนเสร็จแล้ว จึงสั่งให้หมื่นพิพิธอักษร (ทองเพ็ง) นำคู่ร่างพระราชสาส์นตอบญวนที่ท่านแต่งนั้น ให้นำไปทูลเกล้าฯ ถวาย จ้าวฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี ๆ ไม่โปรฎรับสั่งติว่าทำเยิ่นเย้อยาวมากมายนัก ให้ส่งคืนไปให้แต่งใหม่ ให้กระทัดรัดสักหน่อย ตรัสเท่านั้นแล้วก็เสด็จขึ้นเข้าข้างใน เข้าที่เสวยกลางวันเครื่องว่าง ที่บนตำหนักเก๋งจีนในวัง ที่ตั้งอยู่ในพระราชวังเดิม ปากคลองบางกอกใหญ่ท้ายวัดอรุณราชวราราม ริมป้อมวิไชยประสิทธิ์ ปากคลองบางหลวง หรือบางกอกใหญ่นั้น

ขณะนั้นมีฝนตกห่าใหญ่มากนัก หมื่นพิพิธอักษร (ทองเพ็ง) จะลงเรือข้ามฟาก กลับมาศาลาวรมหาดไทยก็ไม่ได้ ในเวลานั้นหมื่นพิพิธอักษร (ทองเพ็ง) มีสมุดข่อยดำกับดินสอศิลาอ่อนติดมือถือไปด้วย จึงได้ลองเขียนคู่ร่างพระราชสาส์นตอบญวนเล่นฉบับหนึ่ง กว่าฝนจะหายก็พอเขียนคู่ร่างแล้วเสร็จ

ขณะนั้นมหาดเล็กเข้าไปกราบทูล จ้าวฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรีว่า " หมื่นพิพิธอักษร (ทองเพ็ง) ติดฝนอยู่ในท้องพระโรง จะกลับไปฝั่งฟากข้างโน้นไม่ได้ ขณะนั้นพอเสวยอิ่มแล้ว จึงมีรับสั่งมหาดเล็ก ให้เชิญเครื่องว่างที่เสวยเหลือนั้น ออกไปประทานให้หมื่นพิพิธอักษร (ทองเพ็ง) รับประทาน ด้วยทรงคุ้นเคยใช้สอยในกรมมหาดไทย ครั้นหมื่นพิพิธอักษร (ทองเพ็ง) รับประทานอาหารเครื่องว่างอิ่มแล้ว ยังกลับไปฟากข้างโน้นไม่ได้ด้วยฝนยังตกอยู่ จึงได้นั่งอ่านสอบตรวจทานคู่ร่าง พระราชสาส์นที่ตนแต่งลองเล่นเองนั้น

ขณะนั้นพอจ้าวฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี เสด็จออกมาที่ท้องพระโรง

ทรงทอดพระเนตรเห็นหมื่นพิพิธอักษร (ทองเพ็ง) กำลังอ่านคู่ร่างพระราชสาส์นอยู่นั้น จึ่งมีรับสั่งถามว่าดั่งนี้ ☞ "เฮ้ย เจ้าทองเพ็ง นั่นเองอ่านหนังสือหนังหาเรื่องอะไร ?"

ฝ่ายหมื่นพิพิธอักษร (ทองเพ็ง) จึ่งกราบทูลว่าดั่งนี้ ☞ "ข้าพระพุทธเจ้าลองแต่ง พระราชสาส์นตอบญวนเล่น ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม" ทันใดเดี๋ยวนั้นจึ่งมีรับสั่งเรียก สมุดเล่มนั้นไปทรงทอดพระเนตรตลอด จึ่งตรัสว่าดั่งนี้ ☞ "เนื้อความของเจ้าดีพอใช้ ไม่ยาวไม่สั้นกระทัดรัด น่าอ่านน่าฟัง" ขณะนั้นทรงแก้ไขเพิ่มเติมบ้างเล็กน้อยแล้ว จึ่งมีรับสั่งให้หมื่นพิพิธอักษร (ทองเพ็ง) รีบกลับไปเขียนเปนตัวงาม ยกขึ้นสมุดให้เรียบร้อยแล้ว จะได้นำไปอ่านถวาย พระบาทสมเด็จพระจ้าวอยู่หัวในท้องพระโรงในค่ำวันนี้ทีเดียว" แล้วรับสั่งว่าฝนยังไม่หาย จะรอให้ฝนหายไม่ได้จะเสียเวลา จึ่งโปรฎให้นายเวรอำจัดเรือประทุน พายไปส่งหมื่นพิพิธอักษรจนถึงท่าขุนนาง หมื่นพิพิธอักษรไม่ได้กลับไปบ้าน เลยมาเขียนตัวดีที่ศาลาเวรกรมมหาดไทยในพระราชวังหลวง

ครั้นค่ำเดงจวนจะเข้าได้เข้าไฟ จ้าวฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี จึ่งเสด็จข้ามฟากมาจากพระราชวังเดิม เข้ามาในพระบรมมหาราชวัง ทรงพักที่ทิมสงฆ์ข้างประตูสองชั้น จึ่งมีรับสั่งให้พระญามหาอำมาตย์ (บุญธึง) นำหมื่นพิพิธอักษร (ทองเพ็ง) เข้าไปเตรียมรออยู่ที่นอกพระลับแล พระทวารพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน (ท้องพระโรง) เมื่อพระบาทสมเด็จพระจ้าวอยู่หัวเสด็จขึ้นพระแท่นออกขุนนางแล้ว จะได้พาหมื่นพิพิธอักษรเข้าเฝ้า อ่านคู่ร่างพระราชสาส์นถวาย น่าพระที่นั่ง

แต่เวลาค่ำทุ่มเศษ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เสด็จออก

ท้องพระโรงแล้วขึ้นพระแท่น จึ่งพระญามหาอำมาตย์ (บุญกึ่ง) จึ่งนำหมื่นพิพิธอักษร (ทองเพ็ง) คลานเข้าไปหมอบเฝ้าในพระลับแล แห่งท้องพระโรงแล้วถวายบังคมสามลา จึ่งอ่านคู่ร่างพระราชสาส์นตอบญวนถวาย

พระบาทสมเด็จพระจ้าวอยู่หัว มีพระบรมราชดำหรัศถาม จ้าวฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรีว่าดั่งนี้ ☞ "คู่ร่างพระราชสาส์นฉบับนี้พ่อจุ้ยแต่งเองหรือ ? หรือว่าพ่อจุ้ยให้ผู้ใดแต่งเล่า ?"

จ้าวฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี จึ่งกราบบังคมทูลพระกรุณาว่าดั่งนี้ ☞ "หมื่นพิพิธอักษร (ทองเพ็ง) บุตรนายชำนาญ (ทองขวัญ) เปนผู้เรียบเรียงแล้วเขียนตัวดีด้วย บัดนี้เขาก็ได้เข้ามาอ่านถวาย เฉภาะน่าพระที่นั่งเดียวนี้แล้ว ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม"

พระบาทสมเด็จพระจ้าวอยู่หัว จึ่งมีพระบรมราชโองการ ดำหรัศเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมว่าดั่งนี้ ☞ "นายชำนาญ (ทองขวัญ) มันก็เปนข้าหลวงเดิม ของล้นเกล้าล้นกระหม่อมในพระบรมโกษฐ์ อ้ายทองเพ็งคนนี้ก็เปนลูกข้าหลวงเดิมเหมือนเปนข้าหลวงเดิมข้านั้นก็ได้คล้าย ๆ กัน"

(คำอธิบายว่าคำที่ว่า ล้นเกล้าล้นกระหม่อมในพระบรมโกษฐ์นั้น คือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจ้าวอยู่หัว ได้มีพระบรมราชดำหรัศเท่านี้แล้ว จึ่งทรงพระมหากรุณาโปรฎเกล้า ฯ พระราชทานบำเหน็จรางวัล ๕ อย่างแก่หมื่นพิพิธอักษร (ทองเพ็ง) นั้นดั่งนี้คือ :-

(๑) พระราชทานส่องบั้กรี้วสายบัวอย่างมหาดเล็กพก ๑ ให้นุ่งเข้ามาเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท อ่านหนังสือใบบัตรใบบอกแลอ่านคู่ร่างท้องตราถวายให้ทรงทราบได้ฝ่าลอองธุลีพระบาท

(๒) พระราชทานเงินตราให้ ไปใช้สรอยสองชั่งเปนรางวัลพิเศษด้วย

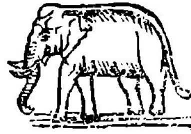
(อธิบายว่า ครั้งโน้นเงิน ๒ ชั่ง เท่าครั้งนี้ ๒๐ ชั่ง เพราะเข้าสาร ครั้งโน้น ถังละสลึง ครั้งนี้ถังละ ๑๐ สลึง)

(๓) พระราชทานเบี้ยหวัดขึ้นอีก ๘ ตำลึง รวมกับเบี้ยหวัดเก่า ๗ ตำลึง เปนเงินตรา ๑๕ ตำลึง

(๔) พระราชทานผ้าประจำปี ๆ ละสองสำรับ (คือผ้าม่วงจีน ๒ ผืน แพรปากเถาสองเพลาะ)

(๕) พระราชทานเสื้ออัตลัดดอกเลทิน ๑ เสื้อ โปรฎเกล้า ๆ ให้เฝ้า ได้แต่เมื่อเวลาอ่านหนังสือถวายเท่านั้นเอง)

ประวัติ

พะญาศรีสหเทพ

(ทองเพ็ง)

แต่ยังเปนที่หมื่นพิพิธอักษร

เลื่อนตำแหน่งยศเปน

หลวงศรีเสนา

กรมมหาดไทยรัชกาลที่ ๒

กรุงเทพ ฯ

ครั้นอยู่มากาลสมัยหนึ่ง จึ่งหลวงศรีเสนา (พุมเรียง) เปนบุตรเลี้ยงพะญาเพชรพิไชย (หงษ์) ซึ่งหลวงศรีเสนา (พุมเรียง) ติดท้องท่านผามารดา เปนอนุภรรยาพะญาเพชรพิไชย (หงษ์) มาจากเมืองเวียงจันท์ หลวงศรีเสนาเปนข้าหลวงเชิญศุภอักษรขึ้นไป ในเมืองเวียงจันท์ครั้นกลับลงมาถึง บ้านอะรัญญิกแขวงเมืองสระบุรี หลวงศรีเสนา (พุมเรียง) ก็ป่วยเปนไข้ป่ามีพิศม์ ติดมาจากเมืองลาวเมื่อถึงบ้านอะรัญญิก ก็ถึงแก่กรรมลงที่นั่นเปนอันที่หลวงศรีเสนาว่างเปล่าอยู่ ในรัชกาลที่ ๒ กรุงเทพ ฯ

ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ดำหรัศสั่ง เจ้าพะญาธรรมาธิกรณ์ สนาบดีกรมวัง ให้ออกหมายตั้งหมื่นพิพิธอักษร (ทองเพ็ง) เปนที่หลวงศรีเสนาปลัดพระตำรุ ในกรมมหาดไทยในพระบรมมหาราชวังรัชกาลที่ ๒ กรุงเทพ ฯ

ครั้งนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ดำหรัศว่า หลวงศรีเสนา (พุมเรียง) เปนบุตรจ้าวราชวงศ์ เมืองเวียงจันท์ คิดท้องท่านผามารดา เปนอนุภรรยาพะญาเพชรพิไชย (หงษ์) ๆ นำบุตรเลี้ยงมาถวายตัวทำราชการจึ่งได้เปนหลวงศรีเสนา ๆ มีบุตรชายชื่อนายบุญยัง ๆ เปนมหาดเล็กหลวง จึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้นายบุญยังหลานจ้าวราชวงศ์ เปนจ้าวหัวเมืองแก้วผู้ช่วยแนะนำราชการ ไปช่วยทำนุกบำรุงราชการบ้านเมืองเวียงจันท์ เพราะฉนั้นบุตรหลานจ้าวหัวเมืองแก้ว ก็ถือตัวว่าตนเปนบุตรหลานเหลนพะญาเพชรพิไชย (หงษ์) แท้จริงหาใช่ญาติกันกับพะญาเพชรพิไชย (เกด) แลพะญาเพชรพิไชย (หนู) แลพะญาราชสงคราม (ทัด) ไม่ พวกบุตรหลานเหลนหลวงศรีเสนา (พุมเรียง) เปนลาวจะมาเปนญาติเกี่ยวข้องกันกับไทยอย่างไรได้

ครั้นอยู่มากาลสมัยหนึ่ง จึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เลื่อนพระศรีสหเทพ (เหมือน) บุตรพะญาพิพิธไอสูรย์ ๆ ผู้นี้ เปนพี่ชายเจ้าพะญารัตนาพิพิธ (สน) ให้ย้ายพระศรีสหเทพ (เหมือน) ไปเปน ที่พระราชพินิจจัยที่เจ้ากรมพระตำรุ ให้ถือศักดินา ๘๐๐ ไร่ตามในกรมศักดิ์คงที่มีบรรดาศักดิ์เท่ากันกับพระศรีสหเทพ

(ครั้งบ้านดีเมืองดีมีแต่โบราณโน้นนั้น ที่พระราชพินิจจัยเปนแต่เพียง " ขุนราชพินิจจัยถือศักดินา ๘๐๐ ไร่ " ที่พะญาหรือพระศรีสหเทพนั้น แต่เดิมเปนเพียงหมื่นศรีสหเทพถือศักดินา ๘๐๐ ไร่ ทุกวันนี้มีชื่อเสียงโด่งดัง

ถึงพระญาศรีสหเทพได้พานทอง)

ครั้นทรงจัดแจงตกแต่งตำแหน่งเสร็จแล้ว จึ่งทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ เลื่อนหลวงศรีเสนา (ทองเพ็ง) ให้เปนที่พระศรีสหเทพปลัดบาญชีกรมมหาดไทยในพระบรมมหาราชวัง

ภายหลังทรงตั้งนายทองอ่อนมหาดเล็กพิเศษ เปนบุตรพระญาไชยวิชิต (บุญมี) โปรดเกล้า ฯ ให้นายทองอ่อนเปนหลวงศรีเสนา ๆ ผู้นี้ เปนน้องชายพระศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) หลวงศรีเสนา (ทองอ่อน) ผู้นี้ที่จ้าวอนุฆ่าเสียในรัชกาลที่ ๓ กรุงเทพ ฯ นั้น

ครั้นถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าจ้าวอยู่หัว ในรัชกาลที่ ๓ กรุงเทพมหานคร ทรงคุ้นเคยสนิทสนมมาแต่นาน กับพระศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) จึ่งทรงพระราชดำหรัสว่าดั่งนี้ ☞ "พระศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) รับราชการฉลองพระเดชพระคุณมาในรัชกาลที่ ๒ กรุงเทพ ฯ คล่องแคล่วไม่มีความผิดร้ายอะไรเลย ทั้งทรงคุ้นเคยเห็นว่ามีกิริยามารยาตร แช่มช้อยน่ารักน่าชมสมควรเปนขุนนาง ใกล้ชิดสนิทสนมต่างพระเนตรพระกรรณได้ ทั้งมีไวยวุฒิวิทยาปรีชาสามารถ อาจจะรอบรู้สรรพกิจราชการใหญ่น้อย โดยพิศดารได้ทั่วไปทุกกระทรวงทุกกรม สมควรเปนคนมีภูมิรู้วิชากว้างขวาง แบบอย่างทางรั้วงานราชการหลายชนิด วิชาต่อติดมาจากบิดาแลอาจารย์ ได้สั่งสอนมาแต่ก่อนหลายสิ่งหลายอย่าง ทั้งรู้ท่าทางราชการคล่องแคล่วไม่เสียรัดเสียเปรียบใคร สมควรจะยกย่องให้มีเกียรติยศใหญ่ได้"

มีพระบรมราชโองการดำหรัส สรเสริญความดีความงามในกาย ของพระศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ดั่งนั้นแล้ว จึ่งโปรดเกล้า ฯ เลื่อนตำแหน่งยศ

พระศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) เปนพญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) เมื่อปีกุนกำลังมีทัพศึกกัน กับจ้าวอนุเวียงจันท์ ในปีนั้น พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) มีอายุศม ได้ ๓๕ ปีถ้วน ควรจะสรเสริญยิ่งหนักหนา

พระราชทานที่บ้าน

ให้พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) อยู่กว้างยาว

พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) มารดาเปนชนชาวรามัญแท้ ๆ จึ่งอยู่บ้านริมเชิงตะภานมอญ เพราะมอญมีมากจึ่งสร้างตะภานมอญ ๆ จึ่งเรียกว่าตะภานมอญ เพราะมอญอยู่ที่นั้นมาก เหตุฉนี้ที่พวกรามัญนับถือกันว่าเปนญาติกันบ้างเปนพวกพ้องแซ่เดียวกันบ้าง ข้างฝ่ายมารดาของท่านนั้นพากันมาทั้งครอบครัวทั้งบ้านเรือนอยู่ ริมบริเวณจังหวัดบ้านพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) มาก แล้วท่านพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) จึ่งขอแรงพวกรามัญเหล่านั้น ให้ช่วยกันทำตะภานใหญ่ด้วยไม้ข้ามคลองหลอด ที่ริมเชิงตะภานนั้นมีพวกบริวารรามัญ ปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่เปนหมู่ครอบครัวมาก ใกล้ตะภานนั้นเปนบ้านมอญหมู่ใหญ่มากมาย เพราะฉนั้นพวกไทยจึ่งร้องเรียกว่าตะภานมอญ ภายหลังตะภานมอญทำด้วยไม้ ก็กลายเปนตะภานช้างก่ออิฐถือปูนไป ด้วยบ้านเมืองเจริญสมบูรณมากกว่าแต่ก่อน ในจังหวัดบ้านนี้มีถนนใหญ่สองด้านมีคลองน้ำสองด้าน ในระหว่างอาเลอถนนแลคลองทั้งสองด้านนั้น พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ ในหมู่บริเวณนั้นเปนบ้านเรือนของท่าน กว้าง ๓ เส้น ๙ วา ยาว ๕ เส้น ๒ วาเปนหมู่บ้านเดียว ยังมีบ้านข้าราชการผู้อื่นอยู่ใกล้เคียงกัน กับบ้าน

พระญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) นั้นคือ บ้านพระอนุรักษโยธี ๑ บ้านหลวงนายมหาใจภักดิ์ ๑ บ้านพระญาประกฤษณรักษ์ ๑ บ้านพระญาศรีพิพัฒน์ ๑ บ้านพระญาราชสุภาวดี ๑ บ้านหลวงสวัสดิ์นคเรศร์ ๑ แต่บ้านใหญ่ ๆ ผู้มีบรรดาศักดิ์สูงนั้น คือบ้านพระญาศรีพิพัฒน์ ๑ บ้านพระญาราชสุภาวดี ๑ บ้านพระญาประกฤษณรักษ ๑ ๓ บ้านนี้ไม่มีเจ้าของบ้านแล้วมีแต่บุตรหลานอยู่

อนึ่งครั้นเมื่อยังเกิดเพลิงไหม้ใหญ่ ไหม้ตั้งแต่วังกรมหมื่นสุนทรบดี ๆ สิ้นพระชนม์ในกองเพลิงนั้น พร้อมหม่อมเจ้าบุตรของท่าน ๒ องค์ด้วย แล้วเพลิงนั้นไหม้ลุกลามต่อมาข้ามคลองหลอด ไหม้บ้านพระญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) และเพลิงติดไหม้บ้านทั้ง ๖ บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกัน กับหมู่บ้านทั้ง ๖ บ้านที่อยู่ใกล้บ้านพระญาศรีสหเทพนั้นด้วย เพลิงไหม้ต่อไปในหมู่บ้านข้าราชการอื่น ๆ แลบ้านเรือนราษฎรพลเมืองมากมายหลายร้อยบ้าน

ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ พระราชทานที่อื่นให้แก่บุตรหลานข้าราชการทั้ง ๖ บ้าน ที่ถูกเพลิงไหม้บ้านอยู่ใกล้เคียงกัน กับบ้านพระญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) นั้น บ้านทั้ง ๖ บ้านนั้นพระราชทานให้แก่ พระญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ให้รวมเปนบ้านเดียวกัน เพราะฉนั้นบ้านพระญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) จึ่งใหญ่โตพอกับบริวารพวกพ้องของท่านอยู่ได้มาก หากเกือบจะเท่าวังเจ้าได้

อภินิหารบุญญาธิการ

พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) มีพิศดารวิศดาร

อนึ่งพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ผู้นี้ มีความเพียรพยายามอุตสาหะฝึกหัด เขียนอักษรไทยตัวบรรจงแลตัวหวัดงดงามมาก เขียนเรียบร้อยจนเขียนได้ในเวลากลางคืนมืด ๆ ก็ขึ้นงามแลเร็วคล้ายเมื่อเขียนเวลากลางวัน ทั้งนอนเขียนนั่งเขียนเดินเขียนได้ทุกอย่างพร้อมด้วย แลฝีปากร่างแต่งท้องตราบัตรใบตราโต้ตอบก็ไพเราะน่าฟัง ทั้งถ้อยคำสำนวนก็ควรที่จะสรรเสริญว่าดีจริง ๆ ถ้อยคำกะทัดรัดกลมกล่อมสนิทสนม ไม่ยาวไม่สั้นไม่ยืนเยิ้อวนเวียนกลับหน้าเปนหลัง ทั้งเปนที่ชอบหูผู้ฟังผู้อ่านมากด้วยกัน แลเปนผู้ชำนิชำนาญการแต่งโคลง, ฉันท์, กาพย์, กลอนดีพร้อม

เพราะเหตุที่มีวิชาดังกล่าวมานี้ทั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึ่งโปรฎปรานมากมายหลายอย่างทางวิชาต่าง ๆ เปนที่ทรงคุ้นเคยชอบพระกรรณมาช้านาน จึ่งพระราชทานเครื่องราชอิศริยยศ มีถาดหมาก, คนโทน้ำ, ทองคำเปนต้น แล้วทรงเพิ่มเงินเบี้ยหวัดขึ้นอีกด้วย

ต้นเหตุมีภาษีไม้ขรศักดิ์

อนึ่งแต่ก่อนภาษีไม้ขรศักดิ์หาได้มีไม่ เปนแต่จะต้องพระราชประสงค์ไม้ขรศักดิ์ก็ต้องจัดซื้อใช้ ครั้นอยู่มากาลสมัยหนึ่งจึ่งจะต้องพระราชประสงค์ไม้ขรศักดิ์โตกำ, ยาววา, ที่หาซื้อตามที่ขายไม่ได้ ทั้งไม้ขรศักดิ์ส่วยของหลวงในอู่ก็ไม่มีอย่างที่โตกำยาววา ครั้งนั้นจึ่งทรงพระกรุณาโปรฎเกล้า ฯ

คำหรัศสั่ง พะญาสมบัติยาธิบาลเจ้ากรมพระคลังในขวา ให้จัดซื้อหาไม้ขรศักดิ์โตกำยาววามาถวาย พะญาสมบัติยาธิบาลสั่งขุนยี่ศาลเจ้าพนักงานไม้ขรศักดิ์ ให้จัดซื้อไม้ขรศักดิ์ตามราคาค้าขายของราษฎร ก็หาไม่ได้ตลอดท้องน้ำทั่วไป เปนอันไม่สมพระบรมราชประสงค์

ครั้งนั้นพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) จึ่งทำเรื่องราวทูลเกล้า ฯ ถวายขอทำภาษีไม้ขรศักดิ์ ถ้ามีจะมีราชกิจที่จะต้องพระราชประสงค์ ไม้ขรศักดิ์ทำบานชื่อช่อฟ้าใบระกานาคสดุ้งหางหงษ์จรนำ ใช้ในการวัดแลพระราชวังประการใดในไม้ใหญ่โตเกินขนาดนั้น เจ้าภาษีจะทูลเกล้า ฯ ถวายเปล่า ๆ ไม่คิดราคาค่าไม้ขรศักดิ์เลย ถ้าเปนไม้ขรศักดิ์ย่อมต่ำกว่าขนาดลงมาแล้ว ขุนยี่ศาลเจ้าพนักงานพระคลังในขวาต้องจัดซื้อ ไม้ขรศักดิ์ในเจ้าภาษีที่ท้องน้ำประจำราย แต่จะต้องซื้อราคาเพียงสองพิกัดตามอัตราเจ้าภาษี ถึงแม้ไม้ขรศักดิ์จะขึ้นราคาแลลงราคาประการใด เจ้าภาษีจะคิดราคาขึ้นลงไม่ได้เปนอันขาด เจ้าภาษีต้องขายให้เจ้าพนักงานหลวง ราคาสองพิกัดเท่านั้น

ครั้งนั้นจึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) เปนอธิบดี สิทธิขาดในราชการภาษีไม้ขรศักดิ์แต่ผู้เดียว ให้เปนผู้เก็บเงินภาษีไม้ขรศักดิ์ส่งมา เข้าท้องพระคลังมหาสมบัติปีละ ๕๐๐ ชั่ง เงินภาษีไม้ขรศักดิ์นอกจากจำนวน ๕๐๐ ชั่งนั้น จะจายเหลือมากน้อยเท่าใด ๆ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ทั้งสิ้นแต่ผู้เดียว เปนบำเหน็จบำนาญบำรุงกำลังราชการ แห่งพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ๆ ได้ทุกปีตลอดชีวิตร จึ่ง

(ที่)

สร้างบ้านเรือนลงในที่พระราชทาน เปนตึกเปนเก๋งจีนมากกว่าเรือนไทย ๆ การสร้างบ้านเรือนประมาณสิ้นเงิน ๑๕๐๐ ชั่ง กับเครื่องแต่งเรือนประมาณ ๑๐๐๐ ชั่ง (รวมเงิน ๒๕๐๐ ชั่ง ครั้งโน้นนั้นเท่ากันกับเงินครั้งนี้ ๑๐๐๐๐ ชั่ง)

พะญาศรีสหเทพ

(ทองเพ็ง)

บริจาคทานการกุศลผลบุญต่าง ๆ

อนึ่งพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) สร้างโรงฉ้อทานในบ้านท่านหลังหนึ่ง นับว่าเปนโรงธรรมทานการกุศลสำหรับ ภิกษุสามเณรตาเถรยายชี แล ยาจกวัณณิพกคนเข็ญใจไร้ญาติ คนกำพร้าอนาถาหาที่พึ่งมิได้ จะได้ไปมาหาสู่ในโรงธรรมทาน ๆ นี้ มีเครื่องบริโภคอุปโภคพร้อมทุกอย่าง คืออาหารคาวหวานหมากพลูน้ำร้อนน้ำเย็นกินอาบเสร็จ ทั้งมีแจกเงิน, ให้เบี้ยหอย, ให้ผ้านุ่งห่มต่าง ๆ ทุกวันพระเดือนละสี่ครั้งเสมอตลอดชีวิตรท่าน แต่การเลี้ยงอาหารเช้าเย็นกลางวันนั้นมีทุกวันเปนนิจ ทั้งแจกเบี้ยเปนทานด้วยทุกวันเปนนิจ แก่คนยากจนคนขอทานทั่วไป

อนึ่งถ้าภิกษุสงฆ์สามเณรรูปใดขัดสน จะมาบิณฑบาตจัตุปัจจัยทั้งสี่ หรือบริกขารภัณฑ์ต่าง ๆ อย่างใดก็ดี มีเครื่องคะรุภัณฑ์และละหุภัณฑ์เปนคั่ม สำหรับถวายภิกษุสามเณรเสมอทุกวันเปนนิจมิได้ขาด ทั้งมีเครื่องไทยทานสำหรับคฤหัสถ์ จะต้องการบริโภคอุปโภคเมื่อเวลาขัดสนยากจน คนอนาถาหาที่พึ่งมิได้มาขอก็ให้ ไม่ขัดขวางทางปรารถนาทุกเวลาทุกวัน ๆ มีคนมาขอไม่ใช่น้อยไม่ต่ำกว่าวันละร้อยคน ถ้าคนขอทานมาในโรงทานนั้น

แล้ว เมื่อเลี้ยงอาหารคาวหวานเสร็จ ถ้าผู้ใดกล่าววาจาศีลห้าศีลแปด ไม่ได้ ก็ให้แต่อาหารบริโภคเท่านั้นเปนแล้วกัน ถ้าคนขอทานรับประทานอาหารเสร็จแล้ว กล่าวถ้อยคำว่าศีลห้าได้ตลอดปาณาถึงสุราแล้ว ก็แจกเบี้ยให้คนละ ๒๐๐ เบี้ย (คือสองไพ) (เพราะในเวลาโน้นเบี้ย ๑๒๐๐ ต่อเฟื้อง) ถ้าคนขอทานกล่าวศีลแปดได้ตลอดแล้ว ก็แจกเบี้ยให้คนละ ๑๒๐๐ เบี้ย (คือเฟื้องหนึ่ง) กระทำเช่นนี้ตลอดชีวิตร พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง)

ถ้าภิกษุสามเณรมาบิณฑบาตไม้ขึงศักกึ่งไม้กระดาน กล่าวคำว่าจะบิณฑบาตไปปะฏิสังขรณ์ อุโบสถวิหารการบุญเรียนส้วมถาน ตะภานศาลากุฎีเสนาศนะต่าง ๆ ในอารามใด ๆ นั้น พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ก็ถวายไป ตามความประสงค์ทุกอย่างไม่ขัดขวาง การที่จำหน่ายทรัพย์ในโรงทานนี้ คิดเปนเงินปีหนึ่งรวมปีละ ๑๐๐ ชั่งบ้าง ปีละ ๑๕๐ ชั่งบ้าง ปีละ ๒๐๐ ชั่งบ้าง ท่านกระทำกองกุศลเช่นนี้ ต้องที่นับว่ามีโรงพยาบาลพิเศษ บังเกิดขึ้นเปนครั้งแรกในกรุงเทพ ฯ

อิริยาบถประพฤติ

ของ

พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ทำเปนนิจกาล

อนึ่งพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ตื่นนอนแต่เช้าก่อนโมงเช้าเสมอทุกวัน ตื่นนอนแล้วลงตักบาตรภิกษุสงฆ์สามเณรทุกวัน ถวายจัญหันสุกรูปละขัน ๆ โตเท่าขันน้ำพานรองกินน้ำขนาดใหญ่ มีกับข้าวหนึ่งห่อของหวานหนึ่งห่อ หมากหนึ่งห่อ ถวายทั่วทุกรูปวันละร้อยรูปทุกวัน ๆ เปนนิจ ตักบาตร

จนหมดร้อยรูป ถ้าวันพระหรือวันนักขัตฤกษ์พิเศษ ตักบาตรวันละ ๑๕๐ หรือ ๒๐๐ รูปทุกคราว เว้นแต่ป่วยไข้เท่านั้น เวลาค่ำ ๒ ทุ่มท่านออกฟังเทศน์ที่หอนั่งทุกวัน ครั้นพระสงฆ์แสดงธรรมเทศนาจบแล้ว ยังไม่ให้ยะถาสัพพีให้นั่งรออยู่บนธรรมาศน์ก่อน ขณะนั้นมีผู้ถือบาญชีโรงทานมาอ่านเสนอต่อท่านว่าดั่งนี้ ☞ "วันนี้ได้จ่ายเงินแลเบี้ยกับผ้า ให้ทานแก่คนจนมาขอทาน แลจ่ายสิ่งของต่าง ๆ ถวายแก่ภิกษุสามเณรด้วย เปนจำนวนคนจะขอทานเท่านั้น ๆ พระสงฆ์สามะเณรเท่านั้นรูป ๆ รวมวันนี้พระสงฆ์เท่านั้น ๆ สามเณรเท่านั้น ๆ คนขอทานชายเท่านั้นหญิงเท่านั้น รวมทั้งสิ้นเท่านั้น ๆ ครั้นอ่านรายงานจบลงแล้ว จึ่งอาราธนาพระเทศน์ยะถาสัพพีอนุโมทนา ผลทานการกองกุศลของท่านบริจาคทาน วันหนึ่ง ๆ ทุกวัน ๆ เปนเนืองนิจตลอดชีวิตรท่าน เครื่องกัณฑ์ถวายพระเทศน์สามวันยกนั้นคือ เงินสามตำลึงจีวรผืนหนึ่ง ธูปเทียนอย่างละร้อยเล่ม หมากพลูประจำกัณฑ์หนึ่งด้วย

พะญาศรีสหเทพ

(ทองเพ็ง)

เลื่อนตำแหน่งยศเปนพะญาเพชรพิไชย์

อยู่มากาลครั้งหนึ่ง จึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งให้พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ว่าที่พะญาเพชรพิไชยที่จางวางกรมล้อมพระราชวัง พระราชทานให้ถือศักดินา ๕๐๐๐ ไร่ แล้วพระราชทานเครื่องราชอิศริยยศ พานหมากหลังเจียดเลียมไม้สิบสองทองคำ คนโทน้ำมีพานรองทองคำ กระโถนบ้วนน้ำหมากทองคำ โต๊ะ

เงินคาวหวานคู่ ๑ และคานหามตามธรรมเนียม อัฐมนตรีที่ปฤกษาราชการรองเสนาบดี ถือดวงตราสิงห์ดวง ๑ ดวงตราม้าดวง ๑ แล้วจึงโปรฎเกล้า ฯ ให้เข้าในที่ประชุมเสนาบดีได้ด้วย

อนึ่งพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) เมื่ออายุศม์ได้ ๔๐ ปี ท่านคิดว่าเครื่องยศของหลวงนั้น ถ้าท่านถึงแก่กรรมลงเมื่อใด ก็จะต้องคืนเข้าท้องพระคลังทอง ถ้าของหลวงที่ได้รับพระราชทานมานั้น ใช้สอยไปมีผู้ร้ายมาตีชิงวิ่งราวหายไปจะต้องใช้ ท่านจึ่งเก็บเครื่องยศของหลวงไว้ในตู้ไม่ใช้ ท่านสร้างเลียนจำลองเครื่องยศทำใช้ใหม่ ล้วนแต่เนื้อทองคำสุกเนื้อแปดทุกอย่างทั้งสิ้น ด้วยของหลวงเปนทองคำเนื้ออ่อนมาก

มีโจทย์ฟ้องพะญาศรีสหเทพ
(ทองเพ็ง)
หาว่าฉ้อทองคำของหลวงไว้ในบ้านของตนเอง

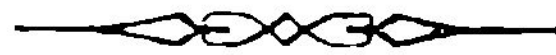
ครั้นอยู่มากาลสมัยหนึ่ง พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ว่าที่พะญาเพ็ชรพิไชย ท่านมีบัญชาสั่งให้สร้างโรงทองขึ้นในบ้านท่านโรงหนึ่ง จึ่งให้มีช่างทองหลายคนทำรูปพรรณ เปนเครื่องทองคำ, เงิน, ถมตะทอง, ต่าง ๆ หลายอย่าง ทำเปนรูปประพรรณไว้สำหรับให้ตอบแทน จ้าวประเทศราชใหญ่น้อยลาวและเขมรเปนต้น และทำสำหรับแถมพกชำร่วยเจ้าเมืองกรมการ บรรดาหัวเมืองขึ้นในกรมมหาดไทย ที่มีใจจงรักภักดีนำสิ่งของมาให้ท่าน ๆ ต้องมีสิ่งของตอบแทนบ้างตามสมควร

(ฑ)

พะญาศรีสหเทพ

(ทองเพ็ง)

ได้ว่าที่สมุหนายกชั่วคราวหนึ่ง

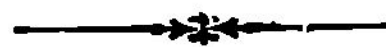

อนึ่งครั้งเมื่อท่านเจ้าพะญาบดินทรเดชา (สิง) ที่สมุหนายก เปนแม่ทัพออกไปแรมปีอยู่ณะเมืองเขมรถึง ๑๔ ปีนั้น ราชการในกรมมหาดไทยไม่มีอธิบดีผู้สำเร็จราชการ จึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ว่าราชการแทน เจ้าพะญาบดินทรเดชา (สิง) สิทธิ์ขาดราชการในกรมมหาดไทย ต้องนับว่าท่านพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ได้เปนผู้รั้งว่าที่แทนท่านอรรคมหาเสนาบดี ที่สมุหนายกในกรมมหาดไทยในครั้งนั้น ๆ พะญาศรีสหเทพจึ่งมีอำนาจใหญ่ในกรมมหาดไทย รัชกาลที่ ๓ กรุงเทพมหานคร

พะญาศรีสหเทพ

(ทองเพ็ง)

ถูกฟ้องว่าฉ้อทองคำส่วยหลวง

อนึ่งหัวเมืองขึ้นในกรมมหาดไทยหลายเมือง ได้นำเนื้อทองคำบ่อแลทองคำทราย ในหัวเมืองฝ่ายเหนือลงมาส่งส่วยหลวง ส่งต่อพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ที่บ้านท่าน ๆ จึ่งมีคำสั่งให้เจ้าพนักงานนำทองคำส่วยเข้าไปส่งยังเจ้าพนักงานกรมพระคลังทองหลวงเสมอ ๆ ภายหลังพะญาราช

มนตรี (ภู่) จางวางมหาดเล็ก แต่ได้เปนอธิบดีกรมพระคลังมหาสมบัติ กรมพระคลังทองด้วยทั้งสองกรม ทั้งเปนข้าหลวงเดิมอันสนิทในพระบาทสมเด็จพระจ้าวอยู่หัว พะญาราชมนตรี (ภู่) เปนผู้บาทหมางกัน กับพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) มาช้านานหลายปีแล้ว เพราะว่าฉนี้พะญาราชมนตรี (ภู่) จึ่งกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) รับทองคำส่วยของหลวง ไว้ในบ้านช้านานจึ่งนำมาส่งพระคลังหลวง จะขอตรวจสอบบาญชีส่วยทองคำทรายแลทองคำก้อน ที่หัวเมืองต่างๆ ขึ้นในกรมมหาดไทยนำมาส่งไว้นั้นก็ไม่ให้ตรวจบาญชีเลย

ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระจ้าวอยู่หัว เมื่อได้ทรงทราบใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทตามคำฟ้องแล้ว จึ่งมีพระบรมราชโองการพระราชทาน พระบรมราชวะโรกาศว่าดั่งนี้ ☞ "บรรดาหัวเมืองขึ้นในกรมมหาดไทยนั้น ได้นำทองคำทรายแลทองคำก้อน ตามบ่อแร่ที่หัวเมืองมาส่งส่วยของหลวง แต่พวกหัวเมืองนำทองคำมาส่งที่บ้านเจ้าศรีนั้น ก็มีผู้สงไสยว่าเจ้าศรีเกียจกันเนื้อทองคำ ส่วยหลวงไว้ที่บ้านของเจ้าศรีบ้าง แม้หากว่าถ้าเจ้าศรีเขาจะแบ่งปั่น เนื้อทองคำส่วยของข้าไว้ที่บ้านเขาบ้าง อย่างคำฟ้องนั้นจริงตามคำฟ้องของโจทย์สมถ้อยคำผู้กล่าวหาแล้ว ข้าเห็นว่าเจ้าศรีเขาคงจะไม่เอาทองคำของข้าไปใช้สอยที่ไหนเลย เขาคงจะทำของรูปพรรณให้แก่ลูกของข้าบ้างให้แก่ลูกของเขาบ้าง ลูกเจ้าศรีมีมากน้อยเท่าไรกี่คนก็เหมือนลูกของข้าด้วยกัน เหมือนกับเรือล่มอยู่ในหนอง ทองคำจะหายสูญไปข้างไหน ข้ากับเจ้าศรีไม่ต้องมีความวิตกทุกข์ร้อนอะไรเลย"

เมื่อมีพระบรมราชดำหรัศเช่นนี้แล้ว พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) จึ่งตกใจเกรงพระราชอาชญา จึ่งรีบสั่งเจ้าพนักงานให้นำทองคำส่วยของหลวง

ไปส่งยังกรมพระคลังทองเสมอทุกคราวผู้นำมาส่งด้วย ไม่ให้กักคั่งค้างไว้ ในบ้านตนช้านานเหมือนแต่ก่อน แต่ทองคำตามหัวเมืองที่ส่งมาเปนของกำนัลในส่วนของพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) เองนั้น ปีหนึ่งมากมายเหลือใช้สอย เก็บสะสมไว้ได้มาก ๆ แล้ว จึ่งถวายพระจ้าวลูกเธอเฉลี่ยทั่วกันทุกพระองค์ เปนทองส่วนของท่านได้รับของกำนันต่างหาก นอกจากทองคำส่วยของหลวง ถ้าพระจ้าวลูกเธอพระองค์ใดได้เสด็จมาเยี่ยมเยือน ถึงบ้านพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ๆ ก็ถวายทองคำทรายให้ทรงกำด้วยพระหัดถ์เต็มกำ ทำอย่างนี้เสมอทุกพระองค์ที่เสด็จมาเยี่ยมเยือนท่าน ถ้าข้าราชการผู้ใดไปมาหาสู่ท่านถึงบ้าน ด้วยที่ท่านชอบพอสนิทสนมใช้สอยมาก ท่านก็ให้ทองคำทรายหยิบเอาด้วยนิ้วมือสามนิ้ว

พะญาศรีสหเทพ

(ทองเพ็ง)

สร้างท้องพระโรงถวายพระจ้าวลูกยาเธอ

อนึ่งพระจ้าวลูกยาเธอพระองค์ชายพระองค์ใด ทรงพระเจริญไวยวัฒนาการสมควร จะออกจากพระบรมมหาราชวังได้แล้วนั้น จึ่งพระบาทสมเด็จพระจ้าวอยู่หัวทรงกะไว้ว่า จะสร้างวังพระราชทานแก่พระจ้าวลูกยาเธอพระองค์นั้น ๆ พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) จึ่งได้บริจาคทรัพย์สมบัติของตนไปก่อสร้างท้องพระโรงแลตำหนักใหญ่น้อย ถวายพระจ้าวลูกยาเธอที่จะออกวังทุก ๆ พระองค์ ส่วนพระจ้าวลูกเธอพระองค์จ้าวหญิงเมื่อโสกันต์แล้ว

พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) จึ่งจัดเครื่องคำหนัก พร้อมทุกสิ่งทุกอย่าง ต่าง ๆ ราคา ๒๕ ชั่ง ถวาย ทุก ๆ พระองค์ฝ่ายในทุกตำหนักจัดไม่เว้น ส่วนเจ้าจอมอยู่งานพระสนม บรรดาที่ได้รับพระราชทานหีบหมากทองคำนั้น พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ก็ทำหีบหมากทองคำ เลียนจำลองของหลวง ให้เจ้าจอมอยู่งานพระสนมทุกคน ไม่เว้นสักคนเดียวที่เปนพระสนมเอกโท

พะญาศรีสหเทพ

(ทองเพ็ง)

สร้างวัดอินทรารามในคลองบางกอกใหญ่

พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธสาศนา จึ่งบริจาคทรัพย์สมบัติของตน สร้างวัดบางยี่เรือนอกในคลองบางกอกใหญ่ กระทำการก่อสร้างพระอุโบสถแลพิหาร การบุญเรียนศาลาใหญ่น้อยพระเจดีย์แลพระปรางค์ ทั้งเสนาศนะกุฎีใหญ่น้อยสร้วมถานตะภานบ่อโพงโรงครัว ก่อถนนหนทางในวัดนอกวัดเรียบร้อย ก่อกำแพงลงเขื่อนน่าวัดทำหอไตร หอระฆัง หล่อพระพุทธรูปก่อพระสถูปพระเจดีย์ ปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ ให้ร่มนิโรธ ภายในวัดปูด้วยศิลามาจากเมืองจีน ทำเสาช้าง ๑ เสา ม้า ๑ แท่นเสาหงษ์ปักน่าวัดสองเสา เสาหนึ่งโดยสูง ๑๕ วากับ ๒ ศอกคืบ ๔ นิ้วมีกำหนด สร้างวัดเสร็จแล้วจึ่งจัดซื้อที่สวน มีต้นผลไม้ต่าง ๆ อย่างดีมีราคาแพง ๘ ชนิด ช่วยถ่ายทาษชายหญิง ๒๐ ครัว เปนข้าพระโยมสงฆ์ถวายไว้ ในพระอารามนี้ มีสำหรับที่จะได้เปนกำลังแก่วัดนี้ต่อไป

การบริจาคทรัพย์สมบัติที่ได้สร้างวัดนี้ รวมเบ็ดเสร็จทั้งสิ้นเปนเงินตรา ๒๒๖๖ ชั่ง ๑๗ ตำลึง ๒ บาท (ตามบาญชีที่มีรายการนั้น)

(ในเวลาโน้นของถูกลูกจ้างคนทำงานถูก จึ่งสิ้นเงินแต่สองพันสองร้อยหกสิบหกชั่งสิบเจ็ดตำลึงกึ่ง ถ้าปะเปนเวลาในปี ร,ศ, ๑๒๕ นี้ ของแพงลูกจ้างแพงคงสิ้นเงินสองหมื่นชั่งเศษ)

ครั้นทำวัดบางยี่เรือนอกเสร็จแล้ว จึ่งนำข้อความที่ตนสร้างวัดนี้ ขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา จึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯพระราชทานนามว่าดังนี้

☞ "วัดอินทราราม" (แปลว่าวัดของขุนนางผู้ใหญ่สร้าง)

ภายหลังพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ได้ก่อสร้างการบุญเรียนต่ออีกมีระเบียงรอบรวม ๕ ห้อง ทำศาลาคด ๔ มุมการบุญเรียน ก่อกำแพงแก้วล้อมรอบการบุญเรียน การก่อสร้างการบุญเรียนที่ว่ามานี้ ทำตรงที่วัดเครือวัลลิ์ ในคลองมอญ เปนการอุทิศส่วนบุญส่งไปให้แก่ ท่านเจ้าพะญาอภัยภูธร (น้อย) เปนผู้มีคุณมาก่อน ด้วยวัดเครือวัลลิ์เปนวัดของบุตรเจ้าพะญาอภัยภูธร (น้อย) สร้างไว้ก่อนแล้ว

ครั้นทำวัดอินทรารามเสร็จแล้ว แลทำการบุญเรียนวัดเครือวัลลิ์แล้วจึ่งได้มีการฉลองวัดอินทราราม กับการบุญเรียนวัดเครือวัลลิ์ พร้อมกันทีเดียวในครั้งนั้น การฉลองวัดครั้งนี้สิ้นเงิน ๒๕๒ ชั่ง ๑๖ ตำลึง ๒ บาท รวมทั้งทำบุญให้ทานแลการเล่นด้วย แล้วก็สร้างพระไตรปิฎกธรรมจบทุกคัมภีร์ มีการฉลองที่บ้านท่านเปนการใหญ่ มีเลี้ยงพระสงฆ์ที่สวดมนต์เย็นวันละ ๕๐๐ รูป ๓ วัน ๑๕๐๐ รูป ถวายข้าวกระทงสังฆทานวันละ ๕๐๐ รูป สามวัน ๑๕๐๐ รูป ถวายสบงองค์ละผืนเงินรูปละตำลึง รวมเงิน ๖๐๐๐ บาท ทั้งไทยทานด้วยเงิน ๑๐๐๐๐ บาท มีการทำบุญแลมีการเล่นต่าง ๆ สมโภช

๓ วัน ๓ คืนเสร็จแล้วเชิญพระคัมภีร์พระไตรปิฎก ประดิษฐานในตู้ไม้เขียนลายทองรดน้ำแล้วลงตั้งในเรือกันยามีเรือกระบวนแห่ ไปส่งในวัดอินทราราม ตามความศรัทธา สำหรับให้ภิกษุสงฆ์สามเณรเล่าเรียน พระปริญัติธรรม ตามพระบวพีพุทธสาศนา ส่วนเงินสร้างพระไตรปิฎกธรรมแลการฉลองด้วย รวมกันเข้าเปนเงินตรา ๕๐๐ ชั่งถ้วน (ค้นบาญชีรายละเอียดไม่ได้พบด้วย)

วิวาหะมงคล

แต่งงานการขันหมากบุตรชายใหญ่ พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง)

ในบ้านเรือนของพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) มีหญิงสาวใช้การงานต่างๆ ๖๐ คนเศษ ปันเวรกันให้รับใช้เปนพนักงานในน่าที่ต่าง ๆ กัน รวมคนบ่าวไพร่ทนายคนใช้งานการต่าง ๆ บรรดาอยู่ในบ้านนอกบ้านรอบขอบบริเวณนั้น รวมกันชายหญิงทั้งสิ้น ๒๐๐๐ คนเศษ ๆ นี้ อยู่ในงบเกี่ยวข้องเปนบ่าวทาษญาติของ บุตรภรรยาวงศาคณาญาติของพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ทั้งสิ้น คนสองพันคนนี้มีการบริโภคอาหารของพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ๆ ต้องใช้จ่ายข้าวสุกข้าวสารข้าวเปลือกให้คนเหล่านี้รับปทาน เดือนหนึ่งเปนข้าวเปลือก ๓๗ เกวียน เกวียนหนึ่ง ๘๐ สัดย์ ๆ หนึ่ง ๒๕ ทนาน ๆ หนึ่ง ๘๓๐ หยิบมือ มียุ้งฉางบันทุกข้าวเปลือกส่วยหลายตำบล ฉางข้าวเปลือกนั้นคะละฉางใหญ่โต มีที่บางจากแถบางเตยแถพระโขนงสำโรง บางกะปิแสนแสบเปนต้นหลายตำบล ยังหัวเมืองต้องส่งส่วยข้าวเปลือกอีกก็มีมาก

โดยบุญญาธิการอภินิหารของท่าน พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) เปี่ยมเต็มบริบูณด้วยเบญจลักษณ ๕ ประการ

อยู่มากาลวันหนึ่งจึ่งพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) แต่งผู้เฒ่าผู้แก่ให้ไปสู่ขอท่านทรัพย์ บุตรีหลวงอินทรโกษา (ทองคำ) วงศ์ตระกูลจีนเก่าแก่ ไปสู่ขอท่านทรัพย์เพื่อจะได้มาเปนภรรยานายไชยวรรค (พึ่ง) บุตรชายใหญ่ ศรีษะปีของพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ๆ ได้นัดหมายกำหนดวันการงานวิวาหมงคล ตามธรรมเนียมการแต่งขันหมากกันอย่างโบราณ กองทุนกันฝ่ายละ ๓๐ ชั่ง, สินสอด ๕ ชั่ง ผ้าไหว้ ๑๐ สำรับ กับเรือนหอขนาดใหญ่ฝากระดาน ๔ หลัง หลังคามุงจากบันไดก่อด้วยอิฐถือปูน ตามเรือนผู้มีบรรดาศักดิ์ในสมัยนั้น แต่โหรให้ฤกษ์ปลูกเรือนหอ ๔ หลังวันเดียวจนสำเร็จเสร็จกิจไม่ติดขัด เพราะพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) มีพาศนาบุญญาธิการอภินิหารเปี่ยมเต็มบริบูรณ (การกองทุนกัน ๓๐ ชั่งครั้งโน้นเท่า ๓๐๐ ชั่งครั้งนี้)

อนึ่งนายไชยวรรค์ (พึ่ง) อยู่กินกับท่านทรัพย์ภรรยา จนอายุศม์เจริญได้ ๒๑ ปีบิดามารดาจัดการบวชให้ นายไชยวรรค์ (พึ่ง) บวชคณะกุฎวัดสระเกษ ได้พรรษาหนึ่งจึ่งลาสิกขาบทออกมาเปนฆราวาศ เข้ารับราชการน่าที่กรมมหาดเล็กตำแหน่งเดิม

อนึ่งพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) บิดา ได้แต่งงานขมื่นอินทรามาตย (ไผ่) บุตรคนเล็ก กับท่านทรัพย์บุตรีภรรยาหลวงพะญามหาเทพ (ปาน) บ้านน่าวัดดาวดึงษารามบางยี่ขันกรุงเทพ ฯ อนึ่งบุตรสะใภ้ของพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) มีสองคน ชื่อท่านทรัพย์ ทั้งสองสะใภ้ด้วยกัน คือนายไชยวรรค (พึ่ง) มีภรรยาชื่อท่านทรัพย์ ๆ นี้ เปนบุตรีหลวงอินทรโกษา (ทองคำ) ขมื่นอินทรามาตย์ (ไผ่) มีภรรยาชื่อท่านทรัพย์ ๆ เปนบุตรีพญามหาเทพ (ปาน)

(ห้า)

วงศ์ตระกูลท่านทรัพย์บุตรสะใภ้

พระญาศรีสหเทพ

(ทองเพ็ง)

อนึ่งท่านทรัพย์ภรรยานายไชยขรรค์ (พึ่ง) นั้น ท่านทรัพย์เปน บุตรีหลวงอินทรโกษา (ทองคำ) ๆ ผู้นี้ ที่ว่าเปนบุตท่านรพระครูพิราม (บุญเกิด) ๆ ผู้นี้ ที่ว่าเปนบุตรพระญาพิไชยรณฤทธิ์ (บุญเมือง) ๆ ผู้นี้ เปนบุตรท่านผู้หญิงรุ่งภรรยาหลวงเจ้าพระญาอินทราภัย (บุญมี) ๆ เปนที่ สมุหนายกอรรคมหาเสนาบดีกรมมหาดไทย ในพระจ้าวตากกรุงธนบุรีศรี อยุทธยา เมื่อเวลาพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ยังดำรง ตำแหน่งยศเปนที่เจ้าพระญาจักรกรี ที่สมุหนายกกรุงธนบุรีศรีอยุทธยา แล้ว ท่านเลื่อนที่จากจักรกรีไปเปนสมเด็จเจ้าพระญามหากระษัตริย์ศึก ครั้งนั้น พระจ้าวตากจึ่งทรงพระกรุณาโปรฎเกล้า ฯ ตั้งเจ้าพระญาอินทราภัย (บุญมี) ให้เปนที่สมุหนายก แทนที่สมเด็จเจ้าพระญามหากระษัตริย์ศึก เจ้าพระญา อินทราภัย (บุญมี) ผู้นี้ เปนพี่ชายร่วมบิดามารดาเดียวกัน กับเจ้าพระญา มหาโกษาธิบดีที่พระคลัง (บุญมา) อธิบดีกรมท่าในแผ่นดินพระจ้าวตาก (สิน) กรุงธนบุรีศรีอยุทธยามหานคร

ท่านเจ้าพระญาอินทราภัย (บุญมี) กับท่านเจ้าพระญาพระคลัง (บุญมา) ท่านทั้งสองนี้ เปนบุตรภรรยาหลวงของท่านเจ้าพระญายมราช (ฉ่ำ) บ้าน ประตูจีน ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจ้าวอยู่หัวท้ายสระกรุงศรีอยุทธยา ท่านเจ้าพระญายมราช (ฉ่ำ) ผู้นี้เปนพี่ชาย ร่วมบิดามารดาเดียวกันมา

กับเจ้าพะญาพระคลัง (ฉิม) บ้านประตูจีน ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเจ้าวอยู่หัวบรมโกษฐ์กรุงศรีอยุทธยา

อนึ่งท่านเจ้าพะญายมราช (ฉ่ำ) บ้านประตูจีนนั้น ท่านมีบุตรชายสมควรจะระบุชื่อ ให้เปนเกียรติยศแต่สองคนเท่านั้นคือ บุตรคนใหญ่ชื่อนายบุญมี บุตรคนน้อยชื่อนายบุญมา ในเวลากรุงศรีอยุทธยาโน้นนั้น คนเปนอันมากร้องเรียกกันว่าดังนี้ ☞ " หม่อมบุญมีศักระวาท" "หม่อมบุญมาดอกสร้อย" ด้วยท่านทั้งสองนี้มีผีปากเปนนักเลง ร้องศักระวาทไพเราะยิ่งนักหาผู้สู้ยากนัก ในสมัยโบราณถ้าบุตรผู้ดีมีบรรดาศักดิ์สูงนั้นเขาร้องเรียกกันว่าหม่อมเหมือนเรียกว่าคุณ ครั้นถึงแผ่นดินพระเจ้าตากกรุงธนบุรี นายบุญมีศักระวาทได้เปนเจ้าพะญาอินทราภัยที่สมุหนายก นายบุญมาดอกสร้อยได้เปนเจ้าพะญามหาโกษาธิบดีที่พระคลัง เสนาบดีจัตุรสดมภ์กรมท่าว่าราชการต่างประเทศ

อนึ่งท่านเจ้าพะญาอินทราภัย (บุญมีศักระวาท) มีบุตรชายชื่อพะญาพิไชยรณฤทธิ์ (บุญเมือง) ๆ มีบุตรชื่อพระครูพิราม (บุญเกิด) ๆ มีบุตรชื่อหลวงอินทรโกษา (ทองคำ) ๆ มีบุตรีชื่อท่านทรัพย์เปนบุตรภรรยาหลวงท่านทรัพย์ได้เปนภรรยาแต่งงานกันกับนายไชยธรรค์ (พึ่ง) บุตรท่านผู้หญิงน้อยมารดา แลท่านพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) เปนบิดา นายไชยธรรค (พึ่ง) ได้เปนที่พระศรีสหเทพ พระศรีสหเทพ (พึ่ง) มีบุตรชื่อหลวงจินดารักษ์ (จัน) ๆ ได้ภรรยาหลวงชื่อท่านทรัพย์เปนบุตรพะญาบำเรอภักดิ์ (คิด) หลวงจินดารักษ์ (จัน) สามีท่านทรัพย์ภรรยา มีบุตรชายชื่อพระนิกรกิติการ (กั๊ก) ผู้ว่าราชการเมืองพิจิตร

(นา)

พะญาศรีสหเทพ

(ทองเพ็ง)

ได้ว่าราชการแทนที่เสนาบดี

กรมเกษตราธิการ

อนึ่งพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ท่านได้ปฏิบัติประพฤติตนเปนคนเรียบร้อย ทำราชการฉนองพระเดชพระคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีความชอบต่อราชการแผ่นดินแลในพระองค์ด้วย เพราะฉนี้จึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระราชคำริห์และพระราชประสงค์ทรงมอบหมายราชการในกรมเกษตราธิการ (กรมนา) ให้พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ได้ว่ากล่าวบังคับบัญชาสิทธิ์ขาดในราชการ แทนเจ้าพะญาพลเทพเสนาบดีกรมเกษตราธิการด้วย เพราะที่เจ้าพะญาพลเทพว่างเปล่าไม่มีตัว ครั้งนั้นท่านพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ได้รับราชการฉนองพระเดชพระคุณ ๑๐ อย่าง คือ เปนผู้รั้งแทนที่สมุหนายกกรมมหาดไทย ๑ เปนผู้แทนที่เสนาบดีกรมนา ๑ เทียบที่แทนจางวางกรมล้อมพระราชวัง ๑ เปนอธิบดีกรมช่างทอง ๑ เปนอธิบดีกรมช่างสิบหมู่ ๑ เปนอธิบดีกรมช่างสนะ ๑ เปนผู้ดูแลตรวจตราการสวนกาแฟหลวง ๑ แลเปนผู้ช่วยชี้แจงแนะนำ ในการปลูกเภาะถั่วราชมาศย์ ๑ แลเปนผู้ช่วยติเตียนในการก่อสร้างสถานต่าง ๆ ของหลวงทั่วไปในการวัดแลพระเมรุแลพระที่นั่งต่าง ๆ ๑ เปนผู้ช่วยทำแบบตัวอย่างปลูกสร้างสถานทุกแห่ง ช่วยราชการกรมทหารในแนะนำพะญาราชสงครามด้วย ๑

กับเปนผู้ได้รับพระบรมราชานุญาต เข้าในที่ประชุมปฤกษาราชการกับสนาบดีได้ด้วย เปนหัวหน้าในอัฐมนตรีมี ๘ คน ทั้งท่านด้วย ท่าน

เปนผู้ช่วยเรียงคำปฤกษาราชการแผ่นดินถวาย ถ้ามีราชการจรเกิดขึ้นด้วยเรื่องความอาชญาแผ่นดินร้ายแรง ท่านก็เปนอธิบดีต้นรับสั่งมาชำระความตามศาลรับสั่งพิเศษทั่วไปทุกศาลเปนตุลาการพิเศษ จนเปนผู้เรียงคำตัดสินชี้ขาด ในราชการถ้อยความศาลรับสั่งทั่วไปถวาย ทรงเห็นชอบตามความเห็นของท่านมากทุกเรื่อง

พระบรมราชานุญาต

พระราชทานให้กับท่านพะญาศรีสหเทพ

(ทองเพ็ง)

ให้พักราชการไม่ต้องเข้าเฝ้า

อนึ่งครั้งเมื่อพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) มีชนมายุศม์ชะราลงมากแล้วนั้น พระบาทสมเด็จพระจ้าวอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรฎเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตไม่ต้องเข้ามาเฝ้า วันละสองเวลาเช้าค่ำในท้องพระโรงเหมือนแต่ก่อน ที่เคยเข้ามาเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทเปนนิจ เว้นเสียถ้ามีกิจธุระสำคัญอันใดโตใหญ่ หรือมีน้ำใจสวามิภักดิจะใคร่เข้ามาเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทบ้างบางสมัย จึ่งให้เข้ามาเฝ้าพระกรุณาข้างน่าก็ได้ หรือจะอยากเข้าเฝ้าด้วยเหตุสำคัญอันเปนข้อลับโดยเร็ว ก็ให้บอกท้าวนางเฒ่าแก่ชาวแม่จ่าทนายเรือน ที่ประตูสนามราชกิจ (ประตูย่ำค่ำ) เจ้าพนักงานฝ่ายในจะได้รับนำพาเข้าไปเฝ้า ทูลลอองธุลีพระบาทบนชานพัก พระที่นั่งไพศาลทักษิณพระราชมณเฑียรฝ่ายใน ถ้าไม่ทรงสบายไม่ได้เสด็จออกขุนนาง แลไม่ได้เสด็จลงทรงประทับชานพัก แห่งพระที่นั่งไพศาลทักษิณนั้นแล้ว

ก็จะทรงพระกรุณาโปรฎเกล้า ฯ พระราชทานโอกาศ ให้พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ขึ้นไปเฝ้าได้ ในพระราชมณเฑียรที่ทรงประทับแรมที่พระบันทมได้ ด้วยทรงพระมหากรุณาพระราชทานอภัยเหมือนเช่นเจ้าพะญาอภัยราชา (บึ่น) เอกอุอรรคมหาเสนาบดีในรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพฯ บิดาเจ้าพะญาบดินทรเดชา (สิง)

ครั้งนั้นมีพระบรมราชโองการดำหรัสสั่ง พะญามหาอำมาตย์ (บ้อม) ให้เปนผู้ช่วยราชการ รองพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ในกรมมหาดไทย ถ้ามีกิจราชการแปลกปลาดจรมาอย่างใดให้เจ้าพนักงานกรมมหาดไทยนำเสนอต่อ พะญามหาอำมาตย์ (บ้อม) ก่อนจงทุกเรื่องทุกรายทั่วไป ถ้าพะญามหาอำมาตย์ (บ้อม) เห็นว่าเปนแต่การเล็กน้อย ก็ให้พะญามหาอำมาตย์ (บ้อม) จัดการสั่งไปเองก็ได้ เพราะเปนผู้แทนพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ๆ เปนผู้แทนอรรคมหาเสนาบดีที่สมุหนายก เมื่อพะญามหาอำมาตย์ (บ้อม) เห็นว่าเปนราชการสำคัญ เห็นเปนการเหลือสติบัญญาแลอำนาจตนจะทำไปไม่ตลอดได้ ก็ให้พะญามหาอำมาตย์ (บ้อม) นำข้อราชการสำคัญ อันนั้นไปเสนอต่อพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ผู้ว่าที่สมุหนายกอรรคมหาเสนาบดีโดยเร็วเทอญ ทั้งโปรฎเกล้า ฯ ให้พะญามหาอำมาตย (บ้อม) ไปรับบัญชาต่อพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ทุกวันในเวลาเช้า ๆ

ครั้งนั้นทรงพระกรุณาโปรฎเกล้า ฯ ดำหรัสสั่ง พะญาประชาชีพบริบาล ปลัดทูลฉลองกรมเกษตราธิการ ให้ไปคอยรับบัญชาต่อพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ผู้ว่าที่แทนเจ้าพะญาพลเทพเสนาบดีกรมเกษตราธิการไปสั่งราชการในกรมนาทุกวัน สรรพราชการในกรมนานั้น พะญาประชาชีพบริบาลจัดการเองไม่ได้ ต้องนำมาเสนอแลรับบัญชาต่อ พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ก่อนทั้งสิ้น การจ่ายเงินแลรับเงินในกรมมหาดไทยแลในกรมนา ต้อง

ประทับตราพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ก่อนทั้งสิ้น จึ่งจะรับแลส่งกันได้ในทางราชการกรมใหญ่ทั้งสองกรม ด้วยดวงตราพระราชสีห์น้อยแลดวงตรากรมนา อยู่ในเงื้อมมือพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ถือทั้งสองดวง

พระบรมราชหัดถ์เลขา

(ไทยแลขอม)

โดยพระบรมราชโองการเปนพระราชกระแสรับสั่ง ในรัชกาลที่ ๓ กรุงเทพ ฯ

(อนึ่งขอมีคำอธิบายอ้างพยาน ที่มีหลักถานว่าดั่งนี้ ÷ "ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าวอยู่หัว มีพระบรมราชโองการพระราชทานพระบรมราชานุญาต มอบราชการหลายตำแหน่งให้แก่ท่านพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ได้ว่ากล่าว บังคับบัญชาสิทธิขาดในราชการ ๑๐ อย่าง ดุจดั่งที่ได้กล่าวมาข้างบนนั้นทุกประการ ใช่แต่เท่านั้นเมื่อไรเล่ายังทรงพระกรุณาโปรฎเกล้า ฯ ให้พระเจ้าวลูกยาเธอพระองค์เจ้าวอรรณพ (คือกรมหมื่นอุดมรัตนราศรี) เปนผู้เขียนพระอักษร พระบรมราชกระแสดำหรัศสั่งมอบเวรราชการ ให้แก่ท่านพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) เปนกรรมสิทธิขาดราชการหลายอย่าง ทั้งพระราชทานพระบรมราชานุญาต ไม่ต้องเข้ามาเฝ้าทุกวัน ๆ ละสองเวลาเหมือนแต่ก่อน ถ้ามีธุระสำคัญก็ให้เข้ามาเฝ้าข้างน่าข้างในก็ได้ ตามแต่ใจจะปรารถนาโดยเวลาต้องการสมควร พระอักษรพระบรมราชกระแสรับสั่งครั้งนั้น พระเจ้าวลูกยาเธอพระองค์เจ้าวอรรณพเปนผู้ทรงเขียน แล้วประทับพระราชลัญจกร ๓ ดวง คือตรามหาโองการ ๑ ตรามหาอุณาโลม ๑

ตราบุศบก ๑ (คือตราไอยราพต) ใต้ตราสามดวงนั้นมีพระบรมราชหัตถเลขา ทรงเขียนเพิ่มเติมในท้ายพระบรมราชกระแส พระราชดำหรัศว่าดังนี้ ☞ "ข้าไว้ใจแก่เจ้าศรี เสมอมือขวาของข้าเองทีเดียว ข้าขอให้เจ้าจำเริญจำเจิญเถิด"

ข้อความอย่างเช่นนี้ มีในพระบรมราชหัตถ์เลขา เปนพระอักษรไทยแต่เท่านี้ ต่อท้ายพระอักษรไทยลงไปมีลายพระราชหัตถ์เลขา เปนอักษรขอมอีก ๕ องค์ว่าดังนี้ ☞ "นะ, โม, พุท, ธา, ยะ,"

พระบรมราชหัตถเลขา พระอักษรไทยแลขอมนั้น ม้วนลงไว้ในกลักงาช้าง มีถุงผ้ากำมะหยี่สีม่วงหุ้มกลักงา มีไหมทองสะลับดิ้นผูกปากถุง แล้วพระราชทานให้ท้าววรจันทร์ (อิ่ม) (บุตรีเจ้าพะญารัตนาธิเบศร์ (กุน) ที่สมุหนายก) เปนผู้เชิญถุงพระบรมราชหัตถ์เลขา ออกมาพระราชทานให้แก่ พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ในบ้านของท่าน

พะญาศรีสหเทพ

(ทองเพ็ง)

ป่วยไข้ มีอาการหนักจะไม่รอด

ครั้นอยู่มากาลครั้งหนึ่ง จึ่งพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) มีชนมายุศม์ได้ ๕๒ ปี ก็มีความชราทุพลภาพร่างกายสังขารซุดโซม จึ่งป่วยเปนโรคชราภาพมาช้านาน มีอาการซุดบ้างทุเลาบ้าง จึ่งทรงพระกรุณาโปรฎเกล้าฯ พระราชทานหมอยาแลหมอนวดผู้มีบรรดาศักดิ์ ให้ไปประจำพิทักษรักษาพยา

บาลเปนนิจกาล จึ่งโปรฎเกล้า ฯ ดำหรัศสั่ง นายสุจินดา (พุ่ม) มหาดเล็กหุ้มแพร ให้ไปประจำอยู่ที่บ้านพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) เพื่อจะได้จดหมายทำรายงานอาการป่วยไข้ นำมากราบบังคมทูลพระกรุณาเสมอทุกวัน แล้วโปรฎเกล้า ฯ ให้จมื่นสมุห์พิมาน (แพ) ไปผลัดเปลี่ยนกันกับนายสุจินดา (พุ่ม) เพื่อจะได้ผลัดเปลี่ยนกันทำรายงานอาการที่ป่วยไข้เข้ามาทูลเกล้า ฯ กราบถวายบังคมพระกรุณาสองเวลา เวลาเช้าจมื่นสมุหพิมาน (แพ) เวลาค่ำนายสุจินดา (พุ่ม) ครั้งนั้นทรงพระกรุณาโปรฎเกล้า ฯ ให้พระเจ้าลูกเธอทั้งฝ่ายน่าฝ่ายใน เสด็จไปเยี่ยมเยือนอาการป่วยไข้ ถึงบ้านพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) เนือง ๆ เมื่อเวลาเสด็จออกขุนนางมีพระบรมราชโองการ ดำหรัศถามพระราชวงศานุวงศ์แลท่านเสนาบดี ข้าทูลลอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่หลายท่าน ถามว่าผู้นั้นผู้นี้ได้ไปเยี่ยมเยือนป่วยไข้พะญาศรีสหเทพบ้างหรือไม่ ? ครั้งนั้นจ้าวนายขุนนางต่าง ๆ จึ่งพากันมาเยี่ยมเยือนความป่วยไข้ พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ถึงบ้านทั้งกลางวันแลกลางคืน จะคะณะนานับมิได้ ทั้งไปแลมามากมายด้วยกัน

ครั้งนั้นนายไชยธรรค์ (พึ่ง) บุตรผู้ใหญ่ จึ่งได้ตั้งโรงครัวคาวหวานหมากบุหรี่น้ำร้อนน้ำชา เลี้ยงพระสงฆ์สามเณรแลจ้าวนายขุนนางพ่อค้าพลเรือน ที่ไปมาเยี่ยมเยือนอาการป่วยไข้กว่าเดือนเศษ

ครั้งนั้นทรงพระกรุณาโปรฎเกล้า ฯ พระราชทานไตรแพร ๑๐ ไตรกับไตรผ้า ๓๐ ไตร ให้พระจ้าวลูกยาเธอพระองค์จ้าวเฉลิมวงศ์ นำไตร ๔๐ ไตรไปพระราชทาน พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ให้ทำบุญทันตาเห็นเปนบุญเขตร ครั้งนั้นพระจ้าวลูกยาเธอพระองค์จ้าวเฉลิมวงศ์ตรัสบอกแก่พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ว่าดังนี้ ☞ " ผ้าไตร ๔๐ ไตรนี้ล้นเกล้า

ฉันกระหม่อมทรงจบพระราชหัตถ์แล้วทรงพระอธิฐานว่า เดชะผลอานิสงษ์นี้ ที่ท่านได้ทำบุญร่วมกันกับเจ้าคุณ ขอให้กุศลถบรรดาลในชาตินำ ทรงขอให้เจ้าคุณมาเกิดรวมชาติ เปนพระราชบุตรของท่านเถิด"

เมื่อพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ได้ฟังรับสั่ง พระเจ้าลูกยาเธอพระองค์จ้าวเฉลิมวงศ์ ทรงเล่าดั่งนั้นเสร็จสิ้นทุกประการแล้ว จึ่งสั่งให้ทนายไปอาราธนา พระราชาคะณะพระครูถานานุกรม ในวัดราชโอรสมา ๔๐ รูป แล้วให้ชักบังสุกุลเปน ถวายไตรหลวงทั้ง ๔๐ ไตรในทันใดวันเดียวนั้นเอง ด้วยวัดราชโอรสนั้นเปนวัดของ พระบาทสมเด็จพระจ้าวอยู่หัวทรงสร้างไว้แต่พระองค์ยังทรงกรมอยู่นั้น

พะญาศรีสหเทพ
(ทองเพ็ง)
ทำพินัยกรรม์แบ่งปันทรัพย์มรฎก
แจกบุตรหลานญาติ

ครั้นพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ป่วยไข้หนักลง จึ่งสั่งนายไชยขรวค์ (พึ่ง) บุตรผู้ใหญ่ ให้ไปเชิญลูกขุนณะศาลาในมาพร้อมกัน เชิญให้มาทำพินัยกรรม์นั่งณหอนั่งในบ้านท่าน ลูกขุนณศาลาในมีท่านเสนาบดี ๒ คือ ท่านเจ้าพะญาพระคลัง (ดิศ) ๑ ท่านเจ้าพะญายมราช (บุญนาก) ๑ ลูกขุนณะศาลหลวง ๕ นั้นคือ พระมหาราชครูปโรหิต ๑ พระราชครูพิเชฐ ๑ พระครูพิราม ๑ ขุนหลวงพระไกรสีห์ ๑ พระเกษม ๑ รวมกันเปน

อุงค์พินัยกรรม์ ๖ ท่าน ทำพินัยกรรม์แบ่งปันทรัพย์สมบัติ แจกบุตรหลานญาติเสร็จแล้ว ตามสมควรที่ในสมัยโน้นนั้น ท่านผู้นี้เปนมหาเศรษฐีไทย ๆ ในกรุงสยามได้ผู้หนึ่งมีทรัพย์หมื่นชั่งเศษ

ครั้งนั้นบุตรชายหญิงของพระญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ที่ถึงอนิจกรรมเสียก่อนบิดาป่วยนั้นรวมบุตร ๒๔ คน บุตรที่เหลืออยู่เมื่อบิดาป่วยนั้นคือบุตรท่านผู้หญิงน้อยภรรยาหลวงเหลืออยู่ ๓ คน บุตรชายหญิงที่เกิดด้วยอนุภรรยายังเหลืออยู่ ๔๑ คน รวมบุตรทั้งสิ้นที่เหลืออยู่ ๔๔ คน ๆ นี้เปนผู้ที่ได้รับทรัพย์มรฎกแบ่งปันกัน ตามสมควรกับพินัยกรรม์ ๆ นั้น เปนเงินสด ๆ อยู่ในถุงนำมากองไว้ ในท่ามกลางที่ประชุมทำพินัยกรรม์ เปนจำนวนเงินตราสด ๆ ๑๐๐๐ ชั่ง (พันชั่ง) เงินทำศพแลทำการซ่อมแซมวัดอินทราราม มีอยู่ต่างหากนอกจากทำพินัยกรรม์ ๕๐๐ ชั่ง เงินสำหรับทูลเกล้า ฯ ถวายหลวง ช่วยราชการบ้านเมืองแผ่นดิน ๕๐๐ ชั่ง รวมเงินตราสด ๆ มีปรากฎอยู่ในบ้าน ๒๐๐๐ ชั่ง

ยังมีรายละเอียดเพิ่มเติมนอกพินัยกรรม์ ให้แก่บุตรภรรยาหลวงที่เหลืออยู่ ๓ คนนั้นคือ ขันน้ำจอกลอยพานรองทองคำขนาดใหญ่คนละสำรับ ๆ หนึ่งทองคำมีน้ำหนักสำรับละ ๒ ชั่ง ๑๐ ตำลึง ขันน้ำล้างหน้าพานรองทองคำขนาดเล็กคนละสำรับ สำรับหนึ่งหนักทองคำชั่งหนึ่งทั้ง ๓ สำรับ แหวนทองคำประดับเพ็ชรแลพลอยสีต่าง ๆ คนละหีบ ๆ หนึ่งมีแหวนกี่วงหาทราบไม่ ทราบแต่ว่าราคาแหวนหีบหนึ่ง ๑๐๐ ชั่งแหวน ๓ หีบราคาเงิน ๓๖๐ ชั่ง ยังมีเงินอยู่อีก ๕๐๐ ชั่ง เปนเงินส่วนนอกจากพินัยกรรม์ ทูลเกล้า ฯ ถวายให้ทรงบุรณะปฏิสังขรณ์ พระพุทธบาท ๑๐๐ ชั่ง วัดพระศรีรัตนสาศดาราม ๑๐๐ ชั่ง ซ่อมแซมป้อมผีเสื้อสมุทร์ ๓๐๐ ชั่ง ส่วนไม้ขอนสักดียังมีอยู่ที่

เปนไม้ใหญ่โตกำยาววากว่าพิกัด ๕๐๐ ต้น เปนไม้ยาว ๖-๗ วาโต ๑๐ กำขึ้นไป มีไม้ดีบริสุทธิ์ที่ไม่มีโพรงทั้ง ๕๐๐ ต้น ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตามแต่จะทรงใช้การต่าง ๆ ในการวัดแลการพระราชวัง

อนึ่งวิญญาณกะทรัพย์ แลอะวิญญาณกะทรัพย์ นอกจากทรัพย์สมบัติในจำนวนพินัยกรรมนั้น ก็ยกให้แก่นายไชยขรรค์ (พึ่ง) บุตรชายใหญ่ทั้งสิ้น ครั้งนั้นมีผ้าไตรขาวยังไม่ได้ย้อมสีเหลือง มีอยู่พร้อม ๑๐๐๐ ไตร บาตรย่ามบริกขารภัณฑ์ มีพร้อมเปนเครื่องสังเค็ด ๑๐๐๐ สำรับ สำหรับทำบุญในการศพของท่าน ๆ สร้างตระเตรียมไว้แต่ยังมีชีวิตรอยู่นั้นแล้ว

พะญาศรีสหเทพ

(ทองเพ็ง)

ถึงแก่กรรมล่วงชนม์ชีพ

ท่านพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ป่วยไข้ชะรามาช้านานก็ถึงแก่กรรมเวลาเช้า ๕ โมงกับ ๙ บาทณวันอังคารเดือนหกแรมสิบสี่ค่ำ ปีมะเสงสัปตศกจุฬศักราช ๑๒๐๗ ปี เปนปีที่ ๒๒ ในรัชกาลที่ ๓ กรุงเทพ ฯ ป่วยเรื้อรังเรื้อรมาช้านานประมาณเกือบปี จึ่งถึงแก่กรรมอายุศม์ท่านได้ ๕๓ ปี ท่านเกิดเมื่อณวันพฤหัศบดีเดือน ๔ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีฉลูเบญจศกจุฬศักราช ๑๑๕๕ ปี เปนปีที่ ๑๒ ในรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพมหานคร แต่เปนข้าราชการมาได้สองแผ่นดิน คือรัชกาลที่ ๒ แลรัชกาลที่ ๓

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องศพนั้นคือ ทองคำปิดหน้าศพ ๑ รองทองคำมีธูปเทียนดอกไม้ให้ศพถือ ๑ ถลอมพอกพันโหมดเทศ มีเกี้ยวทองคำสรวมศีร์ษะศพ ๑ เสื้อครุยสำรดทองแลผ้าสองปักถายนุ่งศพสำรับ ๑ ผ้าส่านเทศสีขาวหุ้มห่อศพ ๑ โกษฐ์ไม้สิบสองถายกุดั่น ปั้นด้วยกากรักปิดทองคำปลิว ๑ ชั้นแว่นฟ้ารองโกษฐ์สองชั้น ๑ ฉัตรเบญจาตีพิมพ์ ๕ ชั้น ๔ คัน ๑ ฉัตรกำมะลอ ๓ ชั้น ๔ คัน ๑ รวมฉัตร ๘ คันตั้งล้อมโกษฐ์ มีเครื่องประโคม แตรงอน ๑ แตรฝรั่ง ๒ จ่าปี่ ๑ จ่ากลอง ๑ กลองชะนะเขียว ๑๒ คู่ ๑ แลสิ่งของพระราชทานบังสุกุลนั้นคือ ไตรผ้า ๓๐ ไตรผ้าขาวเทศ ๕๐ พับ กับเงินตราปราสาท ๕๐๐ เฟื้อง พระราชทานพระสงฆ์สวดพระอภิธรรม ทั้งกลางวันแลกลางคืนตลอดปลงศพ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องศพพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ครั้งนี้ เสมอเท่ากันกับศพเจ้าพะญาเสนาบดี

อนึ่งในวันที่พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ถึงแก่กรรมนั้นมีพระราชดำหรัศว่า จะเสด็จพระราชดำเนิรไปพระราชทานน้ำอาบศพ เพราะฉนั้นเจ้าพนักงานจึ่งได้ตระเตรียมที่จะเสด็จ ทั้งจัดการที่บ้านรับรองเสด็จโดยประณีตยิ่งนัก ครั้นเวลาบ่ายมีหมายสั่งกลับว่าไม่เสด็จ โดยเหตุที่มีพระราชดำหรัศว่าดังนี้ ☞ "ข้าตั้งใจไว้จะไปรดน้ำศพเจ้าศรี ด้วยมือของข้าเองเปนการจากกันในคราวนี้ ครั้นเวลาจวนจะไปข้าไม่สามารถจะไปได้ เพราะไม่อยากเห็นน่าตาเจ้าศรีที่ตาย ด้วยข้ามีความอาไลยระฦกถึงเจ้าศรีเหลือกำลังที่ข้าจะตั้งสติสมประดีไว้ไม่ได้ ถ้าข้าขึ้นไปดูศพเจ้าศรีแล้วน่ากลัวตัวของข้าจะเปนลมจับทำร้ายแก่ร่างกายข้า ให้ถึงซึ่งความลำบากยากยิ่งหนัก เพราะฉนั้นข้าจึ่งไม่ได้ไป ด้วยความอาไลยสงสารศพเจ้าศรียิ่งนัก"

จึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าลูกเธอทั้งฝ่ายน่าฝ่ายใน เสด็จไปประทานน้ำอาบศพหลายพระองค์ แลครั้งนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ดำหรัสสั่ง พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ยังเปนสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรร ซึ่งมีพระเกียรติยศใหญ่ยิ่ง กว่าพระราชวงศานุวงศ์ทั้งปวงในสมัยนั้น โปรดเกล้า ฯ ให้ท่านเปนผู้แทน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ท่านเสด็จไปประทานน้ำอาบศพ แลทรงสรวมคลอมพอกที่ศีร์ษะศพด้วย

ครั้งนั้นนายไชยขรรค์ (พึ่ง) บุตรผู้ใหญ่ จัดดาบ ๑๐ เล่มฝักแลด้ามหุ้มทองคำลงยาราชาวดีคู่ ๑ หุ้มทองคำคู่ ๑ หุ้มนากคู่ ๑ หุ้มถมตะทองคู่ ๑ หุ้มเงินคู่ ๑ รวมเปนดาบ ๕ คู่ จัดหอกฝักหุ้มทองคำ, นาก, ถมตะทอง, เงิน, อย่างละคู่รวม ๔ คู่ จัดง้าวฝักด้ามหุ้มทองคำ, นาก, ถมตะทอง, เงิน, อย่างละคู่รวม ๔ คู่ จัดทวนมีภู่ขาวจามรีฝักแลด้ามหุ้ม ทองคำ, นาก, ถมตะทอง, เงิน, อย่างละคู่รวม ๔ คู่ สิ่งของอาวุทธ์ทั้งนี้พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ได้สร้างไว้ตั้งใจสำหรับจะนำไปทูลเกล้า ฯ ถวาย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แต่ยังหาทันจะได้ถวายไม่ ก็พอถึงแก่กรรมเสียก่อนการที่จะถวาย เพราะเหตุฉนั้นนายไชยขรรย์ (พึ่ง) จึ่งนำอาวุทธต่าง ๆ ตามที่บิดาทำไว้นั้น ไปทูลเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๆ มีพระบรมราชโองการดำหรัสว่าดั่งนี้ ☞ "เครื่องอาวุทธนี้ที่อ้ายพึ่งเอามาให้ข้า ๆ จะรับไว้ ให้เปนเกียรติยศแก่เจ้าศรี มีสืบต่อไปในแผ่นดินไทยภายน่า"

(ใน)

พระราชทานเพลิงศพ

พะญาศรีสหเทพ

(ทองเพ็ง)

ครั้นณวันเสาร์เดือนสิบสองขึ้นเก้าค่ำในปีมะเสงสัปตศกนี้นั้นเอง เจ้าพนักงานเชิญโกษฐ์ศพพะยาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ลงสู่เรือหะณุมารอาษา มีเรือกระบวนแห่ต่าง ๆ อย่างการศพเสนาบดี ไปเข้าเมรุในวัดสุวรรณาราม บางกอกน้อย มีการบำเพ็ญทานแลการเล่นต่าง ๆ ตามธรรมเนียมอย่างศพใหญ่ ๕ วัน ๕ คืน แต่พระบาทสมเด็จพระจ้าวอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนิรในวันชักศพเวลาเช้าวัน ๑ แล้วจึ่งเสด็จพระราชดำเนิรพระราชทานเพลิงเวลาบ่ายอีกวัน ๑ ทรงเรือพระที่นั่งกราบโดยทางชลมารคทั้งสองวัน การทำศพพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ตั้งแต่ถึงแก่กรรม จนตลอดการปลงศพเสร็จนั้นสิ้นเงินตรา ๕๐๐ ชั่งเศษ

ครั้นทำการศพพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) เสร็จแล้ว อยู่มากาลสมัยหนึ่งจึ่งพระบาทสมเด็จพระจ้าวอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรฎเกล้า ฯ ตั้งนายไชยขรรค์ (พึ่ง) บุตรผู้ใหญ่ในพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ให้เปนที่พระศรีสหเทพปลัดบาญชีกรมมหาดไทย แต่ยังมีชนมายุศม์ได้ ๒๖ ปีเศษ

แล้วโปรฎเกล้า ฯ ให้นายแย้มราชนิกูล บุตรพะญาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาธิบดี (ทัต) ซึ่งเปนบุตรเขยพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) เปนที่นายไชยขรรค์มหาดเล็กหุ้มแพร เปนมหาดเล็กรายงานตรวจราชการ หนังสือบอกกรมมหาดไทยแทนที่นายไชยขรรค์ (พึ่ง) พี่ภรรยา (นายไชยขรรค์ (แย้ม) นั้น คือพะญาวรพงศ์พิพัฒน์ ในรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพมหานคร)

(เนา)

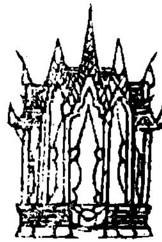

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าจ้าวอยู่หัว

SÒM DET PHRA NANG KLOW CHOW YU HUA

HIS MAJESTY THE SUPREME KING OF SIAM

N° 3. BANGKOK

พระบรมราชปุจฉาปัญหา

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในรัชกาลที่ ๓ กรุงเทพ ฯ

ครั้งหนึ่งเมื่อเวลาพระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าวิลาศ เปนพระราชบุตรีมีพระเกียรติยศ เปนกรมหมื่นอับสรสุดาเทพย์ ๆ สิ้นพระชนม์ลงครั้งนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระโทมนัศทวีขึ้นมาก จึ่งทรงพระราชนิพนธ์เปนพระบรมราชปุจฉาปัญหาฉบับหนึ่ง จึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชปุจฉาปัญหาให้นายเล่ห์อาวุทธ์มหาดเล็กหุ้มแพร (ชื่อบุญรอด) (คือเจ้าพระญารัตนบดินทร์ (บุญรอด) บุตรเจ้าพระญานิกรบดินทร (โต) ที่สมุหนายก) โปรดเกล้า ฯ ให้นายเล่ห์อาวุทธ์ (บุญรอด) เชิญพระบรมราชปุจฉาไปพระราชทาน แด่พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นนุชิตชิโนรส อธิบดีสงฆ์ในวัดพระเชตุพน ครั้งนั้นกรมหมื่นนุชิตชิโนรส เชิญพระบรมราชปุจฉาไปถึง ในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนแล้ว รับสั่งให้ประชุมพระราชาคณะเถรานุเถระ ๒๐ รูป พร้อมกันในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนเวลา

เพ็นแล้ว กรมหมื่นนุชิตชิโนรสเป็นประธานในคณะสงฆ์ จึ่งอ่านพระบรมราชปุจฉาบัญหามีใจความว่าดังนี้คือ÷

"นะโมตัสสะภะคะวะโต อะระหะโตสัมมาสัมพุทธัสสะ" (อย่างนี้ ๓ หน) พุทธังสะระณังคัจฉามิ, ธัมมังสะระณังคัจฉามิ สังฆังสะระณังคัจฉามิ, ทุติยัมปิพุทธังสะระณังคัจฉามิ, ทุติยัมปิธัมมังสะระณังคัจฉามิ, ทุติยัมปิสังฆังสะระณังคัจฉามิ, ตะติยัมปิพุทธังสะระณังคัจฉามิ, ตะติยัมปิธัมมังสะระณังคัจฉามิ, ตะติยัมปิสังฆังสะระณังคัจฉามิ,

ข้าแต่พระผู้เปนจ้าวทั้งหลาย โยมบ่นพุทธสาสะนุปะถัมภ์ โยมเปนผู้ชักนำศรัทธา ของอะเนกสาสะนิกะชน ในพระบวรพุทธสาศนา บารมีของโยมจึ่งแก่กล้าเปนพระมหากระษัตริย์ ได้ทำนุกบำรุงพระบวรพุทธสาศนา แลสมณะพราหมณาจาริย์อาณาประชาราษฎร ชนนิกรให้สโมสรสันนิบาตประชุมกัน บำเพญกองการกุศลผลทานรักษาศีล ฟังพระสัธรรมเทศนาแลจำแนกทาน กองการกุศลผลบุญนั้นบรรดาลให้มหาชนอยู่เย็นเปนศุขสำราญ บ้านเมืองปราศจากศึกสงคราม นรชนมีความเกษมศุขทุกทิวาราตรี บัดนี้โยมได้ส่งเครื่องสักการะบูชา มายังสังฆสำนักนี้ท่ามกลางในระหว่างพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย โยมมีความมุ่งหมายขอถวายอภิวันท์อัญชุลีมีจิตรเจตนาขอถวายนมัศการบูชาด้วยเบญจางคะประดิษฐเคารพห้า มายังพระพุทธ, พระธรรม, พระสงฆ์, องค์พระรัตนไตรยาธิคุณอดุลย์ดิเรกอะเนกคุณ ข้าแต่พระผู้เปนจ้าวทั้งปวง โยมขอมีปุจฉาบัญหาถามมายัง พระผู้เปนจ้าวทั้งหลายทั้งปวงว่า โดยบารมีของโยมแก่กล้าสามารถอาจได้เปน เอกอรรคมหาราชาธิราช อิศราธิปะตัยในสยามพิภพ แว่นแคว้นเขตรแดนไทยไพศาลโสภณ เปนพระบรมมหานครบวรราชธานีกรุงศรีอยุทธยา

โยมมีเบญจะมะพะละ กำลัง ๕ ประการคือ (๑) มีบ่อแก้ว (๒) มีช้างแก้ว (๓) มีนางแก้ว (๔) มีขุนพลแก้ว (๕) มีขุนคลังแก้ว

(๑) ที่โยมว่ามีบ่อแก้วนั้นคืออ้ายภู่ (อธิบายว่าพะญาราชมนตรีชื่อภู่)

(๒) ที่โยมว่ามีช้างแก้วนั้นคือพะญาช้างเผือกของปู่แลบิดาแลของโยมเอง (คือพระเทพกุญชร ๑ พะญาเสวตนกุญชร ๑ พะญามงคลครสพงศ์ ๑)

(๓) ที่โยมว่ามีนางแก้วนั้นคือโยมมีพระราชธิดาพระองค์ ๑ ทรงพระนามว่า พระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าวิลาศกรมหมื่นอับศรสุดาเทพย์ เปนพระบวรราชปิยะธิดาเสน่หาอะเนกผลของพระราชบิดา

(๔) ที่โยมว่ามีขุนพลแก้วนั้นคือ พึ่บดินทรเดชาแม่ทัพผู้ป้องกันพระราชอาณาเขตรประเทศสยาม

(๕) ที่โยมว่ามีขุนคลังแก้วนั้นคือ เจ้าศรีทองเพ็ง

บัดนี้นางแก้วกับขุนคลังแก้ว ก็มาล่วงลับดับเบญจะขันธ์ สังขารไปสู่ปรโลกย์ แต่พระชนม์แลอายุศม์ยังน้อย ยังบมิสมควรจะถึงซึ่งกระทำกาลกิริยาตายฉนี้เล่าทั้งสองคน ยังเหลืออยู่ก็แต่บ่อแก้วคืออ้ายภู่ กับขุนพลแก้วคือพึ่บดินทร์เท่านี้ เปนที่เปลี่ยวเปล่าเศร้าใจของโยมยิ่งนักหนา หรือว่าโยมจะมีบุพพะอะกุศลกรรมอยู่บ้างประการใด ? ในบุเรชาติปางก่อนบ้าง จึ่งได้มาตามทันในประจุบันชาตินี้ โยมจึงมีวิจิกิจฉาวิมุติกังขาสงไสย์ ในความข้อนี้ขึ้นมามากทวีเสมอ ๆ โยมขอความกรุณาจิตรต่อพระผู้เปนเจ้าทั้งหลาย ได้โปรดก่อนเจ้าข้า เจ้าประคุณ ช่วยค้นพระคัมภีร์พระบาฬีพระไตรปิฎก จงพิจารณาให้ถ่องแท้แน่นอนก่อนเถิด โปรดชี้แจงแสดงเหตุผลต้นปลายให้โยมทราบ สิ้นข้อความตามที่วิมุติกังขานั้นเทอญ”

สังฆะพจน์

ตอบพระบรมราชปุจฉาปัญหา

ฝ่ายพระเจ้าวบรมวงศ์เธอกรมหมื่นนุชิตชิโนรส มหาประธานาธิบดีแห่งหมู่สังฆบริสัช พร้อมด้วยพระราชาคณะพระเถรานุเถระทั้งหลาย จึ่งได้แต่งคำวิสัชนาถวายพระพรตอบ พระบรมราชปุจฉาปัญหาว่าดั่งนี้คือ÷

" อาตมะภาพพระเถรานุเถระ ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาศถวายพระพรเจริญพระราชศิริสวัศดิ์ พิพัฒนะมงคลพระชนม์ศุขทุกประการจงมีแด่สมเด็จพระบรมมหาบพิตรพระราชสมภารจ้าว ผู้ทรงพระอนันตะคุณธรรมมหาประเสริฐ อาตมะภาพทั้งหลายได้ค้นพระคัมภีร์พระบาฬี ตรวจพิจารณาดูทั่วทุกพระสูตรทุกองกา ทั้งพิจารณาโดยอัตโนมัตยาธิบาย อณุโลมตามนิไสยปัจจัย กุศลาและอะกุศลายะถากรรมมัง โดยบุพเพสันนิวาศแต่ปรภพนั้นมีว่าดั่งนี้คือ÷

บุพพะกรรมอะกุศลอันใดจะได้มีใน สมเด็จพระบรมมหาบพิตร พระราชสมภารจ้าวนั้นเปนอันว่าหาบมิได้ พระองค์ก็ยังทรงบริสุทธิดำรงคงอยู่ในพระกุศลสุจริตธรรมแท้ แต่พระราชธิดาพระองค์หนึ่ง ซึ่งสิ้นพระชนม์ไปแล้วนั้น กับเสวะกามาตย์ราชบริพารผู้หนึ่งถึงแก่กรรมด้วย ท่านทั้งสองนี้ที่สิ้นชนม์ชีพนั้น เปนนิไสยปัจจัยอะกุศลกรรมปาณาติบาต ติดเนื่องมาแต่ในอดีตชาติปุเรภพบ้างก่อน จึ่งได้สิ้นพระชนม์แลถึงแก่กรรม ล่วงชนม์ชีพไปแต่ในชนมายุศม์น้อยๆ ก่อน สมเด็จพระบรมมหาบพิตรพระราชสมภารจ้าว ๆ นี้มีอภินิหารพระบารมีประดุจดั่ง สมเด็จพระพิชิตมารโมฬีศรี

สรรเพ็ชญ์พระพุทธจ้าว ๆ นั้นเล่าพระองค์ท่านก็มี พระราหุลเถระจ้าว ซึ่งเปนสมเด็จพระพุทธะบีโยรส ๑ แลมีพระสาริบุตรมหาเถระจ้าว ซึ่งเปนอรรคมหาพระพุทธะสาวก ๑ พระผู้เปนจ้าวพระอรหรรตทั้งสองพระองค์นี้ ก็เสด็จดับขันธ์เข้าสู่พระปรินิพพาน ล่วงลับพระชนมายุศม์ไปก่อน สมเด็จพระบรมสาศดาจาริย์ ผู้ทรงพระญาณยอดยิ่งเปนมิ่งมะกุฎ สมมุติพุทธางคกูรพระผู้ทรงพระภาคย์จ้าว พระอะระหังสัมมาสัมพุทโธ อาการที่พระพุทธชิโนรส แลพระอรรคมหาพุทธสาวก ทำลายเบญจะขันธ์สู่พระปรินิพพานก่อน สมเด็จพระพุทธองค์ผู้ทรงพระภาคย์จ้าวฉันใด ก็คล้ายกันกับอาการที่พระราชธิดา แลมาตะยานุมนตรีที่สนิทแห่ง สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารจ้าว ท่านทั้งสองล่วงชนม์ชีพไปสู่ปรโลกก่อน สมเด็จพระบรมธรรมิกะมหาราชาธิราชจ้าวฉนี้ ก็ย่อมเปนเวรานุเวรยะถากรรมฉันใด ดุจดั่งที่อาตมะได้รับพระราชทานถวายวิสัชนามาฉนี้ ขอถวายพระพร "

ที่ประชุมสังฆปรินายกในพระอุโบสถวัดพระเชตุพน คิดเขียนเสร็จแล้ว มอบส่งให้แก่นายเล่ห์อาวุทธ์ (บุญรอด) ๆ จึงเชิญคำตอบพระบรมราชปุจฉานำมาทูลเกล้า ฯ ถวาย พระบาทสมเด็จพระจ้าวอยู่หัว ๆ จึ่งค่อยคลายความโทมนัศในพระราชหฤไทยลงบ้าง โดยได้ทรงสดับรับรศพระธรรมของพระเถรานุเถระถวายวิสัชนากว้างขวางพิศดาร เปรียบเทียบในทางพระพุทธะวะจะนะพระสูตร จึ่งทรงพระราชศรัทธาเลื่อมใสในสังฆสุนทรพจน์ จึ่งทรงกำหนดเคารพต่อ พระบรมพุทธภาสิตเปนปริโยสาน ทั้งเปนพระบรมราชปรีชาญาณ ทรงชำนิชำนาญการพระพุทธสาศนาด้วย "

ประวัติ

บุตรภรรยาหลวงและอนุภรรยา
พะญาศรีสหเทพ
(ทองเพ็ง)

อนึ่งในสมัยนั้นพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ได้นำบุตรชายหญิงของตนถวายให้ทำราชการ ฉลองพระเดชพระคุณฝ่ายน่าฝ่ายใน ในพระบรมมหาราชวังแลในพระราชวังบวร ฯ หลายท่านหลายนาย ได้รับตำแหน่งยศตามสมควร

อนึ่งพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) มีบุตรชายคนใหญ่ (หัวปี) เกิดในครรโภทรประเทศ ท่านผู้หญิงน้อยภรรยาหลวงใหญ่นั้น ชื่อนายพึ่ง ๆ มีอายุศม์ได้ ๑๐ ปีจึ่งถวายตัวทำราชการ เปนมหาดเล็กไล่กาทรงบาตรภายในพระบรมมหาราชวัง ครั้นอายุศม์นายพึ่งได้ ๑๓ ปีทรงพระกรุณาโปรฎเกล้าฯ ให้นายพึ่งเปนมหาดเล็กรายงาน ดูแลผู้เลี้ยงสัตว์ป่าต่าง ๆ อยู่ในกรงขังตั้งไว้ ข้างพระที่นั่งไพศาลทักษิณด้านตวันออก ริมท้องพระฉลาทรงบาตรประตูสามน่า โปรฎเกล้า ฯ ให้นายพึ่งกราบบังคมทูลพระกรุณา ว่าด้วยรายงานสัตว์กรงนั้นป่วย, กรงนั้นล่ม, กรงนั้นเกิด, นายพึ่งได้รับราชการอยู่ข้างใน ปะปนกันกับพระสนมนางกำนัล ตั้งแต่อายุศม์ ๑๐ ปีถึงอายุศม์ ๑๔ ปี โตมากแล้วจึ่งโปรฎเกล้า ฯ ให้นายพึ่ง ออกจากพระบรมมหาราชวังฝ่ายใน ให้ออกไปรับราชการอยู่ฝ่ายน่า ให้เปนมหาดเล็กรายงานครองการดูแลแพะแกะ แล้วให้ไปตรวจตราดูแลราชการในโรงช้าง ช้างเผือกช้างสีประหลาดแลช้างสามัญทั่วไปทุกโรง

ขนึ่งนายพึ่งมีอายุศม์เจริญได้ ๑๗ ปีแล้ว จึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งนายพึ่ง ให้มีที่ตำแหน่งยศในราชการเปนที่ นายไชยขรรค์มหาดเล็ก หุ้มแพร ภายหลังโปรดเกล้าฯ ให้นายไชยขรรค์ (พึ่ง) เปนพนักงาน รายงานตรวจหนังสือใบบัตรใบบอก ในกรมมหาดไทย์ว่าวันหนึ่งมีมากน้อย กี่ฉบับ แล้วโปรดเกล้าฯ ให้นายไชยขรรค์ (พึ่ง) เปนต้นรับสั่ง เรียก ว่าฉลองพระโอฐสำหรับไปเชิญพระอาการ พระองค์เจ้าวแลเจ้าวฟ้ากับเจ้าวต่าง กรมที่ทรงพระประชวร แลอาการป่วยไข้ของท่านเสนาบดีแลขุนนางผู้ใหญ่ ให้นำมากราบบังคมทูลพระกรุณาในพระฉาก พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย มหัยสุริยพิมาน (ท้องพระโรง) (เรียกว่ามหาดเล็กรายงานอาการป่วยไข้) แล้วโปรดเกล้าฯ ให้เปนหัวน่าของมหาดเล็กรายงานอาการป่วยไข้ ให้มหาด เล็กรายงานในเวรรายงานนั้น นำอาการป่วยไข้มาแจ้งแก่นายไชยขรรค์ (พึ่ง)ๆ จึ่งนำข้อความตามรายงานอาการป่วยไข้ ขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาเสมอๆ ทุกคราว ทรงใช้สอยราชการหลายอย่างต่าง ๆ แปลก ๆ เปนที่ไว้วาง พระราชหฤไทยสนิทสนมมานมนาน จนเปนที่โปรดปรานได้รั้งงานราชการ มากทวีขึ้นทุกวัน จนมีพระบรมราชโองการดำหรัศสรเสริญ ในที่ประชุม ใหญ่เมื่อขึ้นพระแท่นออกขุนนาง ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย (ท้องพระโรง) มีพระราชบริหารว่าดั่งนี้ ☞ "เจ้าศรี เจ้ามีลูกเต้าเฉลียวฉลาดได้ราช การมาก ทั้งมีสติปัญญาสามารถพูดจาว่องไวคมสัน อ้ายพึ่งตาเปนมัน ฉลาดคมสันเหมือนพ่อ อ้ายพึ่งปีเดียวกันกับอ้ายอรรณพลูกของข้า แต่ อ้ายอรรณพลูกข้าคนนี้ มันมีแต่ความโง่หนักหนาเจ้าข้าเอ้ย เอ้ยอ้าย อรรณพมึงจงรีบไปฝากตัว เปนลูกศิษย์เจ้าศรีเสียเถิดหวา จะได้ฉลาด เหมือนอ้ายไชยขรรค์พึ่งบ้างหวา" มีพระราชดำหรัศเท่านี้แล้วก็เสด็จเข้าข้างใน

(มีคำอธิบายต่อไปว่า ในพระบรมราชดำหรัสว่า "อ้ายอรรณพ" นั้นคือ พระเจ้าวลูกยาเธอพระองค์เจ้าอรรณพ ภายหลังได้เปน พระเจ้าวราชวรวงศ์เธอกรมหมื่นอุดมรัตนราศรี)

บุตรที่ ๓ ของพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) เปนชาย ชื่อนายไผ่เกิดจาก ท่านผู้หญิงน้อยภรรยาหลวง นายไผ่ได้เปนที่จมื่นอินทรามาตย์ ปลัด กรมพระตำหรวจฝ่ายพระบวรราชวังรัชกาลที่ ๔ กรุงเทพ ฯ จมื่นอินทรา มาตย์ (ไผ่) ไม่สมัครับราชการ ในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าจ้าวอยู่หัว จึ่งบอกป่วยว่าสติเผลอเหมือนหนึ่งคนเสียจริต ภายหลังรักษาร่างกายหาย ป่วยบ้างแล้ว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าจ้าวอยู่หัว จึ่งมีพระบรมราช โองการโปรฎเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตรให้จมื่นอินทรามาตย์ (ไผ่) เปนหลวงอนุรักษ์ภูเบศร์ในกรมมหาดไทย เมื่ออายุศม์หลวงอนุรักษ์ภูเบศร์ (ไผ่) ได้ ๕๓ ปีก็ถึงแก่กรรม

บุตรที่ ๖ ของพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) เปนชายชื่อนายทองอิน ๆ เกิดจากคุณโภทรท่านผู้หญิงน้อยภรรยาหลวง นายทองอินมีร่างกายคล้ายบิดา คือคิ้วใหญ่ปลายคิ้วบัด งอนเชิดกลับขึ้นไปจดถึงขมับ ขนคิ้วดกยาวปก หลังตา มีหนวดที่ริมฝีปากมากยาวโง้งงอน มีเคราดกที่แก้มแลคางมาก มีรูปพรรณสัณฐานล่ำสันโตใหญ่ ผิวเนื้อดำแดงละเอียดเปนมันขลับ นิ้วมือนิ้วเท้าทั้ง ๒๐ นิ้วมีลักษณะ แหลมเรียวเฉลิมแช่มช้อยอ่อนโยน มี ลักษณะสังขารร่างกายทั้งสิ้นเหมือนบิดาแลปู่ เพราะฉนั้นบิดาจึ่งตั้งชื่อว่า นายทองอิน ต้นชื่อว่า (ทอง) นั้นคือ ต้นชื่อปู่แลต้นชื่อย่าต้นชื่อบิดา ต้นชื่อปู่ว่า (ทองขวัญ) ต้นชื่อย่าว่า (ทองขร) ต้นชื่อบิดาว่า (ทองเพ็ง)

จึงนำต้นชื่อปู่แลนำต้นชื่อย่าแลต้นชื่อบิดามาให้ชื่อว่า "นายทองอิน" นายทองอินได้เป็นที่หมื่นอินทรามาตย์ ปลัดกรมพระตำหรวจฝ่ายพระบวรราชวัง ในรัชกาลที่ ๔ กรุงเทพ ฯ แทนที่พี่ชาย หมื่นอินทรามาตย์ (ทองอิน) ผู้นี้ได้รับตำแหน่งที่ปลัดกรมพระตำหรวจ แต่อายุศม์ได้ ๑๙ ปี เปนที่โปรฎปรานในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าวอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ กรุงเทพ ฯมากมาย ครั้นถึงในรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพ ฯ หมื่นอินทรามาตย์ (ทองอิน) ได้เป็นหลวงพิพิธภักดี ในกรมพระกระลาโหมฝ่ายพระราชวังบวร ฯ หลวงพิพิธภักดี (ทองอิน) ผู้นี้ถึงแก่กรรมอายุศม์ ๕๒ ปี

อนึ่งพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) มีบุตรหญิงชื่อท่านจุ้ยเกิดจากอนุภรรยาชื่อท่าน (ปราง) ท่านจุ้ยได้ถวายตัวทำราชการฝ่ายใน ได้เป็นเจ้าจอมอยู่งานพระสนมไท ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าวอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ กรุงเทพ ฯ ทรงพระกรุณาโปรฎเกล้า ฯ พระราชทานเบี้ยหวัดปีละสองชั่ง ผ้าปี ๆ ละ ๑๕ สำรับแลหีบหมากทองคำ เปนเครื่องราชอิศริยยศเสมอเท่าเจ้าจอมอยู่งานบุตรเสนาบดี ทั้งได้เชิญพระแสงเช่นบุตรีเจ้าพะญาด้วย ครั้นสิ้นรัชกาลที่ ๓ แล้ว เจ้าจอมจุ้ยเปลี่ยนชื่อว่าลม้าย ๆ ผู้นี้ ได้เปนภรรยาพะญาสุรินทรราชเสนี ( )

อนึ่งพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) มีบุตรกับภรรยาหลวงเปนบุตรขนาดใหญ่ ๔ คน มีบุตรด้วยอนุภรรยาที่เปนบุตรขนาดใหญ่ ๗ คน พอที่จะถวายตัวทำราชการฉลองพระเดชพระคุณได้ ในรัชกาลที่ ๓ กรุงเทพ ฯ มีแต่ ๑๒ คนเท่านั้นคือ (๑) เจ้าจอมจุ้ย (๒) นายหล้า (๓) นายแย้ม (๔) นายนาก (๕) นายอ้น (๖) นายหรุ่น (๗) นายชื่น ๗ คนนี้ เปนบุตรอนุภรรยา ยังบุตรภรรยาหลวงอีก ๔ คน รวมเปน ๑๑ คนด้วยกัน แต่บุตรชายทั้ง ๖ นายฝ่ายอนุภรรยานั้น ได้เปนมหาดเล็กพิเศษทั้ง๖นายด้วยกัน

(ที่ ๖) นายหล่ำได้เปนที่นายสุริยาวุทธ์ มหาดเล็กหุ้มแพรฝ่ายพระราชวังบวร ฯ สมทบ ครั้นสิ้นรัชกาลที่ ๓ แล้วถึงรัชกาลที่ ๔ กรุงเทพ ฯ นายสุริยาวุทธ์ (หล่ำ) ได้ขึ้นไปรับราชการ อยู่ในเวรหลวงนายเสน่ห์รักษา ฝ่ายในพระบวรราชวังรัชกาลที่ ๔ กรุงเทพ ฯ ครั้งนั้นมาไม่ช้านานก็มากน้อย พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบวรราชโองการดำหรัศสั่งให้ทำสัญญาบัตร พระราชทานเลื่อนตำแหน่งยศนายสุริยาวุทธ์ (หล่ำ) ให้เปนที่นายจำนิจกรมมหาดเล็กฝ่ายพระบวรราชวัง ครั้นนายจำนิจ (หล่ำ) อายุศม์ได้ ๓๗ ปีเท่านั้นก็ถึงแก่กรรม

(ที่ ๗) นายแย้มได้เปนที่จมื่นราชนาคา ปลัดกรมพระคลังในขวา ในพระบรมมหาราชวัง ในรัชกาลที่ ๔ กรุงเทพ ฯ อายุศม์ได้ ๓๓ ปีถึงแก่กรรม

จมื่นราชนาคา (แย้ม) มีบุตรชายชื่อนายเลื่อน ๆ เกิดเมื่อณวันอังคาร เดือนสิบแรมแปดค่ำ ปีฉลูสัปตศกจุฬศักราช ๑๒๒๗ ปี (คุณตาของนายเลื่อนได้เปนที่ พะญามหาอรรคนิกร (ชื่อเหมั้น) ภายหลังนายเลื่อนได้เปนที่พระรังสรรคสารกิจในรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพ ฯ พระรังสรรคสารกิจ (เลื่อน) ได้ภรรยาชื่อท่านปลั่ง ๆ เปนบุตรีพระอนุบาลราชบุตร (หมอจ๋าย)

(ที่ ๘) นายนากได้เปนที่นายรองสนิทมหาดเล็กหุ้มแพร ในพระบรมมหาราชวังรัชกาลที่ ๔ กรุงเทพ ฯ อายุศม์ได้ ๕๑ ปีก็ถึงแก่กรรม

(ที่ ๙) นายอันได้เปนที่ขุนรักษ์ในกรมพระคลังในขวา ในพระบรมมหาราชวังรัชกาลที่ ๔ กรุงเทพ ฯ อายุศม์ได้ ๒๓ ปีก็ถึงแก่กรรม (ที่ ๑๐) นายชุ่ม

(ที่ ๑๑) นายหรุ่นมารดาถึงอนิจกรรม แต่เมื่อนายหรุ่นยังเยาว์อยู่มาก เปนกรรมพร้ามารดา ท่านทองพิมพ์พี่สาวพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ผู้เปนป้านายหรุ่นนั้นท่านทองพิมพ์จึงรับ นายหรุ่นผู้หลานกรรมพร้าไปเลี้ยงไว้ จนอายุศม์นายหรุ่นได้ ๖ ขวบเศษ ท่านทองพิมพ์เปนอุบาสิกาไปรักษาศีล

วันอุโบสถในวัดบวรนิเวศ ท่านทองพิมพ์จึ่งได้พานายหรุ่นหลานชาย ไปด้วยที่วัดบวรนิเวศในวันที่ไปรักษาอุโบสถ ขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังทรงพระผนวชเสด็จประทับจำพรรษาอยู่ในวัดบวรนิเวศ ได้ทอดพระเนตรเห็นหน้าตารูปร่างนายหรุ่น คล้ายพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) บิดา จึ่งยกพระราชหัดถ์ขึ้นจับศีร์ษะนายหรุ่นสั่น ๆ แล้วทรงพระปราไสเสมอ ๆ เปนการทรงหยอกเล่นเนือง ๆ ครั้นอายุศม์นายหรุ่นได้ ๗ ขวบเศษย่างเข้า ๘ ขวบ พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) บิดาจึ่งพานายหรุ่นบุตร ไปถวายตัวเปนศิษย์ ในทูลกระหม่อมวัดบน ๆ ประทานนายหรุ่นให้พระมหาศรีเปรียญตรีเอก เปนอาจาริย์สั่งสอนอักษรไทยแลขอมด้วย (พระมหาศรีนี้คือสมเด็จพระพุฒาจาริย์วัดประทุมคงคา) ครั้นอายุศม์นายหรุ่นได้ ๑๑ ปีทูลกระหม่อมพระวัดบนมีรับสั่งให้ หลวงนายฤทธิ์ (ทองอยู่) (คือพะญาบีราชโยธาบิดาพะญาไกรโกษา (เทศ) ให้หลวงนายฤทธิ์ (ทองอยู่) นำนายหรุ่นไปถวายตัว เปนมหาดเล็กไล่กาฝ่ายในเมื่อทรงบาตร ตามธรรมเนียมในรัชกาลที่ ๓ กรุงเทพ ฯ ครั้นนายหรุ่นมีอายุศม์ได้ ๑๓ ปีแล้ว ต้องออกจากน่าที่มหาดเล็กไล่กาฝ่ายใน ตกออกมาเปนมหาดเล็กอยู่ในเวรฤทธิ์ ครั้นนายหรุ่นมีอายุศม์ได้ ๑๕ ปีแล้ว นายหรุ่นไม่สมัคอยู่ในเวรฤทธิ์ นายหรุ่นย้ายไปอยู่ในเวรศักดิ์ ในสมัยนั้นหลวงนายศักดิ์ (ครุฑ) เปนนายเวรกรมมหาดเล็กเวรศักดิ์ เมื่อนายหรุ่นเปนมหาดเล็กหลวงเวรศักดิ์ ในรัชกาลที่ ๓ กรุงเทพ ฯ นายหรุ่นรับราชการหลวงบ้างเปนครั้งเปนคราว นายหรุ่นพอใจไปรับราชการฉลองพระเดชพระคุณ อยู่ในทูลกระหม่อมพระวัดบวรนิเวศเสมอ ๆ นายหรุ่นเปนคนแบกพระคัมภีร์ ในทูลกระหม่อมพระวัดบวรนิเวศ ไปเทศน์เสมอ ๆ

ครั้นเมื่อปีกุนตรีศกจุฬศักราช ๑๒๑๓ ปี พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเษกแล้ว จึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตร ให้นายหรุ่นเปนที่นายเสน่ห์ มหาดเล็กหุ้มแพรเวรเดช แล้วโปรดเลื่อนเปนที่จมื่นราชาบาลปลัดกรมพระตำหรวจ ประมาณ ๕ เดือนเศษทรงเปลี่ยนสัญญาบัตร พระราชทานใหม่ว่า "จมื่นราชานุบาล" (เดิมว่าจมื่นราชาบาล เติม (นุ) เข้าอีกเปนราชานุบาล) ภายหลังทรงเลื่อนตำแหน่งจมื่นราชานุบาล (หรุ่น) ให้เปนที่พระราชวรินทร์

ครั้นถึงรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพ ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ เลื่อนพระราชวรินทร์ (หรุ่น) ให้เปนพระมหามนตรีศรีองครักษ์ พระราชทานเครื่องราชอิศริยยศ มีโต๊ะหมากทองคำกับกาน้ำทองคำเปนต้น ภายหลังทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ เลื่อนตำแหน่งยศพระมหามนตรี (หรุ่น) เปนที่พญาศรีสหเทพปลัดบาญชี ในกรมมหาดไทยในพระบรมมหาราชวัง ครั้งนั้นจึ่งพระราชทานเครื่องราชอิศริยยศคือ พานหมาก, คนโทน้ำ, กระโถน, ล้วนทองคำทั้งสิ้น กับโต๊ะเงินคาวหวานคู่หนึ่งด้วย

ภายหลังทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตรพญาศรีสหเทพ (หรุ่น) เปนพญามหาอำมาตย์พระราชทานเครื่องยศ เพิ่มเติมอีกคือพานหมากทองคำ จำหลักลายกุดั่นเปนรูปราชสีห์ กับพระราชทานหีบหมากทองคำลงยาราชาวดี หลังหีบจำหลักเปนลายรูปราชสีห์ด้วย แล้วพระราชทานสายดพายสีน้ำเงิน แลพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์ (ตราความชอบหลายดวง) แลเงินบำนาญเลี้ยงชีพปีละ ๔๐๐๐ บาท

(ที่ ๑๒) นายชื่นบุตรพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ได้ถวายตัวเปนมหาดเล็กไล่กา ในรัชกาลที่ ๓ กรุงเทพ ฯ จนอายุศม์ได้ ๑๓ ปี นายชื่นจึ่งออกมาเปนมหาดเล็กอยู่เวรสิทธ์ ครั้นในรัชกาลที่ ๔ กรุงเทพ ฯ ทรงพระกรุณาโปรฎเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตรให้นายชื่นเปนที่ ขุนวิถีธรรมสัญจรเจ้าพนักงานในกรมพระนครบาล ภายหลังทรงเลื่อนขุนวิถีธรรมสัญจร (ชื่น) เปนหลวงวิสูตรโกษาในกรมท่ากลาง

ครั้นถึงในรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพ ฯ ทรงพระกรุณาโปรฎเกล้า ฯ ให้หลวงวิสูตรโกษา (ชื่น) เปนที่ พระดิฐการภักดีคงในกรมท่ากลาง ภายหลังทรงเลื่อนตำแหน่งยศพระดิฐการภักดี (ชื่น) เปนพะญาเจริญราชไมตรีอธิบดีศาลต่างประเทศ พะญาเจริญราชไมตรี (ชื่น) ถึงแก่กรรมอายุศม์ ๖๓ปี พะญาเจริญราชไมตรี (ชื่น) มีภรรยาหลวงชื่อท่านผู้หญิงจัน มีอนุภรรยามากหามีบุตรไม่ด้วยเปนหมัน

(ที่ ๑๓) นายช่วงได้เปนที่พะญาอภัยสงคราม ในรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพ ฯ

ลำดับวงศ์ตระกูล

พะญากฤติกานุกรกิจ (เล็ก) แต่บรรพบุรุษย์

ประชุมบรรพบุรุษย์ ต้นเชื้อต้นวงศ์ตระกูลเดิม ของพะญากฤติกานุกรกิจ (เล็ก) นั้นมีดังนี้คือ÷ หลวงรักษเสนา (จำหรัศ) ในกรมมหาดไทยในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจ้าวอยู่หัวพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ พระจ้าวแผ่นดินพระองค์ที่ ๓๒ สุดท้ายในกรุงศรีอยุทธยา หลวงรักษ์เสนา (จำหรัศ) มีบุตรหลายคน บัดนี้จะระบุชื่อบุตรที่มีเกียรติยศ ๕ คนเท่านั้นคือ÷

บุตรที่ ๑ เปนชายชื่อนายทองขวัญ ได้เปนที่นายชำนาญนายเวรกรมมหาดไทย ในรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพ ฯ ได้รับพระราชทานพานหมากคนโทน้ำกระโถนทองคำด้วย (คือเปนบิดาพะญาศรีสหเทพทองเพ็งนั้นเอง)

บุตรที่ ๒ เปนชายชื่อนายยิ้ม ๆ ได้เปนที่นายรัดนายเวรกรมมหาดไทย ในปลายรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพ ฯ

บุตรที่ ๓ เปนชายชื่อนายแย้ม ๆ ได้เปนที่นายแกว่นนายเวรกรมมหาดไทย ในปลายรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพ ฯ

บุตรที่ ๔ เปนชายชื่อนายช้ำ บุตรที่ ๕ เปนชายชื่อนายเขียว นายช้ำกับนายเขียวร่วมบิดามารดาเดียวกัน แต่ต่างมารดากันกับนายชำนาญ (ทองขวัญ) แลต่างมารดากันกับนายรัด (ยิ้ม) แลนายแกว่น (แย้ม)

เมื่อกรุงศรีอยุทธยาเสียพระมหานครแก่พม่าข้าศึกนั้น ท่านทองขาวอนุภรรยาหลวงรักษเสนา (จำหรัศ) นั้น ท่านทองขาวพานายช้ำกับนายเขียวบุตรของตน ทั้งสองหนีพม่าข้าศึกออกจากกรุงศรีอยุทธยา ไปอาไศรยอยู่ในเมืองนครราชสิมา ๆ หาได้เสียแก่พม่าไม่ เพราะเหตุนี้จึ่งมีข่าวเล่าลือกันอึงอื้อไปว่า นายช้ำกับนายเขียวทั้งสองคนพี่น้องนี้ พม่าข้าศึกพาไปไว้ในเมืองพม่าทั้งสองคนพี่น้องด้วยกัน

ครั้นเมื่อพระจ้าวตากยกกองทัพขึ้นไปตีเมืองนครราชสิมาจับพระจ้าวพิมาย (คือกรมหมื่นเทพย์พิพิธ) ซึ่งตั้งตนขึ้นเองเปนสมเด็จพระจ้าวแผ่นดินสยามเอกราชนั้น พระจ้าวตากจับพระจ้าวพิมายลงมาสำเร็จโทษแล้ว ครั้งนั้นท่านทองขาวมารดาพานายช้ำนายเขียวบุตร หนีกองทัพพระจ้าวตากไปอาไศรยอยู่ ในเมืองสุวรรณภูมิเขตรแดนลาวกาว

ครั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติตั้งพระประฐมวงศ์ ดำรงเปนสมเด็จพระจ้าวแผ่นดินสยามเอกราชที่ ๑

ในกรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยา (ที่ตำบลบางกอกฝั่งตวันออก) ครั้งนั้นท่านทองขาวมารดา พานายขำนายเขียวบุตรของตนทั้งสองคน มาจากเมืองสุวรรณภูมิประเทศลาวกาว มายังกรุงเทพ ฯ จึ่งได้พบปะกันกับนายชำนาญ (ทองขวัญ) ผู้เปนพี่ชายใหญ่ของนายขำนายเขียว ในสมัยนั้นนายชำนาญ (ทองขวัญ) ป่วยเปนโรคลมอัมพาต ไม่ได้รับราชการในกรมมหาดไทยได้ตามตำแหน่งตน นายชำนาญ (ทองขวัญ) จึ่งส่งนายขำนายเขียว น้องชายต่างมารดากันไปให้แก่ นายรัต (ยิ้ม) นายแกว่น (แย้ม) น้องของตน นายรัต (ยิ้ม) นายแกว่น (แย้ม) ก็เปนพี่ชายร่วมบิดาเดียวกันกับนายขำนายเขียว แต่ว่าต่างมารดากันเท่านั้น นายรัต (ยิ้ม) รับนายขำน้องชายไว้เปนนายรองนายเวร นายแกว่น (แย้ม) รับนายเขียวน้องชายไว้เปนนายรองนายเวร เมื่อนายขำกับนายเขียวเข้าไปรับทำราชการอยู่ในกรมมหาดไทยในปลายรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพ ฯ นั้น นายขำกับนายเขียวยังเปนคนหนุ่ม ๆ รุ่น ๆ อยู่มาก จึ่งมิได้ รับตำแหน่งราชการที่อะไรไม่

ครั้นถึงในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยรัชกาลที่ ๒ กรุงเทพมหานครนั้น นายขำได้เปนที่นายรัตนายเวรกรมมหาดไทย แทนที่นายรัต (ยิ้ม) พี่ชาย นายเขียวได้เปนที่นายแกว่นนายเวรกรมมหาดไทยแทนที่นายแกว่น (แย้ม) พี่ชายของตน

อนึ่งนายรัต (ขำ) ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมคลองหลอด (คือที่ตรงระหว่างมุมวัดราชบพิธ ต่อติดกันกับตึกกระทรวงโยธาธิการ ในรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพมหานคร)

อนึ่งนายแกว่น (เขียว) ตั้งบ้านเรือนอยู่ นอกกำแพงพระนครด้านตวันออกน่าคอกโควังหลวง (คือที่บ้านเจ้าพะญาธรรมาธิกรณ์ (ถะมั่ง) ตรงน่าคุกใหม่) แต่นายแกว่น (เขียว) เปนหมัน หามีบุตรหลานสืบวงศ์ตระกูลไม่

ฝ่ายนายรัด (ขำ) พี่ชายนายแก่วน (เขียว) นั้น นายรัด (ขำ) มี ภรรยาชื่อท่านทองอ่อน ๆ ผู้นี้ เดิมที่เปนชาวสวนบริบูรณด้วยทรัพย์สมบัติ บ้านเดิมบิดามารดาของท่านทองอ่อน ตั้งอยู่ในสวนต้นผลไม้ ในฝั่งตวันตก ปลายคลองบางไส้ไก่แขวงกรุงเทพ ฯ (คือที่พระปรางค์เหลืองวัดพิไชยญาติการาม) ด้วยเดิมเมื่อครั้งสมเด็จเจ้าพะญาบรมมหาพิไชยญาติ (ทัด) แต่ยังเปนพะญาศรีพิพัฒนรัตนราชโกษาธิบดี อยู่ในรัชกาลที่ ๓ กรุงเทพ ฯ แต่ก่อนนั้น ท่านผู้นี้มีศรัทธาจะสะฐาปะนาสร้างวัดพิไชยญาติการาม ครั้งนั้นรางวัดที่สวนตำบลปลายคลองบางไส้ไก่ จะได้สร้างวัดพิไชยญาติการาม ตามพระราชทานที่สวนเหล่านั้น เจ้าพนักงานกรมพระนครบาลรางวัดที่สวน กินเข้าไปขนัด ๑ ในที่สวนของท่านทองอ่อนภรรยานายรัด (ขำ) ท่านพะญาศรีพิพัฒน์ (ทัด) จึ่งขอซื้อ ที่สวนขนัดหนึ่งเศษ ๓ ร่องของท่านทองอ่อน ๆ จึ่งมีน้ำใจใสบริสุทธิ์ปราศจากมลทินโทษ ด้วยเปนผู้มีความเลื่อมใสศรัทธา ในพระบวรพุทธสาศนามาก ท่านทองอ่อนจึ่งยกสวนขนัด ๑ เศษ ๓ ร่องของตน ยกให้แก่ท่านพะญาศรีพิพัฒน์ รัตนราชโกษาธิบดี (ทัด) เปนส่วนที่อุทิศการกองกุศลผลบุญเข้าหุ้นส่วน ในการสร้างวัดพิไชยญาติการามตามศรัทธาด้วย ท่านทองอ่อนหาได้คิดราคาค่าที่สวนของตนไม่ ไม่รับเงินราคาค่าสวนขนัด ๑ เศษสามร่อง เพราะเหตุดั่งที่กล่าวมานี้จึ่งมีความว่า เมื่อพะญาศรีพิพัฒน์ รัตนราชโกษาธิบดี (ทัด) ได้เปนสมเด็จเจ้าพะญาบรมมหาพิไชยญาติ ในรัชกาลที่ ๔ กรุงเทพ ฯ แล้ว ท่านจึ่งได้อุปถัมภ์บำรุงบุตรหลานในวงศ์ตระกูล ของท่านทองอ่อนตลอดมาจนท่านถึงแก่พิราลัย

อนึ่งนายรัด (ขำ) สามีท่านทองอ่อนภรรยา อยู่กินด้วยกันมีบุตรหลาย

คน แต่ไม่สมควรจะออกชื่อจนหมด บัดนี้จะระบุชื่อบุตรหญิง ๓ คนกับบุตรชาย ๑ คนรวม ๔ คนเท่านั้น แต่จะระบุชื่อบุตรชายคนเล็กก่อน คือบุตรชายคนเล็กชื่อนายทองสุก ๆ ได้มีภรรยาชื่อท่านพลับ ๆ เปนบุตรขุนศรีสำหรวจ สำหรับตรวจสอบทนาณตวงข้าวค้าขาย

นายทองสุกสามีอยู่กับท่านพลับภรรยา ที่บ้านเดิมในสวนของท่านทองอ่อนมารดา ที่เหลือจากถวายเปนที่สร้างวัดพิไชยญาติการาม บ้านนายทองสุกอยู่ที่หลังวัดพิไชยญาติการาม นายทองสุกได้เข้าไปรับปฏิบัติประพฤติตน เปนคนทำราชการในกรมมหาดไทย ได้เปนที่นายรองนายเวรของนายรัต (ขำ) ผู้เปนบิดาของนายทองสุก ในรัชกาลที่ ๒ กรุงเทพมหานคร

ครั้นถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ กรุงเทพ ฯ นั้น นายรัต (ขำ) นายเวรกรมมหาดไทยชราลงมาก นายรัต (ขำ) จึ่งได้ไปขอลาท่านเจ้าพะญาอภัยภูธร (น้อย) ที่สมุหนายกอรรคมหาเสนาบดีกรมมหาดไทย ๆ ก็มีบัญชาอนุญาตยอมให้ลาออกนอกราชการ แต่กราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทาน เบี้ยหวัดให้นายรัต (ขำ) ได้รับพระราชทานได้คงเดิม ก็ทรงพระกรุณาพระราชทานให้ตามความชอบ ที่นายรัต (ขำ) ทำราชการมาถึงสามแผ่นดินแล้ว สมควรจะได้รับเงินผลประโยชน์เปนเบี้ยบำนาญ จึ่งทรงพระกรุณาโปรฎเกล้า ฯ พระราชทานเงินเบี้ยหวัดให้นายรัต (ขำ) ได้ รับพระราชทานเปนเบี้ยบำนาญเลี้ยงชีพตลอดชีวิตร นายรัต (ขำ) ขอลาออกนอกราชการแล้ว อยู่บ้านกับท่านทองอ่อนภรรยาที่บ้านในสวนหลังวัดพิไชยญาติการามแขวงกรุงเทพ ฯ

อนึ่งที่บ้านเดิมของบิดามารดานายรัต (ขำ) ให้อยู่นั้น ตั้งอยู่ที่ตำบลริมคลองหลอดฝั่งตวันออก (คือมุมกระทรวงโยธาธิการ) นายรัต (ขำ)

ยกที่บ้านเดิมให้แก่ท่านทรัพย์บุตรีคนใหญ่ ให้เปนกรรมสิทธิ์โดยเปนบุตรหัวปีมีความอุปการะบิดามารดา ภายหลังท่านไม่ชอบใจอยู่ในบ้านที่บิดายกให้ ท่านทรัพย์อยากจะย้ายบ้านไปอยู่ในสวนบางขุนเทียน ท่านทรัพย์จึงได้ขายที่บ้านเดิมของตน ให้กับพระศรีกาฬสมุด (สุก) ๆ จึ่งได้สร้างบ้านเรือน ใหญ่โตระโหฐานเปนที่สำราญรมย์ นั่งชมนอนชมบ้านเรือนของตนมาช้านาน ครั้นในรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพ ฯ ทรงพระกรุณาโปรฎเกล้า ฯ ดำหรัศสั่งเจ้าพนักงานกระทรวงพระนครบาล ให้จัดซื้อที่ดินอาเลอหนึ่งริมคลองหลอดฝั่งตวันออก จะทรงสร้างวัดราชบพิธสถิตย์มหาสิมาราม ครั้งนั้นที่บ้านพระศรีกาฬสมุด (สุก) จึ่งต้องขาย ให้แก่รัฐบาลเปนที่สร้างวัดราชบพิธ บ้านพระศรีกาลสมุดตกเปนที่มุมวัดราชบพิธด้านเหนือบ้าง ตกเปนที่กระทรวงโยธาธิการบ้างตกเปนถนนหว่างกลางบ้าง

ฝ่ายนายรัด (ขำ) อยู่บ้านท่านทองอ่อนภรรยา ในสวนที่ตำบลหลังวัดพิไชยญาติการามนั้น ไม่ช้านานกี่มากน้อยประมาณราวสองปีสามปีเศษท่านทองอ่อนภรรยานายรัต (ขำ) ถึงอนิจกรรม ฝ่ายนายรัต (ขำ) แก่ชราลงมากไม่สามารถ ที่จะทำการฌาปะนะกิจปลงศพท่านทองอ่อนภรรยาได้ ครั้งนั้นพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ซึ่งเปนญาติกันอันสนิท กับนายรัด (ขำ) สามีท่านทองอ่อนนั้น พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) จึ่งได้เป็นเจ้างาน จัดการฌาปะนะกิจปลงศพท่านทองอ่อนสะใภ้ ที่วัดอินทารามในคลองบางกอกใหญ่ ด้วยเปนวัดของท่านสร้าง

ครั้นเมื่อพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ถึงแก่กรรมแล้วไม่ช้านานหนัก นายรัต (ขำ) ก็ถึงแก่กรรมตามกันไปเปนลำดับ ครั้งนั้นนายทองสุกบุตรนายรัด (ขำ) ซึ่งได้รับทรัพย์มรฎกของบิดา จึ่งเป็นผู้จัดการศพบิดาเปนผู้อำนวยการ เจ้ามื่นเสมอใจราช (เอม) แต่ยังเปนนายเอมอยู่นั้น นายเอม

มหาดเล็กรายงานทำกำบั้งหลวง นายเอมเปนผู้ช่วยทำการศพนายรัต (ขำ) ด้วย เพราะว่านายเอมเปนหลานเขยนายรัต (ขำ) ด้วยภรรยานายเอม ชื่อท่านทองคำเปนบุตรีที่ ๓ ของท่านปราง ๆ ผู้นี้ เปนบุตรีของนายรัต(ขำ) ด้วยเหมือนกัน ท่านปรางเปนยายท่านผู้หญิงเล็ก ภรรยาพะญามหาอำมาตย์ (หรุ่น) ๆ นี้ เปนบุตรพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) วงศ์เดียวกัน นายทองสุกบุตรนายรัต (ขำ) พร้อมกัน กับเจ้าหมื่นเสมอใจราช (เอม) หลานเขย ช่วยกันทำการปลงศพนายรัต (ขำ) ที่วัดพิไชยญาติการามจนสำเร็จกิจการฌาปะนะกิจเสร็จแล้ว

อนึ่งนายทองสุกบุตรนายรัต (ขำ) นั้นเปนผู้ชอบพอคุ้นเคยไปมาหาสู่ถูกอารมณ์ต้องอัทยาไศรยกัน กับนายแก้วภักดี ๆ ผู้นี้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ ริมบ้านพะญาสีหราชเดโช (พิน) สามีท่านผู้หญิงงิ้วภรรยา ริมฝั่งคลองบางกอกใหญ่เยื้องน่าวัดราชสิทธารามข้าม แต่พะญาสีหราชเดโช (พิน) ยังเปนที่จมื่นไชยพร ในรัชกาลที่ ๓ กรุงเทพฯ ๆ ครั้งนั้นเอง เจ้าพะญาระวิวงศ์มหาโกษาธิบดี (ขำ) แต่ยังเปนที่จมื่นราชามาตย์ (ขำ) ปลัดกรมพระตำหรวจในรัชกาลที่ ๓ กรุงเทพฯ จมื่นราชามาตย์ (ขำ) มีกิจราชการ จะต้องออกไปชำระความเมืองจันทบุรี ด้วยเรื่องผู้ร้ายชุกชุมแลตรวจราชการบ้านเมืองด้วย ครั้งนั้นจมื่นราชามาตย์ (ขำ) จึ่งได้พูดกันกับนายแก้วภักดีนายเวรกรมพระตำหรวจว่าดังนี้ ☞ " ข้าพเจ้าอยากได้เสมียรที่เขียนหนังสือดี ๆ เรียบร้อยทั้งรวดเร็วทั้งงดงามพร้อม กับเปนผู้เรียบเรียงถ้อยคำเปนด้วย แลเรียงเรืองความดีสักคนหนึ่ง " นายแก้วภักดีจึ่งพูดตอบจมื่นราชามาตย์ว่าดังนี้ ☞ " กระผมเห็นมีอยู่คนหนึ่งชื่อนายทองสุกบุตรนายรัต (ขำ) นายทองสุกเปนผู้ฝึกหัดมีฝีมือ เขียนหนังสือไทยดีทั้งเรียบร้อยเร็วด้วยพร้อม ทั้งเรียบเรียงถ้อยคำสำนวนทาง

ความเปนด้วย ทั้งเปนผู้ชอบพอคุ้นเคยสนิทสนมกับกระผมมาช้านาน กระผมจะขอรับอาษาไปชักชวนนายทองสุกนั้น ให้มาทำราชการอยู่กับใต้เท้าด้วย เห็นว่าบ้านนายทองสุกอยู่ริมวัดพิไชยญาติ ๆ อยู่ฝั่งฟากตวันตกใกล้กันกับบ้านใต้เท้า เห็นที่นายทองสุกจะเต็มใจไปทำราชการ ในบ้านใต้เท้าตลอดด้วย"

ครั้งนั้นนายแก้วรักดีจึ่งนำพานายทองสุกมามอบให้จมื่นราชามาตย์ (ขำ) ๆ จึ่งมีความกรุณาจิตรคิดรักใคร่ชอบน้ำใจ ในฝีมือและฝีปากนายทองสุก ๆ เปนผู้ชอบพอ ของจมื่นราชามาตย์ (ขำ) สนิทสนมมานมนาน จนเปนที่ซื่อถือไว้ใจในนายทองสุกทุกประการ จมื่นราชามาตย์มีความกรุณาเอื้อเฟื้อเจือจาน ให้เงินทองสิ่งของแก่นายทองสุกทุกประการ จนนายทองสุกเปนผู้มั่งมีสีสุกขึ้นมาก ทั้งมีทรัพย์สมบัติแลมีอำนาจมากจนพระหลวงจะสู้ไม่ได้ แต่จมื่นราชามาตย์ (ขำ) ชอบใช้นายทองสุก ใกล้ชิดสนิทสนมเปนที่ไว้ใจในราชการต่าง ๆ จึ่งไม่ได้ยกย่องให้มียศบรรดาศักดิ์เปนขุนนางที่ใดไม่ เปนแต่ให้อำนาจใหญ่กว่าพระหลวง แลให้มีผลประโยชน์มากกว่าพระหลวงด้วย นายทองสุกทำราชการอยู่ในจมื่นราชามาตย์ (ขำ) ตลอดจนสิ้นแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ กรุงเทพมหานคร

ครั้นถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ กรุงเทพมหานคร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งจมื่นราชามาตย์ (ขำ) บุตรที่ ๒ ของสมเด็จเจ้าพะญาบรมมหาประยุรวงศ์ (ดิศ) ให้จมื่นราชามาตย์ (ขำ) ได้เปนที่เจ้าพะญาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดีที่พระคลัง เจ้าพะญาพระคลังจึ่งตั้งนายทองสุกเปนที่ หมื่นนิพนธ์อักษรนายเวรพิเศษในกรมท่าให้หมื่นนิพนธ์อักษรเปนหัวน่านายเวรทั้ง ๔ หมื่นนิพนธ์อักษร (ทองสุก) จึ่งได้รับผลประโยชน์ใหญ่ยิ่งกว่า ข้าราชการในกรมท่าทั้งหลายที่เปนเจ้าพนักงานผู้น้อย ครั้งหนึ่งท่านเจ้าพะญาทิพากรวงศ์ (ขำ) จะทำเรื่อง

ราวขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา ขอพระบรมราชานุญาตโปรดเกล้า ฯ ให้หมื่นนิพนธ์อักษร (ทองสุก) เปนพระศรีธรรมสาร แต่หมื่นนิพนธ์อักษร (ทองสุก) ร้องทุกข์ไม่รับตำแหน่งยศ เพราะเหตุนี้หมื่นนิพนธ์อักษร(ทองสุก) จึ่งไม่ได้เปนขุนนางในตำแหน่งราชการ

ครั้นอยู่มากาลสมัยหนึ่งจึ่งท่านเจ้าพะญาทิพากรวงศ์ (ขำ) ชราลงมาก มีอาการป่วย ๆ ไข้ ๆ จะรับราชการฉนองพระเดชพระคุณในกรมท่าไม่ได้ จึ่งทำใบลาขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา ขอพระราชทานกราบถวายบังคมลาออกนอกราชการ ครั้งนั้นก็โปรดเกล้า ฯ พระราชทานราชการในกรมท่าให้ตกมาอยู่ในพระจ้าวน้องยาเธอกรมขุนวรจักรานุภาพ ๆ ได้เปนที่เสนาบดีในกรมท่าว่าราชการต่างประเทศ ในปลายรัชกาลที่ ๔ กรุงเทพ ฯ

ฝ่ายหมื่นนิพนธ์อักษรแก่ชราลงมาก ทั้งหากเห็นว่าถ้าจะอยู่ไปในกรมท่าใหม่นี้ ก็เหมือนเปนลูกเมียน้อยของข้าในกรมขุนวรจักรานุภาพ การงานหนักหนาจะใช้ให้เราทำเต็มมือ ผลประโยชน์คงตกอยู่กับข้าในกรมทั้งสิ้น เมื่อมีความผิดคงจะตกอยู่กับเรา ถ้าความชอบคงตกอยู่กับพวกเขา ทั้งเสนาบดีใหม่ก็ไม่สู้จะเข้าพระไทย ในรั้วงานราชการกรมท่าท่านหาสู้จะชำนาญไม่ ท่านทรงชำนาญแต่ในราชการกรมพระนครบาล เพราะเหตุฉนี้หมื่นนิพนธอักษรจึ่งทำใบลาถวายพระจ้าวน้องยาเธอกรมขุนวรจักรานุภาพ ๆ ทรงพระอนุญาตให้หมื่นนิพนธ์อักษรออกนอกราชการกรมท่ากลาง

อนึ่งหมื่นนิพนธ์อักษร (ทองสุก) ผู้นี้ มีบุตรกับท่านพลับภรรยาใหญ่ ๓ คน เปนชายทั้ง ๓ คนจะระบุชื่อแต่คนเดียวเท่านั้นคือ ชื่อนายเล็ก ๆ มีภรรยาชื่อท่านรศ เปนบุตรี เสมียรตรารอด (เชื้อรามัญ) ในกรมท่าบ้านอยู่ริมเชิงตพานถ่าน ถนนตีทองวัดสุทัศน์เทพยวราราม แต่ยังเปนที่หมื่นวิเศษอักษรนายเวรกรมท่า ในรัชกาลที่ ๔ กรุงเทพ ฯ ครั้นถึงในรัชกาล

ที่ ๕ กรุงเทพ ฯ ทรงพระกรุณาโปรฎเกล้า ฯ ให้พะญาเทพประชุน (ท้วม) บุตรสมเด็จเจ้าพะญา บรมมหาประยุระวงศ์ (ดิด) เปนเจ้าพะญาภาณุวงศ์ มหาโกษาธิบดีที่พระคลังเสนาบดีกรมท่า ครั้งนั้นเจ้าพะญาภาณุวงศ์ (ท้วม) มีบัญชาสั่ง ให้หาตัวหมื่นนิพนธ์อักษร (ทองสุก) เข้ามาหา จะให้รับราชการในตำแหน่งพระดิฐการภักดีในกรมท่าต่อไป เพราะเปนผู้มีความรอบรู้ราชการในกรมท่ามาก ครั้งนั้นหมื่นนิพนธ์อักษร (ทองสุก) ร้องว่า ตนเปนคนสูงอายุคมีชราลงมาคแล้ว ไม่สามารถอาจรับราชการฉนองพระเดชพระคุณ ในกรมท่าต่อไปเช่นแต่ก่อนนั้นไม่ได้

ฝ่ายท่านเจ้าพะญาภาณุวงศ์ (ท้วม) ซึ่งเปนผู้ชอบพอคุ้นเคยกันมาก กับหมื่นนิพนธ์อักษร (ทองสุก) โดยมาก หากจะอุดหนุนช่วยบำรุงยศศักดิ์บ้างก็ไม่รับฉนั้นแล้ว ท่านจึ่งมีบัญชาสั่งให้หาตัวนายเล็ก บุตรหมื่นนิพนธ อักษร (ทองสุก) ให้เข้ามาหาท่าน ๆ จึ่งตั้งนายเล็กเปนที่หมื่นวิสูตรอักษร นายเวรกรมท่า เปนการอุดหนุนหมื่นนิพนธอักษร (ทองสุก) ผู้เปนคนชอบพอคุ้นเคยกันมาช้านานแล้ว

ครั้นเจ้าพะญาภาณุวงศ์ (ท้วม) ชราลงมาก กราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งกรมท่าแล้ว จึ่งทรงพระกรุณาโปรฎเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรประการ เปนเสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ (คือกรมท่า) พระองค์ท่านจึ่งกราบบังคมทูลพระกรุณา ขอพระราชทานเลื่อนตำแหน่งยศหมื่นวิสูตรอักษร (เล็ก) เปนหลวงวิสูตรอักษร คงทำราชการอยู่ในกระทรวงต่างประเทศ

ครั้งเมื่อทรงพระกรุณาโปรฎเกล้า ฯ ตั้งกระทรวงยุติธรรมเปิดศาลสถิตยยุติธรรมแล้ว จึ่งทรงพระกรุณาโปรฎเกล้า ฯ เลื่อนตำแหน่งยศ หลวงวิสูตรอักษร (เล็ก) เปนที่พระศรีธรรมสาร ปลัดทูลฉลองแลกองบาญชีกลาง

ในกระทรวงยุติธรรม ภายหลังได้ราชการเรียบร้อยดีขึ้นมากกว่าเก่าหลายเท่า จึ่งทรงพระกรุณาโปรฎเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตร ให้เปนพะญากฤติกานุกรกิจ (เล็ก) ๆ ผู้นี้ ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์หลายดวงเปนเกียรติยศ

ครั้นอยู่มากาลสมัยหนึ่งจึ่งพะญากฤติกานุกรกิจ (เล็ก) ป่วยเปนโรคชราถึงแก่กรรม เมื่อวันเสาร์เดือนห้าขึ้นสี่ค่ำ ปีฉลูโทศกจุฬศักราช ๑๒๖๒ ปี เปนปีที่ ๓๓ ในรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพ ฯ ตรงกับวันที่ ๒๓ มินาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๙ พะญากฤติกานุกรกิจ (เล็ก) เมื่อถึงแก่กรรมอายุศม์ได้ ๕๖ ปี แต่ท่านผู้นี้เกิดเมื่อปีมะแมนพศก พะญากฤติกานุกรกิจ (เล็ก) มีภรรยาชื่อท่านผู้หญิงรศ ๆ มีบุตรชาย ๓ คนบุตรหญิง ๓ คนรวม ๖ คน

บุตรที่ ๑ เปนหญิงถึงอนิจกรรม บุตรที่ ๒ เปนชายชื่อนายเถื่อน ๆ ผู้นี้ได้ไปเล่าเรียน วิทยาในโรงเรียนกรุงปารีศประเทศยุโหรป อยู่ในประเทศฝรั่งเศศได้ ๑๐ ปีจึ่งกลับเข้ามากรุงเทพ ฯ ถึงเมื่อเดือนมิถุนายนรัตนโกสินทรศก ๑๒๐ บุตรที่ ๓ เปนชายชื่อนายเลียบ ๆ ได้ออกไปเล่าเรียน กฎหมายในประเทศยุโหรปในโรงเรียนเนติบัณฑิตย์

ท่านพวกนี้ก็นับว่าเปนสาขาญาติกัน กับพวกบุตรหลานเหลนโหลนหลินเหลือ แห่งพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ด้วยเหมือนกัน

(ลำดับวงศ์ตระกูลพะญากฤติกานุกรกิจ (เล็ก) ขอหยุดงดไว้แต่เพียงเท่านี้ก่อนเทอญ ต่อนี้ไปจะได้กล่าวพรรณาถึงบาญชี ชื่อบุตรหลานเหลนของพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ต่อไป จนตลอดวงศ์ของท่านนั้นโดยพิศดารถึงในรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพ ฯ ด้วย)

ลำดับวงศ์ตระกูล

ท่านเทศน้องสาวพะญาศรีสหเทพ

(ทองเพ็ง)

อนึ่งนายชำนาญ (ทองขวัญ) มีบุตร ๓ คน กับท่านทองขอนภรรยาหลวง บุตรที่ ๑ เปนหญิงชื่อท่านทองพิมพ์ ๆ ผู้นี้ ถวายตัวเปนพรหมจรรย์เปนอุบาสิกาในพระบวรพุทธสาศนาหามีสามีไม่ บุตรที่ ๒ เปนชายชื่อนายทองเพ็ง ๆ ผู้นี้ ภายหลังได้เปนที่หมื่นพิพิธอักษร แล้วเปนหลวงราชเสนาแล้วเปนพระศรีสหเทพ แล้วเปนพะญาศรีสหเทพ

บุตรที่ ๓ เปนหญิงชื่อท่านเทศ ๆ ผู้นี้ ได้เปนภรรยาหลวงแต่งงานกันกับหลวงศรีเสนา (ทองอ่อน) หลานพะญาไชยวิชิตรผู้รักษากรุงเก่า หลวงศรีเสนา (ทองอ่อน) ผู้นี้ เปนข้าราชการในรัชกาลที่ ๓ กรุงเทพ ฯ เพราะฉนั้นจึ่งได้ไปราชการสักเลขด้วยพะญามหาอำมาตย์ (ป้อม) เมืองลาวนั้นจึ่งไปพบจ้าวอนุเปนขบถยกกองทัพมาตีเมืองนครราชสิมา จ้าวอนุเวียงจันท์จับตัวหลวงศรีเสนา (ทองอ่อน) ไปได้ สั่งให้ฆ่าหลวงศรีเสนา (ทองอ่อน) เสีย ที่ตำบลบ้านพรานพร้าวฝั่งแม่น้ำโขงตรงน่าเมืองเวียงจันท์ แล้วจ้าวอนุก็หนีกองทัพไทยไปอาไศรยอยู่ ในเมืองลาวพวนเขตรแดนกรุงเว้ญวน

ท่านเทดน้องสาวพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) นั้น ท่านเทดเปนภรรยาหลวงของหลวงศรีเสนา (ทองอ่อน) ท่านเทดมีบุตรด้วยกันกับหลวงศรีเสนา (ทองอ่อน) มีบุตรหลายคนที่ควรจะระบุชื่อแต่คน ๒ นั้นคือ มีบุตรหญิงชื่อท่านอิ่ม ๆ เปนภรรยาหลวงในพะญาศรีสุนทรโวหาร (ฟัก) เจ้ากรมพระอาลักษณ์ ในรัชกาลที่ ๔ แลรัชกาลที่ ๕ ท่านผู้หญิงอิ่มมีบุตรที่ควรจะระบุชื่อแต่ ๒ คนที่มีเกียรติยศเท่านั้นคือ

บุตรหญิงชื่อท่านพัน ๆ ผู้นี้เปนภรรยา พะญามหานิเวศ (กระจ่างตา) บุตรพะญาธรรมจรัญญานุกูลมนตรี (จำเริญ) เชื้อวงศ์ตระกูลพราหมณ์ ท่านพันมีบุตรกับพะญามหานิเวศ (กระจ่างตา) คนเดียวแล้วก็ถึงแก่กรรมทั้งมารดาแลบุตร

บุตรที่ ๒ ของท่านผู้หญิงอิ่มศรีสุนทรนั้น เปนชายชื่อนายกระมล ๆ ได้เปนที่ พะญาศรีสุนทรโวหารแทนที่บิดา ในรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพมหานคร พะญาศรีสุนทรโวหารได้ภรรยาชื่อ ท่านผู้หญิงพึ่งวงศ์เดียวกัน ท่านผู้หญิงพึ่งนั้นบิดาชื่อพระคชภักดี (ท้วม) เจ้ากรมพระคชบาลฝ่ายพระราชวังบวร ฯ ในรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพ ฯ มารดาท่านผู้หญิงพึ่งชื่อท่านริ้ว ๆ เปนบุตรพระจันทราทิตย์ ๆ เปนผ่ายเขยในพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ท่านนุ่นภรรยาพระจันทราทิตย์ ซึ่งเปนมารดาท่านริ้ว ท่านนุ่นเปนญาติกันอันสนิทในท่านพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) เพราะเหตุฉนั้นจึงนับว่า พะญาศรีสุนทรโวหาร (กระมล) สามี กับท่านผู้หญิงพึ่งภรรยา จึงว่าเปนสามีภริยาร่วมวงศ์ญาติอันเดียวกัน ในชั้นวงศ์พะญาศรีสหเทพด้วยกัน

อนึ่งพะญาศรีสุนทรโวหาร (กระมล) อยู่กินด้วยกันกับท่านผู้หญิงพึ่งมีบุตรหลายคนสมควรจะระบุชื่อแต่คนเดียวเท่านั้นคือ มีบุตรหญิงชื่อท่านถวิล ๆ ผู้นี้ได้เปนภรรยาพระไพศาลศิลปสาร (สนั่น) ๆ ผู้นี้ เปนบุตรพะญาไชยสุรินทร์ (หม่อมหลวงเจียม) ผู้นี้เปนบุตรพะญาราชภักดี (หม่อม

ราชวงศ์ช้าง) ๆ ผู้นี้ เปนบุตรหม่อมจ้าวฉิม ๆ ผู้นี้ เปนบุตรจ้าวฟ้าทับกรมหลวงเทพยหริรักษ์ ๆ พระองค์นี้ เปนบุตรสมเด็จพระจ้าวพี่นางเธอพระองค์น้อย จ้าวฟ้ากรมพระศรีสุดารักษ์ ๆ พระองค์นี้ เปนสมเด็จพระเชษฐภคินี ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ รัชกาลที่ ๑ กรุงเทพมหานคร เพราะเหตุฉนี้จึ่งนับว่าพระไพศาลศิลปสาร (สนั่น) เปนสามีท่านถวิลต่างวงศ์กันกับภรรยา ภรรยาเปนวงศ์ตระกูลพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) สามีเปนวงศ์ราชตระกูลอันสูงศักดิ์ถาวรรคถาน ในรัชกาลทั้ง ๕ แผ่นดินกรุงเทพ ฯ

อนึ่งท่านถวิลบุตรีพะญาศรีสุนทรโวหาร (กระมล) บิดา ท่านผู้หญิงพึ่งมารดานั้น ท่านถวิลมีบุตรเปนชายชื่อนายตั๋ว

อนึ่งท่านเทศน้องสาว พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) นั้น ท่านเทศมีบุตรีสองคน คนใหญ่ชื่อท่านอิ่มเปนภรรยาพะญาศรีสุนทรโวหาร (ผัก) ได้กล่าวแล้วข้างบนนี้มีแจ้งปรากฎชัด ท่านอิ่มมีน้องสาวคนหนึ่งชื่อท่านเอี่ยม ๆ เปนภรรยาพระรัตนพิมล (คล้าย) หามีบุตรสืบเชื้อวงศ์ตระกูลไม่

พวกบุตรหลานเหลนโหลน ของพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) นั้น ท่านพวกนี้ต้องที่นับว่า ฝ่ายบรรพบุรุษย์ต้นวงศ์ตระกูล (ชาย) เดิม เปนเสนาบดีในกรุงศรีอยุทธยาโบราณ ฝ่ายบรรพสัตรีมีต้นวงศ์ตระกูล (หญิง) เดิมเปนเจ้าพะญาจักรกรีรามัญเสนาบดี ในพระจ้าวตากกรุงธนบุรีศรีอยุทธยา (บางกอกสยาม) ถ้าจะนับทั้งสองฝ่าย ในบรรพบุรุษย์แลบรรพสัตรี ก็มีตำแหน่งยศปรากฎในตำราว มหามุขมาตยานุกูลวงศ์ ว่าเปนวงศ์ตระกูลท่านเสนาบดี ฝ่ายไทยแลฝ่ายรามัญด้วยกันทั้งสองข้าง ดุจดังที่ได้แสดงมาแต่ต้นนั้นเสร็จแล้ว เรื่องนี้คัดออกมาจากตำราโบราณ ทั้งได้ถามบุตรหลานเหลนโหลน ของท่านพวกนี้ที่ยังมีชีวิตรอยู่บอกเล่าให้ฟังบ้าง

(ไผ)

ลำดับวงศ์ตระกูล

ท่านเจ้าพะญารามจัตุรงค์จักรกรีรามัญ

(นามเดิมชื่อมะโดด)

ต้นวงศ์ตระกูลท่านทองขอนภรรยานายชำนาญ (ทองขวัญ) นายชำนาญ (ทองขวัญ) เปนบิดาพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ท่านทองขอนเปนมารดาพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง)

"กิระกิจจะ" ดั่งจะได้สดับเสาวนาการ สืบทราบกาลโบราณ มาจากตำราคัมภีร์ใบลาน จานเปนอักษรรามัญแลอักษรไทย์ลงไว้ ในใบลานผูกสั้น ๆ คล้ายคัมภีร์สวดมนต์ ซึ่งเปนของพระสารสาสน์พลขันธ์ (สมบุญ) บุตรเขยพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) พระสารสาสน์พลขันธ์ (สมบุญ) บอกว่า ตำราคัมภีร์ใบลานนี้เปนของหลวงวิสูตร ๆ เปนน้องชายร่วมบิดาแลมารดาเดียวกันมา กับท่านทองขอนมารดาพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ในตำราคัมภีร์ใบลานนั้นแปลเปนภาษาไทยได้ข้อความว่าดั่งนี้

อนึ่งเดิม ท่านเจ้าพะญารามจัตุรงค์ (ชื่อมะโดด) มีตำแหน่งยศเปนที่จักรกรีรามัญ ในราชการแผ่นดินพระจ้าวตากกรุงธนบุรี เจ้าพะญารามจัตุรงค์ (มะโดด) ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ ริมฝั่งคลองมอญแต่ก่อนนั้นมีชื่อว่า

"คลองกลางเมืองธนบุรี" แล้วเปลี่ยนชื่อว่า "คลองโรงเหล็ก" ภายหลังเมื่อตั้งกรุงธนบุรีนี้แล้วนั้น เจ้าพะญารามจัตุรงค์ (มะโดด) เปนรามัญมีบริวารพวกมอญมาก ๆ มาตั้งบ้านเรือนอยู่ในคลองโรงเหล็ก ๆ นี้ จึ่งมีชื่อเสียงเรียกว่า "คลองมอญ" ในครั้งคราวตั้งกรุงธนบุรี เมื่อปีชวดสัมฤทธิศกจุฬศักราช ๑๑๓๐ ปี เจ้าพะญารามจัตุรงค์ (มะโดด) ผู้นี้ มีวงศ์ตระกูลเปนบุตรข้าราชการรามัญเก่า ครั้งพะญาพระรามและพะญาเกียรติ์ มาจากเมืองหงษาวดี ตามเสด็จสมเด็จพระนเรศวรเปนจ้าวมาจากเมืองมอญมาสู่พระบรมราชสมภารในกรุงศรีอยุทธยาโบราณ มีกำหนดแน่ ๓๕๐ ปีถ้วนตามสังเกตมีในพระราชพงศาวดารกรุงเก่า

อนึ่งเจ้าพะญารามจัตุรงค์ (มะโดด) ที่จักรกรีรามัญในกรุงธนบุรีนั้น เจ้าพะญารามจัตุรงค์นับเปนชั้นที่ ๑ ในวงศ์นี้มีบุตรชายหญิงหลายคน บัดนี้จะระบุชื่อบุตรของเจ้าพะญารามจัตุรงค์ (มะโดด) ที่มีเกียรติยศและเกียรติคุณในราชการ แต่ ๒ คนนับเปนชั้นที่ ๒ ในวงศ์นี้เท่านั้นคือ

บุตรคนใหญ่ในเจ้าพะญารามจัตุรงค์ เปนหญิงชื่อเม้ยทอ ๆ ผู้นี้นับเปนชั้นที่ ๒ ในวงศ์นี้ ท่านเม้ยทอได้ถวายตัวทำราชการฝ่ายใน ได้เปนเจ้าจอมอยู่งานพระสนมเอก ในกรมพระราชวังบวรสฐานมงคล ที่ทรงพระนามว่าดังนี้ ☞ "สมเด็จพระจ้าวลูกยาเธอ จ้าวฟ้านราธิเบศร์ไชยเยศร์สุริยวงศ์ กรมขุนเสนาพิทักษ์" (อีกนัยหนึ่งคำสามัญที่เขาได้ร้องเรียกกันมาว่าดังนี้ ☞ "จ้าวฟ้ากุ้ง" จ้าวฟ้ากุ้งพระองค์นี้ที่ทรงพระราชนิพนธ์คำกลอนเห่เรือ) จ้าวฟ้ากุ้งได้เปนสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช พระมหาอุปราชย์กรมพระราชวังบวร ฯ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจ้าวอยู่หัวบรมโกษฐ์ ซึ่งนับว่าเปนพระจ้าวแผ่นดิน พระองค์ที่ ๓๐ ในกรุงศรีอยุทธยา ๆ แตกทำลายเสียพระนครแก่พม่าข้าศึกแล้ว เจ้าจอมมารดาเม้ยทอจึ่งได้หนีพม่า

ข้าศึกไป อยู่กับพระจ้าวพิมาย (คือกรมหมื่นเทพยพิพิธ) ในเมืองนครราชสิมา (โคราด) โดยเหตุหามีห่วงใยอันใดอันหนึ่งไม่แล้ว เพราะเหตุว่าเจ้าจอมมารดาเม้ยทอ มีพระองค์จ้าวหญิงพระองค์หนึ่งทรงพระนามกรมีว่าดังนี้ ☞ "พระองค์จ้าวหญิงพิศมัย" ๆ พระองค์นี้ ก็สิ้นพระชนม์เสียแต่กาลก่อน เมื่อกรุงศรีอยุทธยายังไม่เสียพระนคร แก่พม่าข้าศึกนั้นหลายปี เพราะเหตุดังนี้เจ้าจอมมารดาเม้ยทอจึ่งได้ไปอยู่ ในเมืองนครราชสิมา ๆ เสียบ้านเมืองแก่พระจ้าวตาก ๆ จึ่งจับพระองค์กรมหมื่นเทพยพิพิธ (พระองค์จ้าวเขกเต้า) ที่ตั้งตนขึ้นเปนสมเด็จพระจ้าวกรุงสยาม เอกราชอยู่ในเมืองนครราชสิมา (โคราด) ครั้งนั้นร้องเรียกกันว่าพระจ้าวพิมาย ๆ ต้องสำเร็จโทษจนสิ้นพระชนม์แล้ว

ครั้งนั้นเจ้าจอมมารดาเม้ยทอได้ตกถงมา เปนข้าราชการในแผ่นดินพระจ้าวตากกรุงธนบุรี พระจ้าวตากทรงพระราชดำริห์เห็นว่า เจ้าจอมมารดาเม้ยทอเปนข้าราชการเก่าฝ่ายใน เปนผู้รอบรู้ขนบธรรมเนียมราชการฝ่ายในมามาก จึ่งทรงพระมหากรุณาโปรฎเกล้า ๆ ตั้งเจ้าจอมมารดาเม้ยทอให้เปนท้าวทรงกันดาร ผู้สำเร็จราชการพระคลังฝ่ายในกรุงธนบุรี ครั้งนั้นเขาร้องเรียกกันว่าดังนี้ ☞ "ท้าวทรงกันดารทองมอญ" (เพราะชื่อของท่านผู้นี้มีชื่อว่า) (เม้ยทอ) (เม้ยแปลว่านาง) (ทอแปลว่าทอง) เพราะเหตุฉนี้ชาวกรุงธนบุรีจึ่งสมมุติเรียกว่า "ท้าวทรงกันดารทองมอญ" ท้าวทรงกันดารทองมอญผู้นี้มีอายุศม์ยืนยาวได้ ๕๖ ปีอยู่ตลอดมาจนถึง ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ รัชกาลที่ ๑ กรุงเทพ ฯ ท้าวทรงกันดารทองมอญผู้นี้มาสิ้นชีพย์ลง เมื่อจุฬศักราช ๑๑๔๗ ปีมะเสงสัปตศก เป่นปีที่ ๔ ในรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพ ฯ แต่เจ้าพะญารามจัตุรงค์จักรกรีรามัญ (มะโดด) ถึงอาสัญญะกรรมเมื่อจุฬศักราช ๑๑๔๕ ปีขาล

จัดวาศก เจ้าพะญารามจัตุรงค์ (มะโดด) ผู้นี้ มีเหตุอันจำเปนถึงแก่อาสัญญะกรรม พร้อมกันกับพระจ้าวตาก (สิน) พระจ้าวแผ่นดินกรุงธนบุรี ๆ สิ้นชีพย์ล่วงพระชนม์ไปพร้อมกับเจ้าพะญารามจัตุรงค์ ในเมื่อสมัยกาลผลัดเปลี่ยนแผ่นดินใหม่ ในเหตุอันไม่สมควรจะกล่าวในที่นี้ เมื่อเจ้าพะญารามจัตุรงค์ (มะโดด) ถึงแก่อาสัญญะกรรมนั้นอายุศม์ได้ ๘๕ ปี

บุตรที่ ๒ ของเจ้าพะญารามจัตุรงค์ (มะโดด) เปนชายชื่อมะทอเบิ้น ๆ ผู้นี้นับเปนชั้นที่ ๒ ในวงศ์รามัญนี้ได้เปนที่สมิงนรเดชะนายกองรามัญกรมอาทามาตย์ ในแผ่นดินพระที่นั่งสุริยาศน์อำมรินทร์ ซึ่งเปนพระจ้าวแผ่นดินพระองค์ ๓๒ ในกรุงศรีอยุทธยา ๆ เสียแก่พม่าข้าศึกแล้วนั้น สมิงนระเดชะ (มะทอเบิ้น) หนีพม่าข้าศึกไป อาไศรยอยู่ในเมืองเพ็ชรบูรณ ๆ หาเสียแก่พม่าไม่ ภายหลังสมิงนระเดชะ (มะทอเบิ้น) กลับลงมา ถวายตัวทำราชการกับพระจ้าวตาก ๆ ทรงรู้จักคุ้นเคยชอบพอกันมาก กับสมิงนระเดชะ (มะทอเบิ้น) มาแต่ครั้งกรุงเก่า พระจ้าวตากจึ่งทรงพระกรุณาโปรฎเกล้า ๆ ตั้งสมิงนระเดชะ (มะทอเบิ้น) ให้เปนที่พะญานครอินทร์เจ้ากรมกองรามัญทั้งโปรฎเกล้า ๆ ให้เปนผู้บังคับบัญชาสิทธิขาดในราชการ ฝ่ายในกองพลทหารรามัญรักษาป้อมค่ายอิฐ ที่ฝั่งตวันออกแลฝั่งตวันตก ป้อมทั้งสองนั้นมีชื่อว่าดั่งนี้ ☞ "ป้อมวิไชเยนทร์" ป้อมวิไชเยนทร์นั้นตั้งอยู่ที่ปากคลองบางกอกใหญ่ ๑ ตั้งอยู่ที่แง้มข้างในปากคลองตลาด ๑

อนึ่งบ้านพะญานครอินทร์ (มะทอเบิ้น) ผู้นี้ มีบ้านเรือนตั้งอยู่ที่หลังป้อมวิไชเยนทร์ ที่ภายในปากคลองตลาดฟากตวันออกริมเชิงตภานมอญ ในสมัยนั้นร้องเรียกกันว่าดั่งนี้ ☞ "ค่ายอิฐฝั่งตวันออกกรุงธนบุรี"

(คำอธิบายว่าป้อมวิไชเยนทร์ฝั่งตวันออกนั้น เดิมตั้งอยู่ที่ตรงสถานกระทรวงเกษตราธิการ เชิงตภานศีร์ษะจรเข้ข้ามคลองตลาด ในรัชกาล

ที่ ๕ กรุงเทพ ฯ แต่บ้อมนี้รื้อเสียแล้ว แต่เมื่อจุฬศักราช ๑๑๕๔ ปีขาลจัตวาศก ในต้นรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพพระมหานครนั้น)

อนึ่งพะญานครอินทร์ (มะทอเบิ้น) ผู้นี้ เปนน้องชายร่วมบิดามารดาเดียวกัน กับท้าวทรงกันดาร (เม้ยทอ) หรือท้าวทรงกันดารทองมอญคนเดียวกันนั้นเอง พะญานครอินทร์ (มะทอเบิ้น) มีบุตรชายหญิงหลายคน บัดนี้จะระบุชื่อแต่ ๖ คนเท่านั้น ที่นับเปนชั้นที่ ๓ ในวงศ์ตระกูลนี้คือ เพื่อจะให้เปนเกียรติยศแก่พวกวงศ์ นี้ ต่อไป บุตร ๖ คนชั้นที่ ๓ มีชื่อดังนี้คือ

บุตรที่ ๑ เปนหญิงชื่อเม้ยกะทอ (เม้ยแปลว่า-นาง-) (กะ-แปลว่า-ปลา-) (ทอ-แปลว่า-ทอง-) (-เม้ยกะทอ-แปลว่านางปลาตะเพียนทอง) ท่านเม้ยกะทอได้ถวายตัวทำราชการฝ่ายใน ได้เปนเจ้าจอมอยู่งานพระสนมโท ในแผ่นดินพระเจ้าตากกรุงธนบุรี ในสมัยโน้นเขาร้องเรียกชื่อเจ้าจอมนั้นว่าดังนี้ ☞ " เจ้าจอมเพียน " ๆ ผู้นี้ หามีพระองค์จ้าวกับพระจ้าวตากไม่ เจ้าจอมเพียนเปนน้องสาวต่างบิดา แต่ว่าร่วมมารดาเดียวกัน กับเจ้าจอมมารดาในพระจ้าวลูกยาเธอ พระองค์จ้าวพงศ์อมรินทร์ ๆ เปนพระราชโอรสในพระจ้าวตากกรุงธนบุรี ๆ ล่วงลับสิ้นบุญพระจ้าวตากแล้ว พระองค์จ้าวพงศ์ต้องลดยศลงเปนเพียง หม่อมพงศ์ ในรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพ ฯ เขาเรียกกันว่าดังนี้ ☞ " คุณพงศ์ " ๆ ผู้นี้ เปนบิดาเจ้าจอมมารดาน้อย ๆ ผู้นี้ เปนพระสนมในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าจ้าวอยู่หัว เจ้าจอมมารดาน้อยมีพระองค์จ้าวชาย ๒ พระองค์ พระองค์ใหญ่นั้นทรงพระนามปรากฏว่าดังนี้ ☞ " พระองค์จ้าวนพวงศ์ " ภายหลังได้เปนกรมหมื่นมเหศวรศิววิลาศ พระองค์น้อยทรงพระนามว่าดังนี้ ☞ " พระองค์ จ้าวศุภประดิษ " ภายหลังได้เปนกรมหมื่นวิศณุนารถนิภาธร ท่านทั้งสองกรมนี้มีบุตร เปนหม่อมเจ้าชายหญิงหลายพระองค์ นับว่าเกี่ยวข้องกันกับพวกบุตรหลานเหลน

ของพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) บ้าง แต่ห่างเหินมากมายสุดสายตาจะเห็นได้

บุตรที่ ๒ ของพะญานครอินทร (มะทอเม็น) นั้น เปนหญิงชื่อเม่ยทอปุ (ทอแปลว่าทอง) (ปุแปลว่าขาว) (ทอปุแปลว่าทองขาว) เพราะเหตุฉนี้ชาวสยามจึ่งร้องเรียกว่า " ทองขาว " ท่านทองขาวได้เปนพระสนมใน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ แต่ยังเปนสมเด็จเจ้าพะญามหากระษัตริย์ศึก เอกอุดรรคมหาเสนาบดี ในแผ่นดินพระเจ้าตากกรุงธนบุรี เจ้าจอมทองขาวมีพระองค์จ้าวหญิงพระองค์หนึ่ง นับเปนพระราชธิดาที่ ๑๒ ในสมเด็จพระราชบิดา ทรงพระนามว่าพระจ้าวลูกเธอพระองค์จ้าวพลับ ๆ พระองค์นี้มีพระชนม์ยืนยาวตลอดมาถึง ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าจ้าวอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ กรุงเทพ ฯ

ครั้นเมื่อเจ้าจอมมารดาทองขาว มีพระองค์จ้าวพลับแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ จึ่งทรงพระกรุณาโปรฎเกล้า ฯ เปลี่ยนชื่อเก่าเจ้าจอมมารดาทองขาว ให้ชื่อใหม่ว่าเจ้าจอมมารดาคุ้ม เพราะชื่อเก่าเปนภาษารามัญว่า " ทอปุ " หาโปรฎไม่ จึ่งโปรฎให้ชื่อใหม่ว่า " คุ้ม " คนทั้งหลายจึ่งร้องเรียกว่าเจ้าจอมมารดาคุ้ม

ครั้นอยู่มากาลสมัยหนึ่ง จึ่งอีข้าทาษของเจ้าจอมมารดาคุ้มนั้น ทำเรื่องราวกล่าวโทษเจ้าจอมคุ้มนายเงิน ไปยื่นต่อท้าวนางพนักงานฝ่ายใน เปนข้อใจความหาว่าเจ้าจอมมารดาคุ้ม เปนต้นเหตุจึงไฟให้ไหม้ขึ้น ในพระบรมมหาราชวังภายใน ท่านท้าวศรีสัจจานำข้อความนี้ ขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา จึ่งโปรฎเกล้า ฯ ให้เสนาบดีเปนตระลาการชำระ เจ้าจอมมารดาคุ้มจำเลย ๆ รับเปนสัตย์สมโจทย์หา จึ่งโปรฎเกล้า ฯ ให้นำเจ้าจอมมารดาคุ้ม ไปลงพระราชอาชญาประหารชีวิตรคลอกเพลิงให้ตาย ตาม

พระราชกำหนดบทพระไอยการ โบราณขัตติยราชประเพณีมีมาแต่กาลก่อน คลอกเพลิงตายที่ตำบลจากแดง แขวงเมืองสมุทรปราการ เมื่อจุลศักราช ๑๑๕๒ ปีจอโทศก ครั้งนั้นพระจ้าวลูกเธอพระองค์จ้าวหญิงพลับจึ่งต้องเปนกรรมพร้าหามีเจ้าจอมมารดาไม่ จึ่งทรงพระกรุณาโปรฎเกล้า ฯ พระราชทานพระองค์จ้าวหญิงพลับ ให้สมเด็จพระจ้าวพี่นางเธอจ้าวฟ้ากรมพระศรีสุดารักษ์ ทรงรับพระองค์จ้าวหญิงพลับ ไปเลี้ยงไว้ที่พระตำหนักแดง เมื่อพระองค์จ้าวหญิงพลับมีพระชนม์ยืนยาว ตลอดลงมาถึงในรัชกาลที่ ๔ กรุงเทพ ฯ นั้น พระองค์จ้าวหญิงพลับยังทรงนับถือ บุตรหลานพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ว่า เปนญาติกันกับพระองค์ท่านตามสมควรบางท่าน ที่คุ้นเคยเข้าไปเฝ้าท่าน ๆ ก็ทรงนับถือว่าเปนญาติกัน

บุตรที่ ๓ ของพะญานครอินทร์ (มะทอเมี๊ยน) นั้น เปนชายชื่อมะทอฆะ (ทอแปลว่าทอง) (ฆะแปลว่าดี) (จึ่งมีชื่อว่าทองดี) มะทอฆะหรือนายทองดีได้เปนพะญาศุโขทัยในรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพ ฯ ท่านผู้นี้มีบุตรหลานเหลนมาก ภายหลังจะระบุชื่อตลอดมาถึงในรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพ ฯ

บุตรที่ ๔ ของพะญานครอินทร (มะทอเมี๊ยน) นั้น เปนชายชื่อเปนภาษาไทยว่านายทองคำ ได้เปนพะญาเสน่หาภูธรจางวางมหาดเล็ก ฝ่ายกรมพระราชวังบวร ฯ ในรัชกาลที่ ๒ กรุงเทพ ฯ ท่านผู้นี้มีบุตรหลานเหลนมาก ภายหลังจะระบุชื่อตลอดมาถึงในรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพ ฯ

บุตรที่ ๕ ของพะญานครอินทร์ (มะทอเมี๊ยน) นั้น เปนหญิงชื่อท่านทองขอน ๆ ผู้นี้ ได้ทำการวิวาหะมงคลกัน กับนายชำนาญ (ทองขวัญ) นายเวรกรมมหาดไทย ในรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพ ฯ ท่านทองขอนเปนภรรยานายชำนาญ (ทองขวัญ) ๆ มีบุตร ๓ คน นับเปนชั้นที่ ๔ ในวงศ์นี้มี ๓ คน

บุตรที่ ๑ เปนหญิงชื่อท่านทองพิมพ์ ๆ ผู้นี้ ไม่มีสามีถวายตัวเปนพรหมจรรย์ในพระบวรพุทธสาศนา

บุตรที่ ๒ เปนชายชื่อนายทองเพ็ง ๆ ผู้นี้ ได้เปนที่หมื่นพิพิธอักษร แล้วเปนหลวงราชเสนา แล้วเปนพระศรีสหเทพ แล้วเปนพะญาศรีสหเทพ แล้วได้ว่าที่พะญาเพ็ชร์พิไชย แล้วว่าที่กรมนาด้วย พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ได้ท่านผู้หญิงน้อยเปนภรรยา ท่านผู้หญิงน้อยเปนหลานพะญาพิพิธไอสูรย์ มีบุตรมากน้อยเท่าใดแจ้งอยู่ในบาญชีนั้นพร้อมแล้ว บุตรพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ทั้งสิ้นนับเปนชั้นที่ ๕ ในวงศ์ตระกูลรามัญ

บุตรที่ ๓ ของท่านทองขอน เปนหญิงชื่อท่านเทศ ๆ ผู้นี้ นับเปนชั้นที่ ๔ ในวงศ์ตระกูลรามัญ ท่านเทศเปนภรรยาแต่งงานกัน กับหลวงศรีเสนา (ทองอ่อน) ๆ ผู้นี้ เปนข้าราชการในรัชกาลที่ ๓ กรุงเทพ ฯ หลวงศรีเสนา (ทองอ่อน) ผู้นี้ ที่จ้าวอนุเวียงจันท์ จับไปฆ่าเสียที่ฝั่งแม่น้ำโขง ตำบลพรานพร้าว ท่านเทศมีบุตรหลานมาก ได้ระบุชื่อบุตรหลานตลอดข้างบนนี้พิศดารละเอียดแล้ว (บัดนี้จะกลับกล่าวย้อนต้นขึ้นไปอีก)

อนึ่งพะญานครอินทร์ (มะทอเบิ้น) ชั้นที่ ๒ นั้น มีบุตรที่ ๖ เปนชายได้เปนที่หลวงวิสูทร ๆ ผู้นี้ เปนชั้นที่ ๓ มีบุตรหลายคน บัดนี้จะระบุชื่อบุตรหลวงวิสูตรแต่คนเดียวคือ ชื่อท่านนุ่น ๆ ผู้นี้นับเปนชั้นที่ ๔ ได้เปนภรรยาพระจันทราทิตย์ (เทด) เจ้ากรมสนมพลเรือน ต่างวงศ์รามัญกัน

ท่านนุ่นเปนภรรยาพระจันทราทิตย์ (เทด) นั้น มีบุตรหลายคนนับเปนชั้นที่ ๕ ในวงศ์นี้ บัดนี้จะระบุชื่อบุตรท่านนุ่นแต่ ๓ คนเท่านั้นคือ

บุตรที่ ๑ เปนชายชื่อนายรอด ๆ มีภรรยาชื่อท่านเอม นายรอดมีบุตรหญิงกับท่านเอมชื่ออ่อง ๆ ผู้นี้ ได้เปนอนุภรรยาพะญาธรรมสารนิติ์ (ตาด) ๆ เปนบุตรพะญามหาอำมาตย์ (ป้อม) ต่างวงศ์ ท่านอ่องมีบุตรด้วยกันกับ

พะญาธรรมสารนิติ (ตาด) หลายคน ควรจะระบุชื่อที่มีเกียรติยศแต่คนเดียวคือ เปนบุตรชายชื่อนายเลื่อน ๆ ได้เปนที่ จมื่นประธานมณเฑียร ปลัดกรมพระตำหรวจ

อนึ่งบุตรที่ ๒ ของท่านนุ่นเปนหญิงชื่อท่านริ้ว ๆ นับเปนชั้นที่ ๕ ในวงศ์เจ้าพะญารามจัตุรงรามัญ ท่านริ้วเปนภรรยาปลัดกรม (ท้วม) ในพระเจ้าวบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ามหามาลา กรมสมเด็จพระบำราบปรปักษ์ ๆ สิ้นพระชนม์แล้ว ปลัดกรม (ท้วม) ได้เปนที่พระคชภักดีเจ้ากรมช้างขวาถือศักดินา ๓๕๐๐ ไร่ ฝ่ายในพระราชวังบวร ๆ ในรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพ ฯ

อนึ่งท่านนุ่นภรรยาพระจันทราทิตย์ (เทด) นั้น มีบุตรที่ ๓ เปนหญิงชื่อท่านหรุ่น ๆ นับเปนชั้นที่ ๕ ในวงศ์รามัญ ท่านหรุ่นเปนภรรยาขุนรา (ถมยา) ท่านหรุ่นมีบุตรหลายคน นับเปนชั้นที่ ๖ ในวงศ์นี้ บัดนี้จะระบุชื่อบุตรท่านหรุ่น แต่คนเดียวเท่านั้นคือ เปนบุตรหญิงชื่อท่านแม้น ๆ นับเปนชั้นที่ ๗ ในวงศ์นี้ ท่านแม้นเปนภรรยาขุนสุพรรณ (สิทธิ์)

ท่านริ้วเปนภรรยาพระคชภักดี (ท้วม) มีบุตร ๙ คน ๆ นั้นนับเปนชั้นที่ ๖ ในวงศ์ตระกูลเจ้าพะญารามจัตุรงค์จักรกรีรามัญ บัดนี้จะระบุชื่อบุตรท่านริ้วทั้ง ๙ คนต่อไปดังนี้คือ÷

บุตรที่ ๑ เปนชายชื่อนายเกลี้ยว ๆ ผู้นี้ ได้เปนที่สะกันต์นายทหารกรมพระคชบาล (ตรงกันกับในสมัยนี้เรียกว่านายร้อยโท) ภายหลังนายร้อยโท (เกลี้ยว) ได้เปนที่ หลวงอินทรคชลักษณ์ ปลัดกรมพระคชบาลฝ่ายพระราชวังบวร ฯ ถือศักดินา ๕๐๐ ไร่ตามในกรมศักดิวังน่า ภายหลังหลวงอินทรคชลักษณ์ (เกลี้ยว) ได้เลื่อนตำแหน่งยศเปนที่ พะญาพิบูลย์สงครามถือศักดินา ๓๐๐๐ ไร่ เปนผู้ว่าราชการเมืองนครนายกหัวเมืองจัตวา ภายหลังพะญาพิบูลย์สงคราม (เกลี้ยว) ได้เลื่อนที่เปนพะญาธัญญาภิบาล ปลัด

ทูลฉลองกรมเกษตราธิการฝ่ายพระราชวังบวร ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พะญาธัญญาภิบาล ถือศักดินา ๓๐๐๐ ไร่คงตามศักดินาเดิม เมื่อเปนที่พะญาพิบูลย์สงครามนั้นด้วย (แต่ที่จริงมีในกรมศักดิ์วังน่าว่า เปนแต่เพียงพระธัญญาภิบาล ถือศักดินา ๕๐๐ ไร่เท่านั้น) พะญาธัญญาภิบาล (เกลี่ยว) ได้รับตำแหน่งยศในราชการมา ๔ ตำแหน่ง ในรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพ ฯ ทั้งสิ้น

อนึ่งพะญาธัญญาภิบาล (เกลี่ยว) มีภรรยาเดิมที่ ๑ ชื่อท่านนวม ๆ ผู้นี้เปนบุตรีท่านแพมารดา ท่านนวมมีบุตรด้วยกันกับพะญาธัญญาภิบาล (เกลี่ยว) เปนหญิงชื่อท่านพร้อม ๆ ผู้นี้นับเปนชั้นที่ ๗ ในวงศ์ตระกูลเจ้าพะญารามจัตุรงค์จักรกรีรามัญ ท่านพร้อมได้เปนหม่อมห้ามในกรมหมื่นพงษ์อิศรมหิป หม่อมพร้อมมีบุตรเปนหม่อมเจ้าสององค์ นับเปนชั้นที่ ๘ ในวงศ์ตระกูล เจ้าพะญารามจัตุรงค์รามัญด้วยกัน

อนึ่งภายหลังพะญาธัญญาภิบาล (เกลี่ยว) มีภรรยาที่ ๒ ชื่อท่านผู้หญิงตาด ๆ ผู้นี้ เปนหลานพะญาเพ็ชรพิไชย (ทองจีน) พะญาธัญญาภิบาล (เกลี่ยว) มีบุตรกับท่านตาด ๕ คน นับเปนชั้นที่ ๗ ในวงศ์ตระกูลจักรกรีรามัญ ดังจะระบุชื่อทั้ง ๕ คนต่อไปนี้คือ÷

บุตรที่ ๑ เปนหญิงชื่อผะอบ ๆ ผู้นี้ ได้เปนภรรยาแต่งงานกับนายฉัตร์ ๆ ผู้นี้เปนบุตรหลวงกำจัด (พอน) บุตรที่ ๒ เปนชายชื่อนายกรี บุตรที่ ๓ เปนหญิงชื่อกรอง ๆ ผู้นี้ เปนภรรยาแต่งงานกันกับนายฉัตรพี่เขย เพราะด้วยผะอบพี่สาวถึงอนิจกรรมก่อน บุตรที่ ๔ เปนหญิงชื่อศาคร บุตรที่ ๕ เปนชายชื่อนายเกลื้อ

ภายหลังพะญาธัญญาภิบาล (เกลี่ยว) มีอนุภรรยาชื่อจั่น ๆ มีบุตร ๒ คน นับเปนชั้นที่ ๗ ในวงศ์นี้ จั่นมีบุตรที่ ๑ เปนชายชื่อนายกลึง บุตรที่ ๒ เปนหญิงชื่อเอื้อน

อนึ่งท่านริ้วมีบุตรที่ ๒ เป็นหญิงชื่อพันถึงอนิจกรรม

ท่านริ้วมีบุตรที่ ๓ เปนชายชื่อนายขาวถึงอนิจกรรม

ท่านริ้วมีบุตรที่ ๔ เปนหญิงชื่อเขียว ๆ ผู้นี้ เปนภรรยานายทรงใจรักษ์ (สุดใจ) มหาดเล็กหุ้มแพร ฝ่ายพระราชวังบวร ฯ ในรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพ ฯ นายทรงใจรักษ์สามีท่านเขียวภรรยาเปนวงศ์เดียวกัน ท่านเขียวมีบุตร ๓ คนนับเปนชั้นที่ ๗ ในวงศ์นี้ ที่ควรจะระบุชื่อบุตรท่านเขียวแต่คนเดียวคือ ชื่อนายจิตร ๆ ได้เปนที่นายอำเภอเมืองนครนายก ในรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพ ฯ

อนึ่งบุตรที่ ๕ ของท่านริ้วเปนชายชื่อนายเพื่อน

ท่านริ้วมีบุตรที่ ๖ เปนหญิงชื่อท่านพึ่ง ๆ ผู้นี้ นับเปนชั้นที่ ๖ ในวงศ์เจ้าพะญาจักรกรีรามัญ ท่านพึ่งเปนท่านผู้หญิงภรรยาแต่งงานกัน กับพะญาศรีสุนทรโวหาร (กระมล) บุตรท่านอิ่มวงศ์เดียวกัน ท่านผู้หญิงพึ่งมีบุตรหลาน แจ้งอยู่ในบาญชีข้างบนแลท้ายสมุดเล่มนี้มีพร้อม

ท่านริ้วมีบุตรที่ ๗ เปนหญิงชื่อสุด ๆ ผู้นี้ เปนภรรยานายบัวต่างวงศ์ตระกูลกัน นายบัวเปนบุตรพะญาพิไชยรณฤทธิ์ (เอม) ในรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพมหานคร

ท่านริ้วมีบุตรที่ ๘ เปนชายชื่อนายเสริม

ท่านริ้วมีบุตรที่ ๙ เปนชายชื่อนายล้วน ๆ ผู้นี้ นับเปนชั้นที่ ๖ ในวงศ์ตระกูลเจ้าพะญารามจตุรงค์จักรกรีรามัญ นายล้วนได้ถวายตัวทำราชการเปนมหาดเล็กหลวง ในรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพ ฯ ภายหลังนายล้วนได้เปนที่นายรองพลพันหุ้มแพรถือศักดินา ๒๐๐ ไร่ แล้วได้เปนที่นายบำเรอบรมบาทถือศักดินา ๔๐๐ ไร่ มหาดเล็กหุ้มแพรในพระบรมมหาราชวัง

อนึ่งนายบำเรอบรมบาท (ล้วน) มีภรรยาชื่อจ่วน ๆ ผู้นี้ เปนบุตรขุนราญรงณ์นายอำเภอ นายบำเรอบรมบาท (ล้วน) มีบุตรกับท่านจ่วนภรรยาที่ ๑ นี้ ๕ คน ๆ นี้ นับเปนชั้นที่ ๗ วงศ์ตระกูลจักรกรีรามัญ บัดนี้จะระบุชื่อบุตรท่านจ่วนทั้ง ๕ คนต่อไปคือ÷

บุตรที่ ๑ ถึงอนิจกรรมแต่ยังเยาว์จึ่งไม่มีชื่อ มีบุตรที่ ๒ เปนชายชื่อนายเคล้า บุตรที่ ๓ เปนหญิงชื่อเคลื่อน บุตรที่ ๔ เปนหญิงชื่อคิด บุตรที่ ๕ เปนชายชื่อนายสอกลี่

นายบำเรอบรมบาท (ล้วน) มีภรรยาที่ ๒ ชื่อปลื้ม ๆ มีบุตรคนหนึ่งชื่อ ( )

บุตรหลานเหลนโหลนของท่านพวกนี้ ยังมีต่อไปจะได้อธิบายในภายหลังต่อไปโดยพิศดาร

คำอธิบายท้ายสมุดวงศ์นี้

อนึ่งท่านพวกนี้ที่ได้กล่าวพรรณนามา ตั้งแต่ต้นวงศ์ตระกูลของท่านพวกนี้ทั้งสิ้น จัดเปนสองแพนก แยกกันมาทั้งสองฝ่าย ฝ่ายข้างบรรพบุรุษย์ต้นวงศ์ตระกูลชายเดิมของท่านพวกนี้นั้น นับเนื่องออกมาจากพะญาจ่าแสนยากร (จรุญ) อธิบดีกรมมหาดไทยฝ่ายพระราชวังบวร ฯ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจ้าวอยู่หัวบรมโกษฐ์ ซึ่งเปนพระจ้าวแผ่นดินพระองค์ที่ ๓๐ ในกรุงศรีอยุทธยา นับว่าพะญาจ่าแสนยากร เปนขุนนางผู้ใหญ่ในพระราชวังบวร ฯ มีบรรดาศักดิ์สูงคล้ายเสนาบดี ในพระบรมมหาราชวังด้วย เพราะ

เหตุนี้ต้องที่นับว่า ต้นวงศ์บรรพบุรุศย์ฝ่ายชาย ของท่านพวกนี้มีขึ้นในกรุงเก่าเปนเดิม แต่เมื่อจุฬศักราช ๑๐๙๕ ปีชวดจัตวาศก นับลำดับลงมาจนถึงเมื่อลงพิมพ์เรื่องนี้ ในปีมะเส็งสัปตศกจุฬศักราช ๑๒๖๗ ปีตรงกันเปนรัตนโกสินทรศก ๑๒๔ จึ่งนับตามลำดับปีได้ ๑๗๓ ปีมีกำหนดเปนแน่ว่า ต้นวงศ์ตระกูลฝ่ายชายพวกนี้มีสืบมา ๑๗๓ ปี ถึงท่านพวกนี้ที่ออกนามมาด้วยกันทั้งสิ้น นับว่าสืบวงศ์ตระกูลออกมาจากพะญาจ่าแสนยากร (จรุญ) เปนฝ่ายบรรพบุรุศย์ต้นวงศ์ตระกูลชายเดิม มาถึงร,ศ, ๑๒๔ นี้คิดเปนปีได้ ๑๗๓ ปีมีกำหนดแน่แต่เท่านี้

อนึ่งฝ่ายข้างบรรพสัตรี ต้นวงศ์ตระกูลหญิงเดิมของท่านพวกนี้นั้น นับเนื่องออกมาจาก เจ้าพะญารามจัตุรงค์ (มะโดด) จักรกรีรามัญ ในแผ่นดินพระจ้าวตากกรุงธนบุรี ทั้งกลับนับถอยหลังย้อนทวนขึ้นไป ในต้นวงศ์ตระกูลของเจ้าพะญารามจัตุรงค์นั้ มีสืบมาจากพะญาพระรามพะญาเกียรติ์ชาวเมืองหงษาวดี ที่ตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระนเรศวรเปนจ้าวในกรุงเก่านั้นมาจากเมืองมอญมาสู่พระบรมโพธิสมภาร โดยพระบารมีในกรุงศรีอยุทธยาโบราณ มีกำหนดสมัยกาลที่ต้นวงศ์หญิงของท่านพวกนี้ มีสืบมาจนถึงรัตนโกสินทรศก ๑๒๔ นี้ คิดเปนปีได้ ๓๕๐ ปีถ้วน ๆ เปนแน่ จึ่งแลเห็นได้ว่าท่านพวกนี้ มีชาติตระกูลฝ่ายต้นวงศ์เดิมชาย เปนฝ่ายขุนนางผู้ใหญ่ในพระราชวังบวร ฯ คล้ายเสนาบดีที่สมุหนายกในพระบรมมหาราชวัง แต่ต้นวงศ์ตระกูลฝ่ายหญิงเดิมของท่านพวกนี้ มีสืบมาจากเสนาบดีที่จักรกรีรามัญเปนแน่ แลสืบมาจากเสนาบดีกรุงศรีอยุทธยาโบราณด้วย หลายสิบชั่วอายุศม์คนจนทุกวันนี้มีปรากฏ นับปีเปนพยานได้ ๓๕๐ ปีถ้วนควรนับว่าท่านพวกนี้มีชาติตระกูลสูงทั้งสองฝ่ายคือ ฝ่ายบรรพบุรุศย์แลฝ่ายบรรพสัตรีมีปรากฏเปนเกียรติยศสืบต่อมา ดังมีแจ้งอยู่ในตำราโบราณหลายฉบับด้วยกัน

ลำดับวงศ์ตระกูล

พระญาทิพย์มณเฑียร (กอน) ปลัดทูลฉลอง
กรมวังฝ่ายพระราชวังบวร ฯ รัชกาลที่ ๕ กรุงเทพ ฯ

แก้ความคลาดเคลื่อนในประวัติท่านทรัพย์
ภรรยาพระศรีสหเทพ (พึ่ง)
และเปนบุตรสะใภ้พระญาศรีสหเทพ (ทองพึ่ง)

(อนึ่งที่ได้ลงพิมพ์ล่วงเลยไปแล้วแต่ก่อนนั้น ครั้นมาภายหลังได้ตรวจข้อความดูจึ่งรู้ว่า ยังมีที่ผิดอยู่ข้อหนึ่งที่ได้ลงพิมพ์ไปแล้วเปนตัวอักษรเล็กตอนกลางอยู่น่าหมาย (ตัวทำ) มีข้อความที่ผิดว่าดังนี้ ☞ "พระครูพิรามเปนบุตรพระญาพิไชยรณฤทธิ์ (บุญเมือง) นั้น ผิดไปเสียแล้วหาถูกไม่" แต่จริงที่ถูกนั้นดังนี้คือ "พระครูพิรามเปนบิดาของบุตรเขยพระญาพิไชยรณฤทธิ์ (บุญเมือง)" อย่างนี้เปนถูกแน่แท้ เพราะเหตุนี้จึ่งจะขอมีคำอธิบายใหม่ต่อไป ให้พิศดารวิตถารกว่าเก่าหลายเท่า ให้ถูกต้องถ้วนถี่ตามวิธีมีจริงว่าดังนี้คือ)

ข้อความต่อไปนี้มีจริง

เดิมท่านเจ้าพะญาอินทราภัย (บุญมี) ผู้นี้ เปนที่สมุหนายกอรรคมหาเสนาบดี ที่จักรกรีกรมมหาดไทย ในแผ่นดินพระเจ้าวภากกรุงธนบุรี ท่านเจ้าพะญาอินทราภัย (บุญมี) ผู้นี้ ได มีภรรยาหลวงชื่อท่านผู้หญิงรุ่ง ๆ มีบุตรชายชื่อนายบุญเมือง ๆ ผู้นี้ ได้เป่นที่พะญาพิไชยรณฤทธิ์ ในรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพ ฯ

พะญาพิไชยรณฤทธิ์ (บุญเมือง) ผู้นี้ มีบ้านเดิมอยู่ที่ริมบึงบอนหลวงเมืองธนบุรี (คือที่ตรงวิหารใหญ่ในวัดสุทัศน์เทพยวราราม) ครั้นในปลายรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพ ฯ จะทรงสร้างวัดสุทัศน์เทพยวราราม จึ่งต้องพะระราชประสงค์ที่บ้าน พะญาพิไชยรณฤทธิ์ (บุญเมือง) จะสร้างวัดสุทัศน์เทพยวราราม จึ่งพระราชทานที่โรงทำกระเบื้องหลวง ให้เปนบ้านพะญาพิไชยรณฤทธิ์ (บุญเมือง) พะญาพิไชยรณฤทธิ์ (บุญเมือง) จึ่งมาสร้างบ้านใหม่ อยู่ที่โรงทำกระเบื้องหลวงริมฝั่งคลองรอบกรุง (คือที่วังกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ตำบลริมประตูสามยอด)

อนึ่งพะญาพิไชยรณฤทธิ์ (บุญเมือง) ผู้นี้ มีภรรยาหลวงชื่อท่านผู้หญิงสมบุญ ๆ ผู้นี้ มีบิดาชื่อพะญานนทบุรี (บุญมี) แลมีมารดาชื่อท่านผู้หญิงบุญมาก ๆ ผู้นี้ เปนบุตรีที่ ๕ ของท่านมหาเศรษฐี ในคลองอ้อมแขวงเมืองนนทบุรี ท่านเศรษฐีผู้นี้เปนผู้สร้างวัดสาริโข ๆ นั้น ยังมีปรากฏอยู่ในคลองอ้อมจนทุกวันนี้

พะญานนทบุรี (บุญมี) ผู้นี้ เมื่อในสมัยเวลาโน้นนั้น เมื่อท่านบวชเปนพระภิกษุสงฆ์ ชาวบ้านร้องเรียกร้องหากันว่า "ท่านขรัวมีปากแดง" เพราะเหตุว่าท่านฉันเภสัชมากเหลือเกิน คือหมากวันละหลายกับพลูวันละ

๔ ๕ กำ เมื่อท่านได้เป็นเจ้าเมืองนนทบุรีแล้ว ราษฎรยังร้องเรียกว่า "เจ้าคุณปากแดง" อนึ่งพระญานนทบุรี (บุญมี) มีบุตรกับท่านผู้หญิงบุญมากหลายคน จะระบุชื่อแต่ ๒ คนที่มีเกียรติยศเท่านั้นคือ บุตรที่ ๑ เปนหญิงชื่อท่านด้วง บุตรที่ ๒ เปนหญิงชื่อท่านสมบุญ ด้วยท่านทั้งสองนี้มีบุตรหลานเหลนโหลนหลินหลื่อ เปนต้นวงศ์เจ้านายและขุนนางสืบวงศ์ตระกูลต่อมาจนถึงในรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพ ฯ ภายหลังจะระบุชื่อให้ถ้วนถี่ทั่วทุกคน

อนึ่งท่านด้วงบุตรีที่ ๑ ของพระญานนทบุรี (บุญมี) นั้น ท่านด้วงได้เปนหม่อมห้าม ในกรมหมื่นนราเทเวศร์ พระราชบุตรกรมพระราชวังหลังรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพ ฯ

ท่านสมบุญบุตรีที่ ๒ ของพระญานนทบุรี (บุญมี) นั้น ท่านสมบุญได้เปนท่านผู้หญิงภรรยาหลวง ในพระญาพิไชยรณฤทธิ์ (บุญเมือง) ๆ ผู้นั้นเปนบุตรเจ้าพระญาอินทราภัย (บุญมี)

อนึ่งท่านด้วงบุตรีที่ ๑ ของพระญานนทบุรี (บุญมี) นั้น ท่านด้วงได้เปนหม่อมห้าม ในกรมหมื่นนราเทวศร์ เปนพระราชบุตรกรมพระราชวังหลัง ครั้งในรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพ ฯ หม่อมด้วงมีบุตรเปนหม่อมเจ้าชายมีพระนามว่าหม่อมเจ้าจุ้ย ๆ มีบุตร ชื่อหม่อมราชวงศ์เจิมจันทร์

อนึ่งพระญานนทบุรี (บุญมี) บิดา และท่านผู้หญิงบุญมากมารดามีบุตรีที่ ๒ ชื่อท่านสมบุญ ๆ ผู้นี้ เปนท่านผู้หญิงภรรยาหลวง ในพระญาพิไชยรณฤทธิ์ (บุญเมือง) ท่านผู้หญิงสมบุญมีบุตร ๖ คนดังจะระบุชื่อต่อไปทั้ง ๖ คน ให้ปรากฏเปนเกียรติยศดังนี้คือ÷

บุตรที่ ๑ เปนชายชื่อนายทองดี ๆ ผู้นี้ ได้เปนที่หลวงทุกขราษฎร์กรมการเมืองจันทบุรี ภายหลังเปนพระปลัดเมืองจันทรบุรี

บุตรที่ ๒ เปนหญิงชื่อท่านอิ่ม ๆ ผู้นี้ ได้ถวายตัวเปนหม่อมละคร

ในรัชกาลที่ ๓ กรุงเทพ ฯ เปนตัวลครทศมุขแล้วเปนเจ้าจอมอยู่งาน พระสนมแต่หามีพระองค์จ้าวไม่ ภายหลังได้เปนท้าวมังษีวิเศษ ในรัชกาลที่ ๒ กรุงเทพ ฯ ท้าวมังษีวิเศษ (อิ่ม) ผู้นี้สร้างวัดพลับ ที่ตำบลตลาดแก้วแขวงเมืองนนทบุรี

บุตรที่ ๓ เปนหญิงชื่อท่านแก้ว ๆ ผู้นี้ เปนภรรยาพระอรรคเนศร (ฉิม) ๆ ผู้นี้ เปนบุตรสุดท้องของพะญาราชมนตรี (ปิ่น) ครั้งกรุงเก่า ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจ้าวอยู่หัว พระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ ซึ่งเปนพระจ้าวแผ่นดินพระองค์ ที่ ๓๒ ในกรุงศรีอยุทธยาโบราณนั้น

บุตรที่ ๔ เปนหญิงชื่อท่านเทด ๆ ผู้นี้ ได้เปนหม่อมห้ามจ้าวฟ้าเกษ กรมขุนอิศรานุรักษ์ หม่อมเทดมีบุตรเปนหม่อมจ้าวหญิงสององค์ ถึงชีพตักษัยแต่ยังทรงพระเยาว์ จึงหาปรากฎพระนามทั้งสององค์ไม่

บุตรที่ ๕ เปนหญิงชื่อแกด ๆ ผู้นี้ ได้เปนเจ้าจอมอยู่งานพระสนมฝ่ายในกรมพระราชวังบวร ฯ รัชกาลที่ ๒ กรุงเทพ ฯ แต่หามีพระองค์จ้าวไม่

บุตรที่ ๖ เปนหญิงชื่อท่านน้อย ๆ ผู้นี้ เปนภรรยาแต่งงานกับหลวงอินทรโกษา (ทองคำ) ๆ ผู้นี้ เปนบุตรพระครูพิราม (บุญเกิด) ๆ ผู้นี้ จะเปนบุตรผู้ใดต้นฉดะมายเหตุโบราณไม่พบ ครั้นให้ถามท่านทรัพย์หลานพระครูพิรามนั้น ท่านทรัพย์ตอบว่าพระครูพิรามผู้เปนปู่จะเปนบุตรใครหาทราบไม่

อนึ่งท่านน้อย บุตรีที่ ๖ ของพะญาพิไชยรณฤทธิ์ (บุญเมือง) ท่านน้อยเปนภรรยาหลวงอินทรโกษา (ทองคำ) มีบุตรหญิงชื่อท่านทรัพย์ ๆ ผู้นี้ เปนภรรยาแต่งงานกับพระศรีสหเทพ (พึ่ง) บุตรพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ท่านทรัพย์มีบุตรกับพระศรีสหเทพ (พึ่ง) ๕ คน จะระบุชื่อแต่คนเดียวก่อน คือหลวงจินดารักษ์ (จัน) หลวงจินดารักษ์ (จัน) มีภรรยาชื่อท่านทรัพย์ บุตรพะญาบำเรอภักดิ์ (คิด) ต่างวงศ์ หลวงจินดารักษ (จัน) มีบุตร

กันว่าหม่อมบัววังน่า

บุตรที่ ๒ เปนชายชื่อนายพ้ำมหาดเล็กถึงแก่กรรมแล้ว

บุตรที่ ๓ เปนชายชื่อนายหรั่ง เปนมหาดเล็กหลวงครั้นอยู่มาภายหลังได้เปนที่ นายราชจำนงมหาดเล็กหุ้มแพร ฝ่ายพระราชวังบวร ๆ ในรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพ ฯ

บุตรที่ ๔ เปนหญิงชื่อท่านสอาด ได้เปนนางห้ามในกรมพระราชวังบวรฯ รัชกาลที่ ๕ กรุงเทพ ฯ มีพระองค์เจ้าชายพระองค์ ๑ ทรงพระนามว่า "พระบวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบวรวิสุทธิ์" เพราะเหตุฉนี้หม่อมสอาดจึงได้เปนจอมมารดาสอาด

บุตรที่ ๕ เปนหญิงชื่อท่านเพิ่ม ได้เปนภรรยานายแดงบัว

อนึ่งพระบวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบวรวิสุทธิ์ ได้หม่อมเจ้าหญิงกระมลเปรมปรีดาในพระเจ้าบวรวงศ์เธอกรมหมื่นสถิตย์ดำรงสวัสดิ์ มาเปนหม่อมห้ามของท่าน จึ่งนับว่าเปนเชื้อวงศ์อันเดียวกันสนิท พระบวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบวรวิสุทธิ์ มีบุตรกับหม่อมเจ้าหญิงกระมลเปรมปรีดา ๒ องค์คือ ที่ ๑ หม่อมเจ้าหญิงพงศ์ประพันธุ์ ที่ ๒ หม่อมเจ้าชาย ( )

อนึ่งหม่อมเจ้าทั้งสององค์นี้ ควรที่นับว่าเปนวงศ์ตระกูลชั้นที่ ๗ ในท่านเจ้าพะญาอินทราภัย (บุญมี) ที่สมุหนายกอรรคมหาเสนาบดีที่จักรกรีในแผ่นดินพระเจ้าตากกรุงธนบุรีศรีอยุทธยา

อนึ่งเจ้าพะญาอินทราภัย (บุญมี) ผู้นี้ ในปลายรัชกาลกรุงธนบุรีนั้นท่านเปนผู้มีศรัทธาแก่กล้าในทางวิปัสสนาธุระ ท่านหันเหียนเปลี่ยนธรรมเนียมราชการ ตามเสด็จพระเจ้าตาก ๆ โปรฎในทางวิปัสสนา ท่านเจ้าพะญาอินทราภัย (บุญมี) ก็ชอบนั่งบำเพ็ญด้วย จึ่งกระทำให้สติสัมปชัญญะแปรปรวนไป ในทางวิธีเสียจริตกลาย ๆ คล้าย ๆ พระเจ้าตาก เพราะ

เหตุฉนั้นท่านเจ้าพะญาอินทราภัย (บุญมี) จึ่งหาผ้ามาชุบน้ำมันพันกายหลาย ชั้นเสร็จแล้ว จึ่งร้องสั่งให้ท่านผู้หญิงรุ่งภรรยาหาไฟมาจุดเข้า ที่ผ้าน้ำมัน เชื้อไฟ ๆ ก็ลุกโพลงไหม้กาย ถึงแก่อาสัญญะกรรมในกลางบ้านของท่าน

ครั้งนั้นมีเจ้าพนักงานกรมพระนครบาล ทำเรื่องราวกล่าวโทษฟ้องท่าน ผู้หญิงรุ่งว่า ฆ่าอรรคมหาเสนาบดีตายด้วยนำไฟจุดเผาร่างกาย ข้อความ นี้ทรงทราบถึงพระจ้าวตาก ๆ ไม่โปรฎให้ลงโทษแก่ท่านผู้หญิงรุ่ง เพราะ ได้ทรงพระราชดำริห์เห็นว่า เจ้าพะญาอินทราภัยตายนั้น โดยความเลื่อม ใสศรัทธาเผาตัวกายเอง การนี้ก็เปนอันสงบเงียบเรียบร้อยไป ไม่ช้านาน สักกี่มากน้อย พระจ้าวตากก็เสียพระจริตพิกลพิการ จนบ้านเมืองเกิดการ จลาจล ผู้คนได้รับความเดือดร้อนทุกเส้นหญ้าใบไม้ ไม่ช้านานก็เปลี่ยน แผ่นดินใหม่เปนรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพ ฯ ในปีขาลจัตวาศกจุฬศักราช ๑๑๔๔ ปี

ชื่อบุตรภรรยาหลวง
พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) มีปรากฏดังนี้

พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) มีภรรยาหลวงชื่อท่านผู้หญิงน้อย ๆ มีบุตร ๖ คน มีชื่อปรากฎดังนี้คือ÷

บุตรที่ ๑ เปนชายชื่อนายมุ้ยถึงอนิจกรรมแต่ยังเยาว์ บุตรที่ ๒ เปนชาย ชื่อนายพึ่ง ได้เปนพระศรีสหเทพ บุตรที่ ๓ เปนชายชื่อนายพลอย ถึง อนิจกรรมแต่เยาว์ บุตรที่ ๔ เปนชายชื่อนายไผ่ เปนหลวงอนุรักษ์ภูเบศร์ บุตรที่ ๕ เปนหญิงชื่อท่านพัน ถึงอนิจกรรมแต่เยาว์ บุตรที่ ๖ เปนชาย ชื่อนายทองอิน เปนจมื่นอินทรามาตย์ฝ่ายพระบวรราชวัง รวมบุตรภรรยา หลวงมี ๖ คนด้วยกันดังนี้

๑๐ คน แต่จะระบุชื่อคนเดียวก่อนคือ พระนิกรกิตติการ (ชื่อกั๊ก) ผู้ว่าราชการเมืองพิจิตร

อนึ่งท่านแก้วซึ่งเปนบุตรที่ ๓ ของพะญาพิไชยรณฤทธิ์ (บุญเมือง) นั้น ท่านแก้วเปนภรรยาพระอรรคเนศร์ (ฉิม) ท่านแก้วมีบุตรกับพระอรรคเนศร์ (ฉิม) หลายคน มีแจ้งอยู่ในตำราพิศดารแล้ว

บัดนี้จะระบุชื่อแต่คนเดียวที่มีเกียรติยศเท่านั้นคือ ชื่อนายกอน ๆ ได้ถวายตัวทำราชการ เปนมหาดเล็กหลวง ในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบวรราชวังรัชกาลที่ ๔ กรุงเทพ ฯ ภายหลังมีพระบวรราชโองการทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้นายกอนเปนที่นายราชจินดามหาดเล็กหุ้มแพร ครั้นในรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพ ฯ กรมพระราชวังบวร ฯ มีพระราชบัณฑูร โปรดเกล้า ฯ ให้นายราชจินดา (กอน) เปนที่นายจ่ายงแล้วเลื่อนเปนที่หลวงนายชิดภูบาลนายเวรมหาดเล็ก ครั้นกรมพระราชวังบวร ฯ ทิวงคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้หลวงนายชิดภูบาล (กอน) เปนพะญาทิพย์มณเฑียรปลัดทูลฉลองกรมวัง ฝ่ายพระราชวังบวร ฯ สมทบ

พะญาทิพย์มณเฑียร (กอน) ได้มีภรรยาหลวงชื่อท่านผู้หญิงเหน้า ๆ ผู้นี้ เดิมเปนอนุภรรยาที่ ๓๒ ในพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ท่านเหน้ามีบุตรด้วยพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) คน ๑ เปนชายชื่อปรากฏว่านายสุด ๆ ได้เปนที่หลวงพินัย ในรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพ ฯ

อนึ่งท่านผู้หญิงเหน้ามีบุตร กับพะญาทิพย์มณเฑียร (กอน) ๕ คน ดังจะระบุชื่อต่อไปให้ปรากฏเปนเกียรติยศดังนี้คือ

บุตรที่ ๑ เปนหญิงชื่อท่านบัว ๆ ผู้นี้ ได้เปนนางห้ามในกรมพระราชวังบวร ฯ รัชกาลที่ ๕ กรุงเทพ ฯ แต่หามีพระองค์เจ้าไม่ เขาร้องเรียก

ชื่อบุตรอนุภรรยา
พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) มีปรากฎว่าดังนี้

อนุภรรยาที่ ๑ ชื่อท่านทองดี มีบุตรคน ๑ เปนชายชื่อนายหล่ำ ๆ ได้เปนที่นายจ่านิตย์ ในรัชกาลที่ ๔ กรุงเทพ ฯ

อนุภรรยาที่ ๒ ชื่อท่านหุ่น มีบุตรคน ๑ เปนหญิงชื่อท่านทองคำ ๆ ผู้นี้ได้เปนท่านผู้หญิงภรรยาหลวง ในพะญาวรพงศ์พิพัฒน์ (แย้ม) บุตรสมเด็จเจ้าพะญาบรมมหาพิไชยญาติ (ทัด)

อนุภรรยาที่ ๓ ชื่อท่านพัก มีบุตรคน ๑ เปนชายชื่อนายนาก ๆ ได้เปนที่นายรองพินิตย์ราชการ ในรัชกาลที่ ๔ กรุงเทพ ฯ

อนภรรยาที่ ๔ ชื่อท่านทองมีบุตรคน ๑ เปนชายชื่อนายแย้มได้เปนจมื่นราชนาคา ปลัดกรมพระคลังในขวาในพระบรมมหาราชวัง

อนุภรรยาที่ ๕ ชื่อท่านกองมีบุตร ๒ คน คนใหญ่เปนหญิงชื่อท่านนิ่ม ๆ เปนภรรยาพระสุรินทรามาตย์ (คล้าย) บุตรพะญาเทพวรชุน ในวงศ์ตระกูลรามัญวงศ์เดียวกันกับพะญาศรีสหเทพ บุตรคนเล็กของท่านกองเปนหญิงชื่อท่านเสงี่ยม เปนภรรยาพะญาสีหราชฤทธิไกร (ทองคำ) ข้าหลวงเดิมในรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพ ฯ

อนุภรรยาที่ ๖ ชื่อท่านบัวใหญ่ มีบุตรคน ๑ เปนชายชื่อนายอินเปนขุนรักษ์สมบัติ

อนุภรรยาที่ ๗ ชื่อท่านปรางบุตรีพะญาทวาย ท่านปรางมีบุตรสองคน ๆ ใหญ่เปนหญิงชื่อท่านจุ้ย ๆ ได้เปนเจ้าจอมอยู่งานพระสนม ในรัชกาลที่ ๓ กรุงเทพ ฯ สิ้นรัชกาลที่ ๓ แล้ว เจ้าจอมจุ้ยออกมาอยู่บ้านบิดา จึ่ง

เปลี่ยนชื่อใหม่ว่า ท่านละม้าย ๆ ผู้นี้ได้เปนภรรยาพะญาสุรินทรราชเสนี (จั่น) บุตรคนเล็กของท่านปรางเปนชายชื่อนายชื่น ได้เปนพะญาเจริญราชไมตรี ๆ ได้มีภรรยาชื่อท่านผู้หญิงจัน พะญาเจริญราชไมตรี (ชื่น) หามีบุตร กับภรรยาหลวงและอนุภรรยาไม่เพราะเปนหมัน

อนุภรรยาที่ ๘ ชื่อท่านเกดมีบุตร ๒ คน บุตรคนใหญ่เปนหญิงชื่อท่านละม้าย บุตรคนเล็กเปนชายชื่อนายช่วง ได้เปนพะญาอภัยสงคราม ๆ มีภรรยาชื่อท่านผู้หญิงวัน เปนบุตรีสมี่ยรตวานอ้ยยในพระราชวังบวร ฯ

อนุภรรยาที่ ๙ ชื่อท่านเอี่ยมใหญ่ ๆ ผู้นี้ เปนบุตรีพะญาปราจิณบุรี ( ) ท่านเอี่ยมใหญ่มีบุตรคน ๑ เปนชายชื่อนายหรุ่น ได้เปนพะญามหาอำมาตย์ ๆ ผู้นี้ ได้รับราชการในน่าที่สำคัญมามาก คือเปนราชทูตไปทำหนังสือสัญญาเจริญ ทางพระราชไมตรีเมืองเชียงใหม่กับข้าหลวงต่างพระองค์ ในเมืองอินเดียร์ของรัฐบาลอังกริษ แลได้เปนอธิบดีผู้พิพากษาศาลประสม เรื่องพระยอศในสถานราชทูตฝรั่งเศศ แลเปนข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลบูรพา แล้วจับช้างเผือกได้นำมาถวาย แลได้ไปทำสัญญากับเจ้าเมืองไซ่ง่อนฝรั่งเศศ ว่าด้วยปักเสาโทรเลข แลรับราชการอื่น ๆ ในน่าที่สำคัญมามากมายหลายอย่าง กับเปนนักปราชญ์ผู้ฉลาดแต่งโคลงฉันท์ดีมากด้วย

อนุภรรยาที่ ๑๐ ชื่อท่านนิ่มใบ้ มีบุตรคน ๑ เปนชายชื่อนายจีน เปนมหาดเล็กหลวง

อนุภรรยาที่ ๑๑ ชื่อท่านแสงเก่ง ๆ ผู้นี้ เปนข้าหลวงในพระตำหนักพระองค์เจ้าวิลาศ ๆ ได้เปนกรมหมื่นอัปศรสุดาเทพแล้ว จึ่งประทานท่านแสงเก่งออกมาให้เปนภรรยา พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ท่านแสง

เก๋งมีบุตร ๒ คน ๆ ใหญ่เปนชาย ไม่มีชื่อถึงอนิจกรรมแต่ยังเยาว์ คนเล็กเปนชายชื่อนายชลิบเปนมหาดเล็กหลวง

อนุภรรยาที่ ๑๒ ชื่อท่านเบี่ยมมีบุตรคน ๑ เปนหญิงชื่อท่านปาน

อนุภรรยาที่ ๑๓ ชื่อท่านเอี่ยมลาว มีบุตรสองคนถึงอนิจกรรมแต่ยังเยาว์ทั้งสองคนจึ่งไม่มีชื่อ

อนุภรรยาที่ ๑๔ ชื่อท่านเอี่ยมเจ๊ก มีบุตรหญิง ๒ คนถึงอนิจกรรม แต่ยังเยาว์จึ่งไม่มีชื่อ

อนุภรรยาที่ ๑๕ ชื่อท่านลิ้ม มีบุตร ๒ คน ๆ ใหญ่เปนชายชื่อนายชุ่มเปนมหาดเล็กหลวง คนเล็กเปนหญิงชื่อท่านอ่ำถงอนิจกรรมแต่ยังเยาว์

อนุภรรยาที่ ๑๖ ชื่อท่านแก้ว มีบุตรคน ๑ เปนหญิงชื่อท่านถม่อม เปนภรรยาขุนด่าวง (เทียน)

อนุภรรยาที่ ๑๗ ชื่อท่านทิม มีบุตร ๒ คน ๆ ใหญ่เปนชายชื่อนายจุ คนเล็กเปนหญิงชื่อท่านหนู ถึงอนิจกรรมแต่ยังเยาว์ทั้งสองคน

อนุภรรยาที่ ๑๘ ชื่อท่านบัวลาว มีบุตรคน ๑ เปนหญิงชื่อท่านกริม

อนุภรรยาที่ ๑๙ ชื่อท่านไผ่ ๆ ผู้นี้ เปนบุตรีเจ้าพะญาพระพิศณุโลกย์ (แพ) ท่านไผ่มีบุตรีคน ๑ ชื่อท่านนิตย์ ได้ถวายตัวทำราชการฝ่ายในเปนหม่อมพนักงานกลาง ในพระบรมมหาราชวังรัชกาลที่ ๔ กรุงเทพ ฯ

อนุภรรยาที่ ๒๐ ชื่อท่านบัด มีบุตรคน ๑ เปนหญิงชื่อท่านลมุด

อนุภรรยาที่ ๒๑ ชื่อท่านแสงโปร่ง ๆ ผู้นี้ เปนบุตรีหลวงศักดิ์เสนี ท่านแสงโปร่งมีบุตรคน ๑ เปนหญิงชื่อท่านพัน

อนุภรรยาที่ ๒๒ ชื่อท่านทับ มีบุตร ๒ คน ๆ ใหญ่เปนหญิงชื่อท่านจัน คนเล็กเปนชายชื่อนายพัน

อนุภรรยาที่ ๒๓ ชื่อท่านสุ่น มีบุตร ๒ คน ๆ ใหญ่เป็นหญิงชื่อท่านอิ่ง คนเล็กเป็นชายชื่อนายถึกเป็นมหาดเล็กหลวง

อนุภรรยาที่ ๒๔ ชื่อท่านหนูหอ มีบุตรคน ๑ เป็นหญิงชื่อท่านทิม

อนุภรรยาที่ ๒๕ ชื่อท่านบัวสวน มีบุตรคน ๑ เป็นชายชื่อนายสิน เป็นมหาดเล็กหลวง

อนุภรรยาที่ ๒๖ ชื่อท่านเสม มีบุตรคน ๑ เป็นหญิงชื่อท่านแดง

อนุภรรยาที่ ๒๗ ชื่อท่านสาด มีบุตรคน ๑ เป็นหญิงชื่อท่านสวน ๆ ผู้นี้ได้เป็นหม่อมห้ามในกรมหมื่นมเหศวรศิววิลาศ

อนุภรรยาที่ ๒๘ ชื่อท่านนาก มีบุตรคน ๑ เป็นหญิงชื่อท่านแหว

อนุภรรยาที่ ๒๙ ชื่อท่านแสงซอ มีบุตรคน ๑ เป็นชายชื่อนายใย

อนุภรรยาที่ ๓๐ ชื่อท่านอิ่มเจ๊ก มีบุตรคน ๑ เป็นหญิงไม่มีชื่อถึงอนิจกรรมแต่เมื่อยังเยาว์

อนุภรรยาที่ ๓๑ ชื่อท่านกลิ่น มีบุตร ๓ คนถึงอนิจกรรมเสีย ๒ คน เหลืออยู่คน ๑ เป็นหญิงชื่อท่านพลัด เป็นภรรยาพระพรหมาภิบาล (จร) บุตรสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงศ์ (ดิศ)

อนุภรรยาที่ ๓๒ ชื่อท่านเหม้า มีบุตรคน ๑ เป็นชายชื่อนายสุดหรือนายเจ๊ก ที่เป็นบุตรที่สุดของพระยาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ภายหลังนายสุดหรือนายเจ๊กได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นที่หลวงพินัย

อนึ่งท่านพระยาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) มีภรรยาหลวงคน ๑ มีบุตร ๖ คน มีอนุภรรยาที่เกิดบุตรด้วยกันนั้นเรียกว่า อนุภรรยามีบุตรนั้นรวม ๓๒ คน รวมภรรยาที่มีบุตรด้วยกัน ๓๓ คน แต่อนุภรรยาที่ไม่มีบุตรนั้นคงมี ๑๒๔ คน รวมภรรยาทั้งสิ้น ๑๕๗ คน รวมบุตรทั้งสิ้น ๖๔ คน บรรดาบุตรที่ถึงอนิจกรรมก่อนบิดา ๒๑ คน เมื่อบิดาถึงแก่กรรมแล้วยังมีบุตรเหลืออยู่

ที่ได้รับส่วนมรฎกพินัยกรรม์นั้น ๔๓ คน มีแจ้งปรากฎชัดอยู่ในหนังสือพินัยกรรม์ ที่ประทับตราเสนาบดีนั้นแล้ว

ชื่อหลานเหลน

พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) มีปรากฎดังนี้

บุตรพระศรีสหเทพ

(พึ่ง)

อนึ่งพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) มีบุตรชายใหญ่ชื่อนายพึ่ง ๆ ได้เปนพระศรีสหเทพ ๆ ได้มีภรรยาแต่งงานชื่อท่านทรัพย์ ๆ เปนบุตรีหลวงอินทรโกษา (ทองคำ) พระศรีสหเทพ (พึ่ง) มีบุตรกับท่านทรัพย์ ๕ คน ตั้งจะระบุชื่อให้ปรากฎเปนเกียรติยศต่อไปดังนี้คือ÷

บุตรที่ ๑ เปนหญิงชื่อท่านตลับ ๆ ได้เปนภรรยาแต่งงานกันกับ พะญาสุนทรบุรีศรีพิไชยสงคราม (สว่าง) บุตรที่ ๒ เปนชายชื่อนายสาด ถึงอนิจกรรมแต่ยังเยาว์ บุตรที่ ๓ เปนหญิงชื่อท่านผะอบ เปนภรรยานายร้อยโทเลื่อน บุตรที่ ๔ เปนหญิงชื่อท่านปริก ถึงอนิจกรรมแต่ยังเยาว์ บุตรที่ ๕ เปนชายชื่อนายจัน ได้เปนที่หลวงจินดารักษ์ ในกรมมหาดไทยรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพฯ หลวงจินดารักษ์ (จัน) มีภรรยาชื่อท่านทรัพย์ ๆ เปนบุตรีพะญาบำเรอภักดิ์ (ดิด) มีบุตร ๑๐ คนภายหลังจะระบุชื่อให้ปรากฎ

พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) มีบุตรชายชื่อนายไผ่ ๆ ได้เปนหลวงอนุรักษ์ภูเบศร์ ๆ ได้มีภรรยาแต่งงานกันกับท่านทรัพย์ ๆ เปนบุตรีพะญามหาเทพ (ปาน) มีบุตรชายชื่อนายเชยได้เปนหลวงไชยเดชะ

พระญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) มีบุตรชายชื่อนายทองอิน ได้เปน จหมื่นอินทรามาตย์ ๆ ได้มีภรรยาแต่งงานชื่อท่านจับ ๆ เปนบุตรีพระญาศาสตราฤทธิรงค์ มีบุตรชายชื่อนายชิต แล้วมีบุตรกับอนุภรรยาอีกคนหนึ่งชื่อนายลับ

พระญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) มีบุตรหญิงชื่อท่านทองคำ ๆ ผู้นี้ ได้เปนท่านผู้หญิงภรรยาหลวง ในพระญาวรพงศ์พิพัฒน์ (แย้ม) มีบุตร ๕ คน ดังจะระบุชื่อต่อไป ทั้ง ๕ คนดังนี้คือ÷

บุตรที่ ๑ เปนหญิงชื่อท่านวัน ๆ ได้เปนเจ้าจอมอยู่งานพระสนมในรัชกาลที่ ๔ กรุงเทพ ฯ บุตรที่ ๒ เปนชายชื่อนายใย ได้เปนมหาดเล็กหลวง บุตรที่ ๓ เปนหญิงชื่อท่านแปลก ๆ ได้เปนเจ้าจอมอยู่งานพระสนม ในรัชกาลที่ ๔ กรุงเทพ ฯ บุตรที่ ๔ เปนหญิงชื่อท่านเยื้อน ได้เปนเจ้าจอมอยู่งานพระสนม ในรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพ ฯ บุตรที่ ๕ เปนชายชื่อนายสุหร่าย ได้เปนที่หลวงวิสูตรถาลีในกรมเกษตราธิการ

พระญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) มีบุตรชายชื่อนายแย้ม ๆ เปนจหมื่นราชนาคา ๆ ได้มีภรรยาแต่งงานกับท่านบ้อม ๆ เปนบุตรีพระญามหาอรรคนิกร (เม่น) จหมื่นราชนาคา (แย้ม) มีบุตรกับท่านบ้อม ๕ คน มีชื่อปรากฏทั้ง ๕ คนดังนี้คือ

บุตรที่ ๑ เปนหญิงชื่อท่านเพื่อนเปนภรรยา ในท่านเจ้าพระญาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ ท่านเพื่อนมีบุตรชายชื่อหม่อมหลวงประยุร ๆ เปนเหลนพระญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) บุตรที่ ๒ ของจหมื่นราชนาคา (แย้ม) เปนชายชื่อนายเลื่อน ๆ ได้เปนพระรังสรรค์สารกิจ ๆ ได้มีภรรยาชื่อท่านปลั่งเปนบุตรีพระอนุบาลราชบุตร (หมอจ่าย) บุตรที่ ๓ เปนหญิงชื่อท่านทรัพย์ เปนภรรยาหลวงสวัสดิโกษา บุตรที่ ๔ เปนชายชื่อนายแม้น ๆ ได้เปนที่หลวง

สิทธิการภักดี บุตรที่ ๕ เปนชายชื่อนายคดได้เปนที่หลวงเสนาสงคราม

พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) มีบุตรหญิงชื่อท่านนิ่ม เปนภรรยาพระสุรินทรามาตย์ (คล้าย) ๆ ผู้นี้ เปนบุตรพะญาเทพวรชุน ในวงศ์ตระกูลรามัญครั้งกรุงเก่า ซึ่งเปนเชื้อวงศ์เกี่ยวข้องกันกับ ฝ่ายท่านของขอนมารดา พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) เพราะฉนั้นจึ่งนับว่า พระสุรินทรามาตย์ (คล้าย) สามี กับท่านนิ่มภรรยาเปนสาขาญาติกัน

ท่านนิ่มมีบุตรกับพระสุรินทรามาตย์ (คล้าย) ๓ คน บุตรที่ ๑ เปนชายชื่อนายชม ๆ ได้เปนที่พะญาสุนทรบุรี ๆ มีภรรยาหลวงชื่อท่านผู้หญิงเอี่ยมๆ ผู้นี้ เปนบุตรีหลวงพิทักษ์นรากร ( ) บุตรที่ ๒ ของท่านนิ่มเปนชายชื่อนายสุดใจ ๆ ได้เปนที่นายทรงใจรักษ์มหาดเล็กหุ้มแพร ฝ่ายพระราชวังบวร ฯ รัชกาลที่ ๕ กรุงเทพ ฯ

อนึ่งพะญาสุนทรบุรี (ชม) มีบุตรกับท่านผู้หญิงเอี่ยม ๓ คน บุตรที่ ๑ เปนหญิงชื่อท่านเนียน บุตรที่ ๒ เปนชายชื่อนายชาย บุตรที่ ๓ เปนชายชื่อนายแดง บุตรพะญาสุนทรบุรี (ชม) ทั้งสามคนนี้ ต้องที่นับว่าเปนเหลนของ พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ทั้งสิ้น

บุตรที่ ๓ ของท่านนิ่มเปนชาย ชื่อนายชื่นเปนมหาดเล็กหลวง บุตรที่ ๔ เปนชายชื่อนายนวมเปนมหาดเล็กหลวง

พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) มีบุตรหญิงชื่อท่านเสงี่ยมเปนท่านผู้หญิงภรรยาหลวงในพะญาสีหราชฤทธิไกร (ทองคำ) ท่านผู้หญิงเสงี่ยมมีบุตร ๓ คน บุตรที่ ๑ เปนชายชื่อนายสวาดิ์ ๆ เปนที่นายจ่าฉาญอริยพิศม์ ๆ มีภรรยาแต่งงานกันกับ บุตรีพะญาพิพิธโภไค (คล้อย) บุตรที่ ๒ ของท่านผู้หญิงเสงี่ยมนั้น เปนชายชื่อนายถนอมมหาดเล็ก ๆ ผู้นี้ เปนผู้มีความฉลาดสามารถแต่งโคลงดี บุตรที่ ๓ เปนชายชื่อนายเล็ก นายถอม

นี้ได้มีภรรยาแต่งงานกัน กับท่านสายบุตรีพะญามหาอำมาตย์ (หรุ่น) ได้เปนวงศ์เดียวกัน

พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) มีบุตรหญิงชื่อท่านจุ้ยเปลี่ยนชื่อใหม่ว่าละม้าย ๆ ได้เปนภรรยาพะญาสุรินทรราชเสนี (จั่น) มีบุตรหญิงชื่อท่านเชื้อ ๆ ผู้นี้ เปนภรรยาพระกันพยุหะบาท (ท้วม) ครั้นเมื่อพะญาสุรินทรราชเสนี (จั่น) ถึงแก่กรรมแล้ว ท่านละม้าย (หรือ) จุ้ยได้เปนภรรยาหลวงบุรินทร ท่านละม้ายมีบุตรีกับหลวงบุรินทร (เนียม) คน ๑ เปนหญิงชื่อน้อมได้เปนภรรยาแต่งงานกันกับหมื่นศักดิแสนยากร (หม่อมหลวงปาด) ๆ ผู้นี้ เปนบุตรพะญาราชภักดี (หม่อมราชวงศ์ช้าง) ๆ เปนบุตรหม่อมจ้าวฉิม ๆ เปนบุตรจ้าวฟ้ากรมหลวงเทพย์หริรักษ์ ท่านน้อมมีบุตร ๒ คน ๆ ใหญ่เปนชาย ชื่อนายศิริ ๆ ผู้นี้ได้เปนที่พันจันทรนุมาศ แล้วเปนที่หลวงสุริยามาตย์ ในกระทรวงมหาดไทยรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพ ฯ บุตรคนเล็กน้องสาวหลวงสุริยามาตย์ (ศิริ) นั้น ชื่อท่านเครือวัลลิ์ ๆ ผู้นี้ได้เปนภรรยา แต่งงานกันกับพระสรชาญพลไกร หลวงสุริยามาตย์ (ศิริ) กับท่านเครือวัลลิ์ทั้งสองคนนี้เปนเหลนพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง)

พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) มีบุตรชายชื่อนายช่วงได้เปนพะญาอภัยสงคราม ๆ มีภรรยาแต่งงานกันกับท่านผู้หญิงวัน ๆ เปนบุตรีเสมียนตรา (น้อย) ในพระราชวังบวร ฯ พะญาอภัยสงคราม (ช่วง) มีบุตรกับท่านผู้หญิงวันคน ๑ เปนชายชื่อนายครอบ แล้วมีบุตรกับอนุภรรยาอีกคน ๑ เปนชายชื่อนายเคลือบ

พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) มีบุตรชายชื่อนายหรุ่น ๆ ได้เปนพะญามหาอำมาตย์ ๆ ได้มีภรรยาแต่งงานกัน กับท่านผู้หญิงเล็กบุตรีเจ้าหมื่นเสมอใจราช (เอม) ราชนิกูลบางช้างพวกวงศ์ตระกูลสมเด็จเจ้าพะญา

พะญามหาอำมาตย์ (หรุ่น) มีบุตรกับท่านผู้หญิงเด็กหลายคน แลมีบุตรกับอนุภรรยาหลายคน จนเกือบจะไม่รู้จักชื่อทั่วทุกคน

พะญามหาอำมาตย์ (หรุ่น) มีบุตรกับท่านผู้หญิงเด็กนั้นมีชื่อดังคือ

บุตรที่ ๑ เปนชายชื่อนายรื่นเปนมหาดเล็กเวรสิทธิ์ แล้วได้เปนที่นายจ่าแรงในกรมพระตำหรวจนำ แล้วเปนพระณรงควิชิต เจ้ากรมพระตำหรวจนอกขวาฝ่ายพระราชวังบวร ฯ แล้วได้เปนพะญาพิบูลย์สงคราม ผู้ว่าราชการเมืองนครนายกหลายปี เมื่อชราลงกลับเข้ามาอยู่ในกรุงเทพ ฯ ได้รับพระราชทานเบี้ยบำนาญ (เงินเลี้ยงชีพปีละ ๒๐๐ บาท) พะญาพิบูลย์สงคราม (รื่น) มีภรรยาแต่งงาน ชื่อท่านผู้หญิงทองอยู่ ๆ ผู้นี้เปนบุตรีหลวงกันพะยุหะบาท (นุด) เปนบิดาท่านกลิ่นเปนมารดา

บุตรที่ ๒ ของพะญามหาอำมาตย์ (หรุ่น) เปนชายชื่อนายพอนเปนมหาดเล็กเวรศักดิ์ แล้วได้เปนที่หลวงเสน่ห์พิทักษ์

บุตรที่ ๓ ของพะญามหาอำมาตย์ (หรุ่น) เปนชายชื่อนายฤกษ์เปนหลวงวิชิตเสนี บุตรที่ ๔ เปนชายชื่อนายทอง บุตรที่ ๕ เปนชายชื่อนายเรือน

พะญามหาอำมาตย์ (หรุ่น) มีบุตรกับอนุภรรยาหลายคนจะระบุชื่อบ้างตามสมควรที่จะออกชื่อบางท่าน อนุภรรยาชื่อท่านเสงี่ยมมีบุตรหญิงชื่อท่านสาย ๆ เปนภรรยาแต่งงานกัน กับนายถนอมบุตรพะญาสีหราชฤทธิไกร (ทองคำ) วงศ์ตระกูลอันเดียวกัน

อนุภรรยาชื่อท่านเจียมมีบุตร ๓ คน ถวายตัวทำราชการเปนพระสนม ๒ คน อีกคน ๑ เปนภรรยาหลวงมหิศ แสงอนุภรรยามีบุตรหญิงชื่อท่านสวน งิ้วอนุภรรยามีบุตรชายชื่อนายครุฑ นวลอนุภรรยามีบุตรชายชื่อนายเพ็ชร์ ปลั่งอนุภรรยามีบุตรชายชื่อนายเผือก พ่วงอนุภรรยามีบุตร

ชาย ๒ คน ชื่อพุ่ม ๑ ชื่อนายแวดยูน ๑ ช้อยอนุภรรยามีบุตรหญิง ชื่อพยงค์ พึ่งอนุภรรยามีบุตรหญิงชื่อเจียน ช่วงอนุภรรยามีบุตร ๕ คนที่ ๑ ชื่อนายหรั่ง ที่ ๒ หญิงชื่อพิศ ที่ ๓ หญิงชื่อพด ที่ ๔ ชายชื่อนายวาด ที่ ๕ ชายชื่อนายแดง ยังมีบุตรอีกมากแต่หากไม่ระบุชื่อจนหมด

พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) มีบุตรหญิงชื่อท่านพลัด เปนภรรยาพระพรหมาภิบาล (จร) มีบุตร ๒ คน คน ๑ เปนหญิงชื่อจำเริญ คน ๑ เปนชายชื่อนายผาด

ภายหลังท่านพลัดมาเปนภรรยา พระสารสาสน (สมบุญ) แต่หามีบุตรด้วยกันกับพระสารสาสน์ พลขันธ์ (สมบุญ)

บาญชีชื่อเหลน

พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) มีปรากฏดังนี้

อนึ่งท่านตลับบุตรีที่ ๓ ของพระศรีสหเทพ (พึ่ง) นั้น ท่านตลับเปนภรรยาพะญาสุนทรบุรี (สว่าง) มีบุตร ๗ คน ๆ นี้ ก็นับว่าเปนเหลนของพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง)

บุตรที่ เปนชายชื่อนายแพ ๆ ผู้นี้ ได้เปนที่พระประชานุกูลกิจ ๆ ผู้นี้ มีภรรยาแต่งงานกันกับท่านถนอม ๆ ผู้นี้ เปนบุตรีหลวงภักดีจุมพล

บุตรที่ ๒ ของท่านตลับเปนหญิงชื่อท่านเรือน ๆ ผู้นี้ ได้เปนเจ้าจอมมารดาเรือนในรัชกาลที่ ๕ กรุงเทพฯ เจ้าจอมมารดาเรือนมีพระองค์เจ้า ทรงพระนามว่าดังนี้ "พระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าพิศมัยวิมลสัตย์

บุตรที่ ๔ ของท่านตลับ เปนหญิงชื่อท่านเพื่อน เปนภรรยาหลวง

พิริยภักดี บุตรที่ ๕ ของท่านตลับเปนชาย ชื่อนายเอี่ยมเปนมหาดเล็กหลวง บุตรที่ ๖ ของท่านตลับเปนหญิงชื่อท่านสนิท บุตรที่ ๗ ของท่านตลับเปนหญิงชื่อท่านเวก เปนภรรยาเจ้าหมื่นศรีสรรักษราชหัวหมื่นมหาดเล็ก (หม่อมราชวงศ์จิตร์) ๆ ผู้นี้ เปนบุตรหม่อมเจ้าวชายอลงกรณ์ ๆ ผู้นี้ เปนบุตรพระเจ้าวบรมวงศ์เธอกรมหมื่นไกรสรวิชิต ๆ เปนพระเจ้าวลูกยาเธอในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ในรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพ ฯ

บุตรที่ ๘ ของท่านตลับเปนหญิงชื่อท่านสายหยุด ท่านทั้ง ๘ คนนั้นนับว่าเปนเหลนของท่านพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง)

อนึ่งท่านผะอบบุตรที่ ๓ ของพระศรีสหเทพ (พึ่ง) นั้น ท่านผะอบเปนภรรยานายร้อยโทเลื่อน มีบุตร ๒ คนก็นับว่าเปนเหลนพะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) บุตรที่ ๑ เปนชายชื่อนายชุดเปนมหาดเล็กหลวง บุตรที่ ๒ เปนหญิงชื่อท่านทับทิม เปนภรรยาพะญาตรังภูมาภิบาล (ถนอม)

อนึ่งหลวงจินดารักษ์ บุตรที่ ๕ ของพระศรีสหเทพ (พึ่ง) นั้น หลวงจินดารักษ์ (จัน) มีภรรยาชื่อท่านทรัพย์ มีบุตร ๑๐ คนถึงอนิจกรรม ๔ คนเหลืออยู่ ๖ คน จะระบุชื่อทั้ง ๖ คนแต่ที่มีชีวิตรอยู่นั้น

บุตรที่ ๑ เปนชายชื่อนายกั๊ก ได้เปนพระนิกรกิติการ ผู้ว่าราชการเมืองพิจิตรมณฑลพิศณุโลกย์ พระนิกรกิติการ (กั๊ก) ได้มีภรรยาแต่งงาน กับท่านหม่อมบุตรีพะญารณไชยชาญยุทธ (ครุฑ)

บุตรที่ ๒ เปนชายชื่อนายก๊อก เปนที่นายร้อยเอกกรมทหารม้า บุตรที่ ๓ เปนหญิงชื่อท่านกระแส บุตรที่ ๔ เปนหญิงชื่อท่านกระสาย บุตรที่ ๕ เปนหญิงชื่อท่านกระจิณ บุตรที่ ๖ เปนหญิงชื่อท่านบุญช่วย หลวงจินดารักษ์ (จัน) มีอนุภรรยาอีกคน ๑ มีบุตรเปนชายชื่อนายกะมุท ท่านทั้ง ๗ นี้นับว่าเปนเหลน พะญาศรีสหเทพ (ทองเพ็ง) ด้วยเหมือนกัน